

Ἐθνομάρτυρες

ΑΘΑΝΑΤΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ο ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ
Ο ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΚΥΡΙΑΛΟΣ ΣΤ'
Ο ΔΕΡΚΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Ἔκδοσις δευτέρα

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ Η «ΖΩΗ»
Α Θ Η Ν Α Ι — 1 9 6 3

«Ἦλθε ἔμπρὸς λαμποκοπῶντας
ἢ Θρησκεία μ' ἓνα σταυρὸ
καὶ τὸ δάκτυλο κινῶντας
ὅπου ἀνεῖ τὸν οὐρανό.....
«Σ' αὐτό, ἐφώναζε, τὸ χῶμα
στάσου ὀλόρθη, Ἐλευθεριά».

Δ. Σολωμὸς

(Ἀπὸ τὸν Ὕμνο στὴν Ἐλευθερία).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	<i>Σελίς</i>
<i>Δυὸ λόγια</i>	5
1. Ο ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ	9
<i>A'. Στὸ πεντάμορφο νησί</i>	10
<i>B'. Ἦταν ὁ φύλαξ ἄγγελος τοῦ νησιοῦ</i>	17
<i>Γ'. Στὸ θρόνο τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα</i>	26
<i>Δ'. "Όταν ἦ θύελλα ξεσπᾶ</i>	37
<i>E'. Ἡ 9η Ἰουλίου 1821</i>	55
<i>ΣΤ'. Ποτέ του δὲν πεθαίνει</i>	76
2. Ο ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΣΤ'	85
<i>A'. Στὶς ἐπάλξεις</i>	86
<i>B'. Στὶς παραμονὲς τῆς Ἐπανάστασεως</i>	103
<i>Γ'. Τὰ τρία σχοινιά</i>	119
3. Ο ΔΕΡΚΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	129
<i>A'. Ἀγῶνες καὶ κατατρογεμοὶ</i>	130
<i>B'. Στὴν καρδιά τοῦ Γένους</i>	142
<i>Γ'. Ἀπὸ τὸν θρόνο στὴν ἀγχόνη</i>	152
<i>Βιβλιογραφία</i>	171

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Στις λαμπρές ημέρες τῆς δόξης καὶ στὶς σκοτεινὲς νύκτες τῶν συμφορῶν ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἔθνος χέρι μὲ χέρι ἀνέβηκαν στὸ φωτεινὸ Θαβώρ ἢ στὸν μαρτυρικὸ Γολγοθᾶ. Ἡ συνεργασία αὐτὴ ἔγινε πιὸ στενὴ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κορυφώθηκε στὶς παραμονὲς τοῦ Εἰκοσιένα καὶ στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασεως. Στις κρίσιμες ἐκεῖνες στιγμὲς τοῦ Γένους, ἡ Ἐκκλησία πρόσφερε μεγάλες ὑπηρεσίαις. «Αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων αἰχμάλωτο στὰ χέρια τοῦ Σουλτάνου» χαρακτηρίζει ὁ ἱστορικὸς Μέντελσων Βαρθόλδου τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὅμως «αὐτὸς ὁ αἰχμάλωτος αὐτοκράτωρ καὶ τὸ ἐπιτελεῖο του, τὸ ἀνώτερο ἱερατεῖο του, ποὺ τὸν περιεστοίχιζε στὸ Πατριαρχεῖο καὶ οἱ πνευματικοὶ του μέραρχοι—οἱ μητροπολίται—καὶ οἱ

ἀξιωματικοί του καὶ στρατιῶται του, οἱ ἱερεῖς τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν, ὅλο του τὸ πολυάριθμο στράτευμα», ἐδούλευε γιὰ τὴν ἀπολύτρωσι τοῦ γένους μὲ τὸν λόγο καὶ τὴν πέννα. Συμβούλευε, νουθετοῦσε, παρηγοροῦσε. Μιλοῦσε πολλές φορές ἀπὸ τὸν ἄμβωνα γιὰ τὴν μεγάλη ἡμέρα ποῦ πλησίαζε. Ἄνῳρθωνε κι' ἐμψύχωνε, ὅσους λύγιζαν κάτω ἀπὸ τὸ ἀσκήκωτο βάρος τόσων δεινῶν καὶ τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς...

Κι' ὅταν ἰδρύθηκε ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, τὰ πιὸ φωτισμένα καὶ τὰ πιὸ ζωντανὰ στελέχη τῆς Ἐκκλησίας ἔγιναν μέλη της. Αὐτὸ βοήθησε πολὺ στὴν ραγδαίωτη ἐξάπλωσι τῆς Ἑταιρείας. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ ὁ κλῆρος εἶχε κῦρος καὶ γόητρο μεγάλο στὸ λαό. Συγχρόνως, χάρις στὴν ὀργάνωσι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐπαφή της μὲ τὴν ἐξουσία, ὁ κλῆρος ἦταν σὲ θέσι νὰ ἔχη πολὺτιμες πληροφορίες, ὥστε κάθε φορὰ ποῦ κινδύνευαν οἱ ἑταῖροι, νὰ τοὺς εἰδοποιῇ καὶ νὰ τοὺς εὐκολύνῃ νὰ κρύβωνται.

Τὴν ἀνοιξι τοῦ Εἰκοσιένα ὁ ὑπέρτατος ἀγὼν γιὰ τὴν ἐλευθερία ἔπαιρνε τὴν σκληρότερη, τὴν πλέον μεγαλειώδη, τὴν ὀριστικὴν του μορφή. Οἱ Ἕλληνες, ποῦχαν τὴν τύχη νὰ βρίσκωνται στὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας, ὅταν ὑψωνόταν τὸ λάβαρο τῆς ἐλευθερίας, δάκρυσαν καὶ μ' ἓνα στόμα βροντοφώνησαν:

«Ζήτω ἡ ἐλευθερία. Καὶ στὴν Πόλι νὰ δώσῃ ὁ Θεός».

Ἡ ἴδια φωνὴ ἀκουγόταν τὴν στιγμὴν ἐκείνη σὲ κάθε γωνιά τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Μιὰ θεία δύναμις ἔκα-

νε τὶς καρδιὰς ὄλων τῶν Ἑλλήνων νὰ πάλλουν ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμό καὶ νὰ ὀρκίζωνται τὸν ἴδιο ὄρκο:

«Θὰ ἀποθάνωμεν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος».

Ἡ ἐλληνικὴ Ἐκκλησία ἔμπαινε καὶ πάλι ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μεγαλειώδους προσπαθείας τοῦ Ἔθνους. Ἀπὸ τὸ φωτισμένο καὶ φλογερὸ πατριωτισμὸ τοῦ κλήρου ξεπήδησαν οἱ τρισένδοξες μορφὲς τῶν ἡρωϊκῶν ἐθνομαρτύρων τοῦ Εἰκοσιένα.

Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ξέχωρη θέσι κατέχουν ὁ Πατριάρχης Κύριλλος, ὁ Κύπριος Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς καὶ ὁ Μητροπολίτης Δέρκων Γρηγόριος. Ἀνεδείχθησαν καὶ οἱ τρεῖς τοὺς πολυσέβαστοι λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου καὶ ἀτρόμητοι μαχηταὶ τοῦ Ἔθνους. Ὑπῆρξαν γενναῖοι ὑπερασπισταὶ τοῦ σκλαβωμένου λαοῦ καὶ ἄκαμπτοι ὁμολογηταὶ τῆς πίστεως. Στάθηκαν σημαιοφόροι στὸν ἀγῶνα τοῦ καλοῦ—πρωτόποροι στὴ φάλαγγα τῶν ἐθνομαρτύρων τοῦ Εἰκοσιένα.

Γι' αὐτὸ τὸ Ἔθνος περιβάλλει μὲ βαθὺν σεβασμὸ τοὺς ἐθνομάρτυρας αὐτοὺς, ποῦ θὰ ἱστορήσουμε τὴν γεμάτη δρᾶσι ζωὴ τους καὶ τὸ μαρτυρικὸν τους θάνατο.

1. Ο ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ

(1756—1821)

«Σὺ ποὺ σκοτώθης γιὰ τὸ φῶς
σῆκου νὰ δῆς τὸν ἥλιο,
ξύπνα νὰ δῆς τὸ αἷμά σου
πὼς ἔγινε βασιλείο».

Β. Μιχαηλίδης

Α΄. ΣΤΟ ΠΕΝΤΑΜΟΡΦΟ ΝΗΣΙ

«Έτσι δὲ ν' ἀνοίγῃς τὰ μπράτσα σου καὶ νὰ πετᾷς. Νὰ τ' ἀπλώῃς σὰ φτεροῦγες, νὰ τ' ἀνεβοκατεβάζῃς ἀπολά, καὶ νὰ πᾶς, νὰ πᾶς... Νὰ περνᾷς ἀνάμεσα ἀπὸ μιὰ ἤρεμη καὶ ἐβρῆ ἀτμόσφαιρα, νὰ πηδᾷς πάνω ἀπὸ καταπράσινα δάση καὶ ἡμερα βουνά, νὰ προσπερνᾷς μιὰν ἀκύμαντη καὶ καταγάλανη θάλασσα καὶ νὰ προχωρῆς, ὅλο νὰ προχωρῆς... Καὶ ξαφνικά, νάτο, νὰ προβαίῃ ἀπὸ τὰ νερὰ ὀλόκληρο, φωτεινὸ κι' εὐγενικὸ κι' ὠραῖο τὸ νησί... πού τὸ χαιρετίζεις μ' ἓνα μονάχα ὄνομα, πού τὸ ἁρμονίζει ἡ καρδιά σου καὶ τὸ τραγουδᾷνε ὀλοένα τὰ χεῖλη σου: Κύπρος! Κύπρος!»

Ἐπὶ τοὺς πανάρχαιους καιροὺς οἱ Κύπριοι μιλοῦσαν τὴν γλῶσσα τῶν Ἀχαιῶν κι' εἶχαν τὴν συνείδησι ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Ἐπὶ τότε μέχρι σήμερα, ὅσοι κατακτηταὶ κι' ἂν πέρασαν ἀπ' τ' ὄμορφο νησί, δὲν μπόρεσαν νὰ τοῦ δουλώσουν τὴν ἑλληνικὴ του ψυχὴ. Ἄλλὰ πόσοι τάχα νὰ ἦσαν αὐτοὶ οἱ ξένοι;

Ἄνοιξτε τὴν ἱστορίαν τῆς Κύπρου καὶ θὰ δῆτε ἓνα πλῆθος φυλῆς, πού σ' ἂν τ' ἄγρια κύματα ξέσπαγαν, πότε ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς Ἀνατολῆς, πότε ἀπὸ τῆ Δύσι, πάνω στὸ ἀπροστάτευτο νησί. Εἶδε τοὺς Ἀσσυρίους στὴν ἐποχὴ τοῦ Σαργῶν, τοὺς Αἰγυπτίους μὲ τὸν Ἄμμασι, τοὺς Πέρσας μὲ βασιλεῖα τὸν Καμβύση, τοὺς Ῥωμαίους κατόπιν, κι' ὀργότερα ὑπέμεινε

τὶς τρομερῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀράβων. «Ἡ τραγωδία, πού συνετάραξε τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀράβων τὸ νησί εἶναι ἀπὸ τὶς σπάνιες στὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρώπων. Μαύρισαν οἱ θάλασσοι καὶ κάθε περιγιάλι καὶ λιμάνι ἀπὸ τὰ χίλια ἑφτακόσια καράβια, γεμάτα στίφη ἄρματωμένα, πού δὲν ὄνειρευόνταν ἄλλο ἀπὸ σφαγῆς καὶ ἀρπαγῆς θησαυρῶν... Αὐτῆς οἱ ἐπιδρομῆς τῶν Ἀραπάδων ἦταν ἀπανωτῆς».

Ἄλλὰ δὲν περνοῦν πολλὰ χρόνια καὶ στὴ θάλασσα, πού ζῶνει τ' ἄμοιρο νησί, ἀποβιβάζονται οἱ νέοι κατακτηταὶ. Εἶναι οἱ Σταυροφόροι. Ἐκίνησαν ἀπὸ τὴ βόρειο καὶ δυτικὴ Εὐρώπη καὶ γιὰ νὰ φθάσουν στὴν Παλαιστίνη, ἀνεβαίνουν καὶ στὴν Κύπρο. Οἱ Ἄγγλοι φθάνουν πρῶτοι μὲ τὸ Ριχάρδο τὸ Λεοντόθυμο. Ἡ πρώτη αὐτῆ περίοδος τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σταυροφόρων κλείνει μὲ μιὰ ταπεινὴ πράξι, πού στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν συνηθισμένη: Πουλᾶνε τὴν Κύπρο στοὺς Ναίτες. Ἄλλὰ κι' οἱ Ναίτες πολὺ γρήγορα μετανοιώνουν γιὰ τὴν ἀγορὰ καὶ πουλᾶνε τὸν δύστυχο τόπο στοὺς Λουζινιάν. Ἄλλὰ δὲν τελειώνει ὡς ἐδῶ ὁ κατάλογος τῶν κατακτητῶν καὶ τῶν ἀγοραστῶν τοῦ ὄμορφου νησιοῦ. Ἐπὶ τὸ 1489 ἡ Κύπρος περιέρχεται στὴν κατοχὴ τῶν Ἐνετῶν γιὰ ἅ πέντε τὸ 1570 στὰ χεῖρια τῶν Τούρκων. Πείνα, συμφορῆς ἀνήκουστες, ὁμαδικῆς σφαγῆς, πού ἔφθασαν στὸ κορύφωμά τους τὸ 1821, γνώρισε τὰ χρόνια ἐκεῖνα τὸ μαρτυρικὸ νησί. Ἡ ἱστορία ζωγραφίζει μὲ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα τὶς βιαιότητες τόσο τῶν Φράγκων, ὅσο καὶ τῶν Ἀγαρηῶν. Τ. Λευταῖοι κατακτηταὶ

τῆς ἑλληνικῆς μεγαλονήσου ἦταν οἱ Βρεττανοί.

Ἔστερα ἀπὸ τοὺς τόσους ἀλλεπάλληλους τυφῶνες, πού σάρωσαν τὴν Κύπρο, θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς μόνο στὰ βιβλία θὰ εὔρισκε τὸ γλυκὸ της ὄνομα, σὰν μιὰ ἀνάμνησι παληᾶς, λησμονημένης δόξας. Θὰ νόμιζε ὅτι ὁ Κυπριακὸς Ἑλληνισμὸς θ' ἀποτελοῦσε πιά, μιὰ ἀπλῆ θλιβερὴ θύμισι ἐνὸς μεγάλου ἱστορικοῦ παρελθόντος. «Θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι μιὰ μεγάλη πλάκα ἀπὸ τὰ μάρμαρα ναῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ παλατιῶν μεσαιωνικῶν θὰ ἐκάλυπτεν ὅλην τὴν νῆσον ἀπὸ τῆς Πάφου μέχρι τῆς Καρπασίας, ἀπὸ τῆς Ἀμαθοῦντος καὶ τοῦ Κιτίου μέχρι τῆς Λαπτήθου καὶ τῆς Κερυνηίας καὶ ὅτι ἐπάνω εἰς τὴν πλάκα αὐτὴν θὰ ἦτο γραμμὴν κάποια θλιβερὴ ἐπιγραφή: «Ἐνθάδε κεῖται ὁ Κυπριακὸς Ἑλληνισμὸς».

Κι' ὅμως κάτι τέτοιο μὲ τὴν Κύπρο δὲν συνέβη. Τὸ «μυριοσκλαβο νησί» μοιάζει «σὰν τὸν Προμηθεᾶ Δεσμώτη, πού κραυγάζει μέρα καὶ νύχτα, αἰῶνες τώρα, στοὺς ὁποίους καὶ ὁποίους κατακτητῆς, μὲ τὴ μεταλλικὴ φωνή του, τὴ γεμάτη ρυθμὸ κι' ἄρμονία, καὶ σαρκάζει τοὺς πολιτισμένους κατακτητῆς του, καὶ τὸ πρῶτ' μὲ τὴν Ἀνατολὴ τὴν κροκόπεπλη, τὴν μεσημβρία μὲ τὸν ἥλιο τὸν καυστικὰ στηλωμένο καὶ τὸ βράδυ μὲ τὴ δροσούλα τῆς θαλασσινῆς αὔρας, σαρκάζει μὲ τὸ λεπτὸ σαρκασμὸ τοῦ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ ἀνώτερου ἀνθρώπου, πετώντας κατακούτελα στοὺς δημίους του τὶς ἀποφθεγματικῆς τοῦτες φράσεις τοῦ ἔθνικοῦ του ποιητῆ:

«...τὸν ἄντ' ἀντὰν νὰ τρώη τὴν γῆν
τρώει τὴν γῆν θαρκέται,
μὰ πάντα τσεῖνον τρώεται
τσαὶ τσεῖνον καταλύεται».

«Δὲν κουράστηκα, λέει, δὲν ἀποστάθηκα ἀπ' τὸ βάρος τῶν ζυγῶν σας. Παθαίνετε σεῖς οἱ δεσπότες, ὅ,τι παθαίνει τὸ ὑνὶ τοῦ ἀλετριοῦ, ὅταν ὀργῶνῃ τὴ γῆ. Νομίζει πὼς τρώγει τὴ γῆ, πὼς τὴν φθείρει, πὼς τὴν καταλύει. Ὡστόσο, εἶναι φανερὸ πὼς ἐκεῖνο τρώγεται, ἐκεῖνο φθείρεται καὶ ἐκεῖνο πάντα καταλύεται». Οἱ κατακτητῆς τῆς Κύπρου πέρασαν πᾶνε. Δὲν ἔχουν ἀφήσει πίσω τους παρὰ τὶς ἀναμνήσεις μαύρων ὀνείρων. Ὅμως ἡ Κύπρος, ἡ ψυχὴ της, ἡ συνείδησί της, ἔμεινε ἀκατάλυτη σὰν τὴν μητέρα γῆ! Ἔμεινε ὄρθια, παρ' ὅλους τοὺς ἀνέμους καὶ τὶς μπόρες!...

Μεγάλος λαὸς!... Λαὸς ἀνώτερος πραγματικά!... Ἔνας ἐλεύθερος δοῦλος!... Ἔνας ἀσκλάβωτος σκλάβος, ὅπως τραγουδᾷ ὁ Β. Μιχαηλίδης:

Εἶμαι μιὰ σκλάβω ἀσκλάβωτη,
μιὰ σκλάβω σκλαβωμένη
εἶμαι μιὰ σκλάβ' ἀπόσπαστη,
μιὰ σκλάβω ἄποσπασμένη
πού διάβασα μαύρη σκλαβιά
σὲ τόσα ξένα χέρια
πού λάμναν τὴν καρδούλα μου
μὲ δίστομα μαχαίρια»,

λέγει ἡ Κύπρος.

Ποιὸς ἄκουσε τούτους τοὺς στίχους χωρὶς ἕνα δάκρυ; Πάντα τὰ μάτια βουρκώνουν ὅταν διαβάζουν

τὸ παράπονο τῆς «ἀσκλάβωτης σκλάβας», τῆς Κύ-
πρου μας, ποὺ πέρασε μαύρη σκλαβιά σὲ τόσα ξένα
χέρια, χωρὶς ποτὲ νὰ γείρη τὸ κεφάλι, χωρὶς ποτὲ νὰ
βάλῃ στὴ θήκη τὸ σπαθί.

«Εἶμουν δεντρόν—λέει πάλι ἡ Κύπρος—

ποὺ στέκετον στὸ ρέμαν τοὺς ἀνέμους.

Τζι (καί) ὅσοι τζι' ἂν ἦρθαν πάνω μου

ἀνέμοι τζι' ἂν ἐδῶσαν(*)

ἦτουν οἱ ρίζες μου βαθκιά

τζαί δὲμ με ξεριζῶσαν.

Ἐρίψασιν (ἔριξαν) τὰ φύλλα μου,

ἔριψαν τοὺς ἄθθους μου,

Ἐκαταφατσέλλῶσαμ με (μὲ καταπληγώσανε)

τζι' ἐκάψαν τοὺς πολοὺς μου (τὰ βλαστά-
ρια μου)

ἔσεϊσαμ' με τζι' ἐκλίναμ' με

τζι' ἐκόψαν τὰ κλωνιά μου,

μ' ἀπέσσω (μ' ἀπὸ μέσα) στέκεται

γερὴ ἡ ρίζα τζι' ἡ καρδιά μου.

Τζι' ἂν πιῶ νερόν 'ποὺ τὸ νερόν

ἀποῦμουν ποτισμένη.

τζι' ἂν με συβράσει (ζεστάνει) ὁ ἥλιος

μου, ποὺ μ' εἶσιεμ μαδημένη,

ἐννά (θὲ νά) πετάξω πλόκαμον,

νὰ ξαναπρασινίσω

νὰ βκόλω (βγάλω) φύλλα τζαί κλωνιά

τζι' ἄθθους, νὰ ξαναθθίσω...».

(*) Τὸ «ἐδῶσαν» ἐδῶ με τὴ σημασία τοῦ: ἐρρίχθηκαν ἐπάνω
μου.

Καὶ πράγματι, ἡ Κύπρος πάντα ἀνασταινόταν,
σὰν τὸν φοίνικα ἀπὸ τὴν τέφρα του καὶ ἔβγαζε και-
νούργια φύλλα κι' ἀνθούς!

Αὐτὸ μᾶς τὸ βεβαιώνει καὶ ἡ ἱστορία τῆς Κύ-
πρου. Ἐπὶ τὰ πανάρχαια χρόνια ὁ κυπριακὸς λαὸς
ἀμφισβητοῦσε καὶ ἀμφισβητεῖ τὴν κυριαρχία τοῦ ξέ-
νου πάνω στὴ γῆ του. Ἐτσι ἔχουμε ἐπανάστασι στὰ
1607, ἐπανάστασι στὰ 1765, ἐπανάστασι στὰ 1804,
τρεῖς στάσεις στὰ 1833, στάσι στὰ 1931, τὴν πρόσ-
φατη στὰ 1955, γιὰ νὰ ἀναφέρουμε μόνο τὶς πιὸ
γνωστές.

Ἄλλὰ πῶς ἐγινε αὐτὸ τὸ θαῦμα; Ποιὸ χέρι δυ-
νατὸ τὴν σήκωνε κάθε φορά, ποὺ τὰ βάσανα καὶ οἱ
πίκρες τὴν λύγιζαν; Ποιὸ ἦταν τὸ ἀντιστήλι, ποὺ
ἐκράτησε καὶ κρατᾷ ὑπερήφανο τὸ μικρὸ δεντρί— τὴν
Κύπρο μας;

Πολλὲς φορές ἀναζητήθηκαν καὶ καθωρίσθηκαν
οἱ συντελεσταὶ ἐκείνου, ποὺ μὲ δυὸ λέξεις λέγεται Κυ-
πριακὸ θαῦμα, ἑλληνικὸ θαῦμα. Πολλὲς φορές καὶ ἀπὸ
πολλοὺς καὶ ἐκλεκτοὺς ἐρμηνεύθηκε πῶς «δοῦλοι» ὀ-
κτακόσια χρόνια οἱ Κύπριοι, οὔτε στιγμή δὲν ἔπαυ-
σαν νὰ εἶναι ἐλεύθεροι. Οἱ συντελεσταὶ αὐτοὶ εἶναι,
βέβαια, πολλοί. Μὰ πάνω ἀπ' ὅλους, πρωταρχικὸς
παράγων τοῦ παντοτινοῦ κυπριακοῦ θαύματος στέ-
κεται ἡ κυπριακὴ Ἐκκλησία. Αὐτὴ, 20 αἰῶνες τώρα,
βάστηξε ἀσβεστη τὴ φλόγα τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἑλ-
λάδος στὶς καρδιὲς τῶν ἀδελφῶν μας. Αὐτὸ τὸ ὁμο-
λογεῖ καὶ ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Τζῶν Χάκκετ: «Ἡ Κυ-
πριακὴ Ἐκκλησία, γράφει, διετήρησε τὴν λυχνίαν

τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας σταθερὰ ἄσβεστον καὶ εἰς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους χωρὶς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ λυχνία θὰ εἶχε πρὸ πολλῶν αἰῶνων σβεσθῆ». Ἀλλὰ τὸ λυχνάρι δὲν σβήστηκε ποτὲ γιατί ὁ κλῆρος τῆς Κύπρου τὸ τροφοδοτοῦσε μὲ τὸ λάδι τῶν ἀγῶνων του. Καὶ στάθηκε, ἀλήθεια, ὁ κλῆρος πρωτοπόρος σ' ὅλους τοὺς εἰρηνικοὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας τῆς Κύπρου! Σημαιοφόρος τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας!

Στὴν κορυφὴ τῆς τιμημένης αὐτῆς στρατιᾶς στέκονται οἱ Ἐθνομάρτυρες-κληρικοὶ τῶν τραγικῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1821. Καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τὴν πιὸ διαλεκτὴ θέσι κατέχει ὁ **Ἐθνομάρτυς Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου, ὁ Κυπριανός.**

Β'. ΗΤΑΝ Ο ΦΥΛΛΕ ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

Κοντὰ στὸ λόφο τοῦ Κυβερνείου, ποὺ κοινῶς λέγεται «Καφκάλλα», στὴν ὄχθη τοῦ Πεδιᾶίου, Ν. Δ. τῆς Λευκωσίας, ὑπάρχει ἡ κωμόπολις Στρόβολος. Εὐρίσκεται σὲ τοποθεσία ἀληθινὰ μαγευτικὴ. Ὁ Στρόβολος ἤκμασε στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα καὶ στοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὰ ἐρείπια ἀρχαίων συνοικισμῶν καὶ ἐκκλησιῶν, ποὺ περιστοιχίζουν τὴν κωμόπολι. Ἐκεῖ εἶχε τὸ παλάτι τοῦ Ὁ Εὐρῆκος ὁ Β', βασιλεὺς τῆς Κύπρου, ποὺ πέθανε στὰ 1324. Ἐκεῖ παραθέριζαν καὶ ἄλλοι βασιληάδες καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι μεγιστᾶνες ἀργότερα. Στὴ βασιλικὴ αὐτὴ κωμόπολι, γεννήθηκε στὰ 1756 ὁ ἔθνομάρτυς Κυπριανός. Ἀκόμα σήμερα δείχνεται τὸ σπίτι του, κοντὰ στὸ Μετόχι τῆς Μονῆς Μαχαιρᾶ.

Δυστυχῶς δὲν μᾶς ἔχουν περισωθῆ πολλὲς πληροφορίες γιὰ τὰ παιδικὰ του χρόνια. Δὲν ξέρομε πολλὰ πράγματα γιὰ τοὺς γονεῖς του καὶ τ' ἀδελφία του. Αὐτὸ ποὺ ξέρομε εἶναι ὅτι ἡ μητέρα του ἦταν ἀπὸ τὰ Καμπιά καὶ ὅτι ἡ ἀδελφὴ του λεγόταν Μαρία. Ἐπίσης μᾶς περισώθηκε καὶ τὸ ἐπόμενο ἀνέκδοτο ἀπὸ τὴν παιδικὴ του ζωὴ, ποὺ δείχνει τὴ στοργὴ τῆς μάνας του:

Συχνὰ ἡ μητέρα τοῦ Κυπριανοῦ ζύμωνε τὸ ψωμί τῆς οἰκογενείας τους καὶ τὸ ἔφηνε μόνη της. Κάποια ὁμως ἡμέρα, ἐπειδὴ εἶχε ἄλλη δουλειά, ἀφοῦ ζύ-

μωσε τὸ ψωμί, τὸ ἔδωσε στὸν Κυπριανό, μικρὸ τότε παιδάκι, νὰ τὸ πάη στὸ φοῦρνο. Ὁ μικρὸς, σηκώνοντας μὲ δυσκολία τὸ σανίδι μὲ τὰ ψωμιά, τράβηξε πρὸς τὸ φοῦρνο. Λίγα βήματα εἶχε προλάβει νὰ κάμη καὶ νὰ, γλιστρή, καὶ ψωμιά καὶ παιδὶ πέφτουν στὶς πλάκες τῆς αὐλῆς.

Ἡ μάννα πετάγεται ἔξω ἀπὸ τὸ θόρυβο καὶ τρέχει νὰ σηκώσει τὸ γυιό της. Τὰ ψωμιά λερώθηκαν, λάσπωσαν. Τότε, ἀντὶ νὰ τὸν μαλώση, τοῦ ἔδωσε μιὰ εὐχή:

—Ποῦ νὰ σὲ δῶ δεσπότη, γυιέ μου! τοῦ εἶπε.

Κι' ἀλήθεια! Ἡ εὐχή της ἔπιασε. Ὁ μικρὸς ἐκεῖνος ἔγινε μιὰ ἡμέρα δεσπότης καὶ μάλιστα ἀπ' ἐκείνους, ποῦ ἡ δρᾶσι τους τοὺς χάρισε λαμπρὸ στεφάνι δόξης.

... Τὰ πρῶτα, ἀμέριμνα παιδικὰ χρόνια κύλησαν. Τώρα πατέρας καὶ μάννα σκέπτονται γιὰ τὸ μέλλον τοῦ παιδιοῦ τους. Καὶ ὅπως τότε συνήθιζαν, ἔστειλαν τὸν μικρὸ κοντὰ στὸ θεῖο του τὸν Χαραλάμπη, ποῦ ἦταν στὸ περίφημο Μοναστήρι τοῦ Μαχαιρᾶ. Τὸ Μοναστήρι αὐτὸ εἶναι πάνω στὸ βουνὸ Ἀῶος, ποῦ κοινῶς λέγεται Μαχαιρᾶς, νοτιοδυτικὰ τοῦ χωριοῦ Λυθροδόντα. Ἰδρύθηκε κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα κι' ἡ ἱστορία του εἶναι ἓνα κομμάτι τῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου. Ἐλαβε μέρος σ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας της καὶ ἔδωσε τὸ αἷμα τῶν παιδιῶν του γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ νησιοῦ.

Σ' αὐτό, λοιπόν, τὸ ἱστορικὸ μοναστήρι ἔμεινε χρόνια πολλὰ ὁ νεαρὸς Κυπριανός. Ἐκεῖ πρωτόμαθε

γράμματα καὶ στὴ βιβλιοθήκη του διάβασε τοὺς Ἑλληνας Πατέρας καὶ τὴν ἀρχαία κλασσικὴ μας φιλολογία. Ἀργότερα στὴν ἱστορικὴ ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ χειροτονήθηκε στὰ 27 του χρόνια διάκονος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ χειροτονήθηκε διάκονος, ἀρχίζει κι' ἡ δρᾶσις του. Τὸν ἴδιο χρόνο, δηλαδὴ στὰ 1783, φεύγει μαζί μὲ τὸν θεῖο του, τὸν Ἀρχιμανδρίτη Χαραλάμπη γιὰ τὶς Παραδουνάβειες Ἡγεμονίες. Πηγαίνουν ἐκεῖ γιὰ νὰ κάνουν ἐράνους γιὰ τὸ Μοναστήρι τους, ποῦ ἦταν καταχρεωμένο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Στὴ Βλαχία ὁ Κυπριανὸς διακρίνεται. Ὁ Ἡγεμὼν Μιχαὴλ Σοῦτσος τὸν περιβάλλει μὲ ιδιαίτερη στοργὴ γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ νεαροῦ κληρικοῦ βλέπει νὰ σπινθηροβολῇ ἡ ἀγάπη γιὰ τὰ μεγάλα ἰδανικά. Γι' αὐτὸ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν καλύτερη μορφωσί του. Σ' αὐτὸ βρίσκει ἀπόλυτα σύμφωνο τὸν Κύπριο κληρικό, ποῦ θέλει νὰ συμπληρώσῃ τὶς πρώτες γνώσεις, πῶχει ἀποκτήσῃ στὴν Σχολὴ τοῦ Μοναστηριοῦ. Ἔτσι συμφώνησαν νὰ ἐγγραφῇ στὴν περίφημη Σχολὴ τοῦ Ἰασίου. Τὴν Σχολὴ αὐτὴ τὴν εἶχε ἰδρύσει στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ πρῶτος Φαναριώτης Ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας. Τὸ 1774 ὁ Ἡγεμὼν Γρ. Γκίκας τὴν μετωνόμασε σὲ «Ἀκαδημία», δίνοντάς της τὸν τύπο μικροῦ Πανεπιστημίου μὲ τέσσαρες Σχολές: Θεολογίας, Φιλολογίας, Μαθηματικῶν καὶ Φυσικῶν. Στὴν Ἀκαδημία αὐτὴ σπούδασαν πολλοὶ ἀξιωματοῦχοι, λόγιοι καὶ ἱεράρχαι, ποῦ ἔδρασαν στὴν Ἐπανάστασι καὶ ἔχυσαν

τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν ἐλευθερία. Σ' αὐτὴ τὴν περίφημη Σχολὴ σπούδασε καὶ ὁ μέλλων Ἐθνάρχης τῆς Κύπρου. Εἶχε μάλιστα καθηγητὴ, σημειώνουν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς βιογράφους του, καὶ τὸν σοφὸ Δάσκαλο τοῦ Γένους, τὸν περίφημο Εὐγένιο Βούλγαρι...

Ὁ Σοῦτσος δὲν περιωρίστηκε μόνο νὰ βοηθήσῃ τὸν Κυπριανὸ νὰ ἀποκτήσῃ μιὰ πλατύτερη μόρφωσι. Συγχρόνως τὸν παρώτρυνε νὰ χειροτονηθῇ πρεσβύτερος γιὰ νὰ τὸν διορίσῃ ἐφημέριο στὸν ἡγεμονικό του ναό. Ἔτσι κι' ἐγινε. Ὁ Κυπριανὸς γίνεται Ἀρχιμανδρίτης καὶ τοποθετεῖται στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἡγεμόνος.

Παρ' ὅλον ὅτι δὲν ἔχουμε πολλές λεπτομέρειες γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Κυπριανοῦ στὴ Βλαχία, ἐν τούτοις δὲν μπορούμε νὰ μὴ δεχθοῦμε ὅτι τὸ περιβάλλον θὰ ἐπέδρασε πάνω στὴν προσωπικότητά του. Θὰ ἐγνώρισε ἀπὸ κοντὰ πολιτικὲς μορφὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ βαθειὰ ἐντύπωσι θὰ τοῦ ἔκαναν οἱ διάφορες ζυμώσεις, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει τότε στὶς Ἡγεμονίες. Γιὰ τί μὴ ξεχνᾶμε ὅτι στὰ χρόνια ἐκεῖνα τὸ σκλάβο γένος ἐτοιμαζόταν γιὰ νὰ βγῆ στὸν τιτάνειο ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ κατακτητῆ. Τότε ὁ πρωτομάρτυς τῆς ἐλληρικῆς ἐλευθερίας, ὁ Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, σὲ μυστικὲς συγκεντρώσεις μιλοῦσε γιὰ τὴν ἐλευθερία μὲ πόθο καὶ ὄρμη. Οἱ ψυχὲς τῶν δούλων μεθοῦσαν ἀπὸ τὸ ἱερὸ ἰδανικό της. Παντοῦ ἐψάλλοντο στίχοι ἀπὸ τὸ ἀθάνατο «θούριο τοῦ Ρήγα», ποὺ ἦταν τὸ ἐγερτήριο σάλπισμα τῶν Ἑλλήνων:

«Ὡς πότε, παλληκάρια,
νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰν λιοντάρια,
στὲς ράχες στὰ βουνά;...
Κάλλιο' ναι μιᾶς ὥρας
ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια
σκλαβιά καὶ φυλακή!»...

Λίγο καιρὸ ἀργότερα οἱ τύραννοι στραγγάλισαν τὸν Ρήγα καὶ ἔρριξαν τὸ πτώμα του στὸν Δούναβι. Μὲ πόνο θ' ἄκουσε καὶ ὁ Κύπριος κληρικὸς γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ Πρωτομάρτυρος. Ἡ ἀπήχησις, ποὺ θὰ εἶχε ἡ θυσία τοῦ Ρήγα στὴν ψυχὴ του θὰ ἦταν μεγάλη καὶ χωρὶς ἄλλο θὰ ἐνέπνευσε καὶ τὴν κατοπινὴ του δράσι στὴν ὑπόδουλη Πατρίδα...

Καιρὸς ὅμως νὰ ρωτήσουμε ποιοὶ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς τῶν δύο Κυπρίων κληρικῶν στὶς Παραδουνάβειες Ἡγεμονίες. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ χρυσόβουλλα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ ἀποστολὴ τους πέτυχε. Τὸ περίφημο μοναστήρι τῆς Κύπρου βοηθήθηκε πολὺ ἀπὸ τοὺς Ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας γιὰ νὰ σβῆσῃ τὰ χρέη του καὶ νὰ προχωρήσῃ. Συγχρόνως ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γεράσιμος Γ' ὁ Κύπριος κατωχύρωσε μὲ πατριαρχικὸ σιγίλλιο τὰ δικαιώματα τῆς Μονῆς.

Στὰ 1802 ἓνα καράβι φθάνει στὰ καταγάλανα νερά τοῦ μεγάλου νησιοῦ. Ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακρὰ, ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου καὶ ἀγκυροβολεῖ

στο πολύβουο λιμάνι. Ἀνάμεσα στὸν κόσμο, πού ξεμπαρκάρει εἶναι καὶ οἱ δύο κληρικοὶ μας, πού πηγαίνουν στὸ ἀγαπημένο τους Μοναστήρι. Ὡ, τί χαρὰ θάγινε στὸ Μαχαιρᾶ, ὅταν θὰ καλωσῶρισαν τοὺς δυὸ ξενητεμένους ἀδελφούς! Κι' ἡ χαρὰ τους θὰ διπλασιάστηκε καθὼς θάνοιξαν τὰ πολύτιμα δῶρα, καὶ θὰ ἔδωσαν στὸν Ἡγούμενο τὸ Χρυσόβουλλο τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Ἰωάννου Σούτσου, μὲ τὸ ὁποῖο χορηγοῦσε στοὺς Ἐπιτρόπους τῆς Μονῆς μεγάλα χρηματικά ποσὰ μαζί μὲ τὸ Σιγίλλιο τοῦ Πατριάρχου.

Ὁ Κυπριανὸς προικισμένος τώρα μὲ ἀνώτερη παιδεία, πού ἀπέκτησε στὴν Αὐλὴ τοῦ Ἡγεμόνος στὸ Ἱάσιο, ἀναλαμβάνει ἀμέσως τὴ διαχείρισιν τοῦ Μετοχίου τῆς Μονῆς στὴν πατρίδα του Στρόβολο. Πρῶτη του πρᾶξις εἶναι νὰ προσφέρῃ τὸ σπίτι του στὸ Μετόχι. Μήπως καὶ οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν ἄρχισαν τὴ δρᾶσι τους, δίνοντας τὴν περιουσία τους; Ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ Χρυσόστομος καὶ κατόπιν ὄλοι ὅσοι ἔγιναν πραγματικὰ μεγάλοι ξεκίνησαν προσφέροντας ὅ,τι εἶχαν γιὰ τὸ διπλανό τους, γιὰ τὸ γενικὸ καλό, γιὰ τὴν κοινωνία. Σὲ τούτη τὴν ὑπέροχη αὐτοθυσία στηρίχθηκε τὸ μεγαλεῖο τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σὲ τέτοιες ὑπέροχες χειρονομίες θμελιώθηκε ὁ πύργος τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ μας πολιτισμοῦ. Καὶ στὰ νεώτερα χρόνια, ὅσοι ἀνεδείχθησαν σκαπανεῖς του, τὸν ἴδιο δρόμο ἀκολούθησαν. Ἐξήσαν φτωχοί, πέθαναν φτωχοί, δίνοντας ὅ,τι εἶχαν γιὰ τὸν ἀδελφὸ τους. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ξέχωρη θέσι κατέχει ὁ Κυπριανός, πού μόλις ἔγινε Ἡγούμενος ἐ-

νώνει τὸ σπίτι του μὲ τὸ Μετόχι κι' ἔτσι τὸ πνευματικὸ αὐτὸ κέντρο μεγαλώνει. Συγχρόνως τακτοποιεῖ τὰ ἐκκρεμῆ ζητήματα, πού εἶχε τὸ Μετόχι καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ κάθε πρόβλημα, πού ἀπασχολεῖ τὸ χωριό του. Ἐτσι μέσα σχεδὸν σ' ἓνα χρόνο ἡ λάμψις τῆς φωτεινῆς του μορφῆς εἶναι τόσο δυνατὴ, ὥστε καλεῖται στὴν πρωτεύουσα τῆς Κύπρου στὴ Λευκωσία. Κατεβαίνει στὴν δοξασμένη πόλι γιὰ νὰ τὴ μεταβάλλῃ σὲ λίγο καιρὸ σὲ λυχνοστάτη, ἀπ' ὅπου θὰ λάμψῃ μὲ τὴ δρᾶσι καὶ τὸ μαρτύριό του!

Στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Λευκωσίας πρωτομπαίνει σὰν οἰκονόμος, ὁ ἀκατάβλητος κληρικὸς μας. Γρήγορα ὁμῶς παίρνει αὐτὸς στὰ χέρια του τὴν διοίκησιν, διότι ὁ τότε Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρῦσανθος, ἦταν πολὺ γέρος. Ἐτσι ὁ Κυπριανὸς στάθηκε στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια Ἀρχιεπίσκοπος πρὶν γίνῃ Ἀρχιεπίσκοπος. Αὐτὸς ἐφρόντιζε γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας. Σ' αὐτὸν κατέληγαν οἱ πόνοι καὶ οἱ ἀγωνίες τῶν ραγιαδῶν, οἱ διαφωνίες τους καὶ οἱ μικροπαρεξηγήσεις τους. Κι' αὐτὸς μὲ ἀγάπη καὶ σύνεσι πολλὴ ἔλυε ζητήματα, ὠδηγοῦσε τὸ σκάφος τῆς Ἐκκλησίας μέσα ἀπὸ τὴν τρικυμία, πού συχνὰ τὴν ἐποχῆ ἐκείνη τὸ κτυποῦσαν.

Μιά τέτοια θύελλα ξεσπᾶ στὰ 1804. Μιά ψεύτικη διάδοσις ἦτο τὸ φυτίλι, πού ἀνάβει τὴ φωτιά. Ἡ διάδοσις ἔλεγε ὅτι τᾶχα ἐπικρατεῖ ἔλλειψις τροφίμων, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖον ἔφταίγε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος. Οἱ Ἀγάδες ἀρπάζουν τὴν εὐκαιρία. Ξεσηκώνουν τοὺς Τούρκους τῆς Λευκωσίας καὶ τῶν περιχώρων καὶ κά-

νουν γιουρούσι έναντίον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Δὲν σέβονται οὔτε τὸν γέροντα Ἐθνάρχη. Ὁρμοῦν με φωνῆς κι' ἀντάρα μέχρι τὸ δωμάτιό του καὶ τὸν κακοποιοῦν. Λίγες ἀκόμα σταγόνες αἵματος βάφουν τὸν βωμὸ τῆς κυπριακῆς ἐλευθερίας. Καὶ οἱ σταγόνες αὐτὲς σμίγουν με τὸ αἷμα, ποὺ ταυτοχρόνως βάφει τοὺς δρόμους τῆς Λευκωσίας. Ὅσοι Χριστιανοὶ ἀρνοῦνται νὰ δώσουν στοὺς ἐπαναστάτες χρήματα, φονεύονται καὶ τὰ πτώματά τους ρίχνονται ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως. Οἱ ὑπόλοιποι κλείνονται τρομαγμένοι στὰ σπίτια τους. Ἡ πόλις μένει στὰ χέρια τῶν ἐπαναστατῶν καὶ κινδυνεύει ὥρα με τὴν ὥρα νὰ πυρποληθῆ.

Τὴν στιγμή ἐκείνη, ποὺ ἡ θύελλα ἀπειλοῦσε ὅλους, ὁ Κυπριανός, ποὺ συνεδύαζε ἀρετὴ καὶ ἰκανότητα, κινεῖται δραστήρια. Δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποὺ εὐκολὰ τὰ χάνει. Εἶναι ὁ ἀτρόμητος κληρικός, ποὺ δείχνει ἐξαιρετικὴ πρωτοβουλία. Τρέχει στὸν Πρόξενο τῆς Γαλλίας, κατόπιν στὸν Πρόξενο τῆς Ἀγγλίας τὸν Περιστιάνη, τὸν Πρόξενο τῆς Ρωσίας Καλημέρη, καὶ παρακαλεῖ νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ σώσῃ τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων. Ἔρχεται σὲ συνεννόησι με τοὺς Ἀγάδες καὶ με δῶρα προσπαθεῖ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ βάλουν τὸ σπαθὶ στὴ θήκη. Καὶ τί δὲν κάνει ὁ ἀκούραστος οἰκονόμος ὡς τὴν στιγμή, ποὺ τὰ πράγματα εἰρηνεύουν, οἱ σφαγῆς σταματοῦν καὶ ἡ ζωὴ παίρνει πάλι τὸ δρόμο της!

Μετὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ κατόρθωμα ἡ αἴγλη τοῦ Κυπριανοῦ μεγαλώνει. Τὸ ἀστὲρι του λάμπει τώρα πιά

στὸ σπερέωμα καὶ τὸ γλυκό του φῶς χύνεται παρήγορο κι' ἐλπιδοφόρο στὰ τέσσερα ἄκρα τοῦ νησιοῦ. Τὸ ὄνομά του γίνεται θρυλός. Εἶναι ὁ σωτὴρ τοῦ νησιοῦ. Ἐνας Ἀγγλος περιηγητῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης με τρεῖς λέξεις δίνει τὸν ὠραιότερο καὶ πιὸ ταιριαστὸ χαρακτηρισμό. Ἦταν, γράφει, ὁ «ἄγγελος φύλαξ τῶν ὁμογενῶν του».

Οἱ μεγάλες αὐτὲς ἀρετὲς καὶ οἱ σπάνιες ἰκανότητες τοῦ Κυπριανοῦ ἔκαναν τοὺς δημογέροντας τοῦ νησιοῦ νὰ τὸν ζητήσουν γιὰ Ἀρχιεπίσκοπο. Ὅλοι προέβλεπαν ὅτι θὰ ἦταν ὁ ἀξιὸς Ἐθνάρχης στὴ δύσκολη ἐκείνη ἐποχῆ. Ἔτσι, παρ' ὅλο ποὺ ὑπῆρξαν ἀρκετὲς δυσκολίες, ὁ Κυπριανὸς ἀνέβηκε στὸ θρόνο τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα.

Γ'. ΣΤΟ ΘΡΟΝΟ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΒΑΡΝΑΒΑ

Στις 30 Ὀκτωβρίου 1810 στὴ Μητρόπολι τῆς Λευκωσίας γίνεται ἡ χειροτονία τοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου. Ὁλος ὁ κόσμος ἀπὸ νωρὶς ἔχει ἀφήσει τὰ σπίτια του καὶ βρίσκεται στὴν μεγάλη ἐκκλησία. Μέσα σ' ἓνα πλήθος φῶτα, τὰ χρυσᾶ στολίδια, οἱ ἀσημένιες εἰκόνες, τὰ ἐπίσημα ἄμφια, ἡ πλημμύρα τοῦ λαοῦ δημιουργοῦν ἀτμόσφαιρα πανηγυρική. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Συναίου Κωνσταντῖνος, μαζί με τοὺς Μητροπολίτας Κυρηνείας καὶ Τριμυθούντος καὶ με πολλοὺς ἱερεῖς καὶ διακόνους περικυκλώνουν τὴν Ἁγία Τράπεζα. Ἡ λειτουργία προχωρεῖ. Ὁλος ὁ κόσμος περιμένει με ἀγωνία. Ἐπὶ τέλους ἡ στιγμή φθάνει. Ἡ μᾶζα τῶν Χριστιανῶν βρίσκεται στὰ γόνατα, καὶ μέσα σὲ βαθειὰ σιγή, ἀργή, καθαρὴ, ἐπίσημη, ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, πού, κατ' ἐντολὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, χειροτονεῖ τὸν Πρεσβύτερο Κυπριανὸ σὲ Ἐπίσκοπο. Καὶ ἀμέσως παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ ἐνισχύσῃ τὸ νέο Ἱεράρχη: «...Χριστέ, λέγει, καὶ τοῦτον τὸν ἀναδειχθέντα οἰκονομὸν τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος, ποίησον γενέσθαι μιμητὴν σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Ποιμένος, τιθέντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων σου· ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, φωστῆρα ἐν κόσμῳ...».

Ἀκόμη λίγα λεπτά καὶ ἔπειτα μία, δύο, δέκα, ἐ-

κατό, χίλιες φωνὲς γεμίζουν τοὺς φωτοπλημμύριστους θόλους τῆς ἐκκλησίας. «Ἄξιος, ἄξιος», φωνάζουν οἱ σκλάβοι καὶ οἱ ἐλπίδες τοὺς ἀναπτερώνονται. Σκιρτοῦν καθὼς ἀτενίζουν τὸ νέο τους Ἐθνάρχη, πού πιστὸς στὴν ἀπόφασί του, προσφέρει σήμερα ὀλόκληρη τὴν ὑπαρξί του στὸν Θεὸ καὶ στὴν Κύπρο!

Ἡ ἀνοδος τοῦ Κυπριανοῦ εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον, γράφει ὁ Κ. Σπυριδάκης, ἐσήμανε τὴν ἔναρξιν νέας περιόδου δράσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς πάντας τοὺς τομεῖς. Οὗτος ἔφερε μαζί του νέον πνεῦμα ἐκ τῆς Μολδοβλαχίας, ὅπου ἔζησε ἐπὶ ἄρκετὰ ἔτη, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐνεφύσησεν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν γένει τοῦ τόπου του, τόσο ἀπὸ οικονομικῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ πολιτικῆς, πνευματικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐν γένει ἀπόψεως».

Ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα, πού ἀνέβηκε στὸ δοξασμένο θρόνον, ὁ Κυπριανὸς ρίχτηκε στὴ δουλειά. Συνεκάλεσε ἀμέσως τὴν Ἱερά Σύνοδο τῆς Κύπρου καὶ συνέταξε μαζί με τοὺς ἄλλους Μητροπολίτας τὸν ἀκριβῆ κατάλογο με ὅλα τὰ χρέη τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, πού ἔφθαναν στὰ 3.285.870 γρόσια.

Ἄλλ' ἡ οικονομικὴ αὐτὴ ἀπαθλίωσις δὲν βᾶστηξε γιὰ πολὺ. Ὁ Κυπριανὸς με τὴν δραστηριότητά του κατάρθωσε μέσα σὲ λίγο καιρὸ ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ χρέη. Κι' ἄς μὴ νομίση κανεὶς ὅτι πάνω στὴν προσπάθειά του νὰ σώσῃ ἀπὸ τὸ οικονομικὸ βάραθρο τὸν τόπο του, δειχθῆκε στενόκαρδος. Ὁχι. Οἱ κώδικες τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Κύπρου μᾶς δείχνουν τὸ νέο Δεσπότη τῆς μεγαλόκαρδο. Ἀλλὰ καλύτερα

ἄς ἀναφέρουμε ἓνα γεγονός πού μιλά εὐγλωττα γιά τή μεγαλοψυχία τοῦ Κυπρίου Ἀρχηγοῦ.

Μιά ἀπό τίς πρῶτες ἡμέρες τῆς Ἀρχιερατείας του παρουσιάσθηκε ἔμπρός του κάποιος Κύπριος, πού χρωστοῦσε χιλιάδες χρόσια καί τόν παρεκάλεσε ν' ἀγοράση ἓνα ἀπό τὰ κτήματά του γιά νά μπορέση νά πληρώση τὸ χρέος του. Ὁ Κυπριανὸς ὅμως δὲν εἶχε οὔτε δικά του οὔτε χρήματα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καί γι' αὐτὸ τοῦ ἀρνήθηκε. Σὰν ὅμως ἔφυγε ὁ δύστυχος Παυλίδης—αὐτὸ ἦταν τ' ὄνομά του—ὁ Δεσπότης μετάνιωσε γιά τὴν ἀρνησί του. Ἡ μεγάλη του καρδιά πονοῦσε γιά τὴν στενόχωρη θέσι τοῦ Παυλίδη. Σκέφθηκε πολὺ, ἔκανε διαφόρους συνδυασμούς καί στὸ τέλος ἀπεφάσισε νά τὸν βοηθήση. Κάνοντας ἓνα μικρὸ δάνειο, ἀγόρασε τὸ κτήμα του καί ἔτσι τὸν γλύτωσε ἀπὸ τὴ φυλακή, πού στὸ μεταξύ τὸν εἶχαν ρίξει. Τὸ κτήμα αὐτὸ τὸ χάρισε στὸ Μοναστήρι τοῦ Μαχαίρᾶ.

Πόσα, ἀλήθεια, δὲν μᾶς λείει τὸ ἀπλό, ἀπέριττο αὐτὸ γεγονός. Μᾶς φανερώνει μιὰ ἀκόμα πτυχή τῆς δυναμικῆς προσωπικότητός του. Ἀγάπη εἶναι τὸ ὄνομά της. Ἀγάπη, πού ξέρει ἐμπόδια νά ὑπερπηδᾷ, φραγμούς νά παρακάμπτη. Τούτη ἡ ἀγάπη εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ χρήσιμα ἐφόδια στὴ ζωὴ. Μὴ λησμονήσης νά τὸ πάρης μαζῆ σου καί σύ, νέε, πού τώρα ξεκινᾷς γιά τὴ ζωὴ. Θὰ σοῦ δίνη πάντα βαθεῖα γαλήνη, ἀνέκφραστη χαρά!...

Ἄλλ' ἄς γυρίσουμε στὸν Κυπριανό. Ὁ νέος Ἐθνάρχης δὲν φρόντισε μόνο γιά τὴν οἰκονομικὴ ἀνόρ-

θωσι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς του. Ἰδιαίτερη φροντίδα ἔδειξε γιά τὴν πνευματικὴ ἀνύψωσί της. Ἀπὸ τοὺς πρῶτους μῆνας τῆς ἐνθρονίσεώς του μετέβαλε τὴν ἐπισκοπὴ του σὲ παγκυπριακὸ κέντρο. Ἐκεῖ κατέφυγαν ἀπὸ ὅλη τὴν Κύπρον οἱ κατατρεγμένοι ραγιάδες. Στὰ πόδια τοῦ Ἐθνάρχου ἀκουμποῦσαν τοὺς πόνοους, τοὺς κατατρεγμούς τους. Ἐκεῖ ἀλάφρηναν τὴν καρδιά ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς ἁμαρτίας. Ἐκεῖ ἡ «ἀποσταμένη ἐλπίδα» ἔπαιρνε καινούργια φτερά, φτερά μαγικά...

Ἄς ἀφήσουμε ὅμως γιά λίγο τὸ πνευματικὸ αὐτὸ κέντρο καί ἄς ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὰ κοινωνικὰ ἔργα τοῦ νέου Ἐθνάρχου.

Ὁ Κυπριανὸς ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἔρριξε φιλόστοργο μάτι πάνω στὶς πολυποικίλες ἀνάγκες τῆς συγχρόνου του κοινωνίας. Καί ἀνάμεσα στὶς πολλὲς ἀνάγκες ξεχώρισε μιὰ. Ἦταν ἡ μόρφωσις τῶν παιδιῶν τοῦ νησιοῦ...

Πρὶν ὅμως δοῦμε τίς ἐνέργειες τοῦ Ἱεράρχου γιά τὴν τόνωσι τῆς παιδείας, ἄς ἀφιερῶσουμε λίγες γραμμὲς στὴν ἐκπαιδευτικὴ κατάστασι τῆς Κύπρου. Οἱ Τοῦρκοι, ἄξεστοι, ἀληθινοὶ φωτοσβέστες, προσπάθησαν μὲ κάθε τρόπο νά σβήσουν κάθε πνευματικὴ φωτιά, πού σιγόκαιγε στὸ χιλιотραγουδισμένο νησί. Εὐτυχῶς ὅμως ὅτι ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, οἱ κληρικοὶ εἶχαν πάρει στὰ χέρια τους τὴν παιδεία. Μὲ τὸ Ψαλτήρι καί τὸ Ὀκτωῆχι οἱ ἄγνωστοι αὐτοὶ δάσκαλοι τοῦ λαοῦ κράτησαν ἄσβεστη τὴ λαμπάδα τῆς μορφώσεως κι' ἐφώτιζαν τὴ ψυχὴ τῆς

έλληνικῆς νεολαίας. «Καθ' ὄλην τὴν πνευματικῶς ἄγονον περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, οἱ ἱερεῖς ὑπῆρξαν οἱ θεματοφύλακες τῆς ἑλληνικῆς παιδείας», σημειώνει ἐπιγραμματικὰ ὁ Λοῖζος Φιλίππου. «Διειτρήσαν ἄσβεστον τὸ φῶς τῆς μαθήσεως—ὅσον ἀμυδρὸν καὶ ἂν ἦτο τοῦτο—καθ' ὃν χρόνον ὁ ἄγριος τουρκικὸς βορρᾶς ἠπειλεῖ νὰ σβήσῃ καὶ τὴν τελευταίαν ἀναλαμπὴν του». Συγχρόνως καὶ οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ δὲν ὑστέρησαν σὲ προσπάθειες γιὰ τὸ φωτισμὸ τοῦ Γένους. Καὶ εἶναι ἀληθινὰ μεγάλη τιμὴ γιὰ τὴν Κυπριακὴ Ἐκκλησία, ὅτι δυὸ φωτισμένοι Ἱεράρχαι τῆς, ὁ Μητροπολίτης Πάφου Πανάρετος (1767-1790) καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρῦσανθος (1767-1810) ἀνέλαβαν μὲ δικές τους δαπάνες νὰ ἐκδώσουν ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ βιβλία χάριν «τῶν φιλομαθῶν καὶ φιλεπιστημόνων». Ὁ Χρῦσανθος μάλιστα ἵδρυσε καὶ ἓνα «Ἑλληνομουσεῖον» (Σχολεῖον) στὰ 1808. Δυστυχῶς ὅμως ἡ Σχολὴ τοῦ Χρυσάνθου δὲν ἔζησε γιὰ πολὺ. Γρήγορα σταμάτησε νὰ λειτουργῇ. Ἔτσι πάλι ἡ Κύπρος βυθίστηκε στῆς ἀμάθειαν τὸ σκοτάδι.

Αὐτὴ τὴν ἐκπαιδευτικὴν κατάστασι βρῆκε ὁ Κυπριανός, ὅταν ἀνέβηκε στὸ ξοξασμένο του θρόνον. Εἶδε τὴν ἀμορφωσιὰ τῆς Κύπρου του, μᾶς λέγει ὁ ἴδιος, καὶ πόνεσε ἡ ψυχὴ του. Εἶδε τὰ σκλαβόπουλα νὰ μένουν ἀγράμματα καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὰ βοηθήσῃ, ἰδρύνοντας μιὰ καινούργια Σχολὴ στὸ κέντρο τοῦ νησιοῦ.

Καὶ νά! Μόλις ἐτακτοποιήσε τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, μὲ κόπους καὶ δουλειὰ

σκληρῇ, ἐπραγματοποίησε τὸν ἱερό του πόθο. Ἰδρυσε στὰ 1812 τὴν ἑλληνικὴν Σχολήν, τὸ «Ἑλληνομουσεῖο».

Ἄλλ' ἐνδιαφέρει ὄχι ἀπλῶς νὰ δοῦμε τὴν ἵδρυσιν τῆς Σχολῆς, σὰν ἓνα σύνηθες ἔργον, ἔστω μεγάλης σημασίας γιὰ τὸ νησί. Πρέπει νὰ ἐκτιμήσουμε ἰδιαίτερα τὶς σκέψεις, ποῦ ὁ Ἐθνάρχης διετύπωσε στὴν ἰδρυτικὴ πράξι τῆς Σχολῆς του. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ εἶναι τὸ σημαντικώτερον κειμήλιον τοῦ Ἐθνομάρτυρος, εἶναι ἡ πολυτίμη διαθήκη του πρὸς τὸ Γένος. Μιὰ διαθήκη ποῦ τὴν ὑπέγραψε μὲ κόκκινον μελάνιν στὰ 1812 καὶ μετὰ ἑννέα χρόνια τὴν ἐπεσφράγισε μὲ τὸ αἷμα του.

Στὸ ἔγγραφο αὐτὸ ξεδιπλώνεται ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς τοῦ Κυπρίου ἱερομάρτυρος. Νοιώθει κανεὶς ὅλη τὴ βαθεῖαν του ἀγάπην στὴν παιδείαν, τὸν πόθον του νὰ ἰδρῦσῃ ἓνα πνευματικὸν θερμοκήπιον, ὅπου θὰ ἀναπτύσσοντο, σὰν ἄλλα τρυφερὰ ἄνθη, τὰ νησιωτόπουλα. Θέλει «εἰς τὸ κοινὸν αὐτὸ Σχολεῖον νὰ διδάσκωνται οἱ παῖδες τῆς πολιτείας τὴν πάτριον πίστιν αὐτῶν, τὸ μόνον προτιμότερον καὶ ἀναγκαϊότερον, καὶ νὰ ἐκπαιδεύωνται ἐν ταύτῳ καὶ ἦθη χρηστά, ὅπου μὲ τὸ μέσον τῆς μαθήσεως προβαίνοντες εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν νὰ γίνωνται ἄνδρες θεοσεβεῖς, φρόνιμοι, χρηστοθήεις, δίκαιοι, φιλοπάτριδες...».

Γιὰ νὰ πετύχῃ τὸ μεγάλο αὐτὸ σκοπὸν ἡ Σχολὴ του, ὁ Ἐθνάρχης, σύμφωνα μὲ τὴν συνήθειαν, ποῦ ἐπικρατοῦσε τότε, τὴν ἀφιέρωσε στὴν Ἁγίαν Τριάδα. «Δόξαν ἀποδίδοντες τῷ μόνῳ Θεῷ, ἔγραφε, ἀφιε-

ροῦμεν αὐτὴν τὴν ἱερὰν σχολὴν τῇ πανσωστικῇ Ἀ-
γία Τριάδι, αὐτῶ τῶ τρισυποστάτῳ ἐνὶ καὶ μόνῳ
Θεῷ, καθότι εἰς δόξαν αὐτοῦ ἔκτισται, ἵνα περισκέ-
πη καὶ διατηρῇ αὐτὴν ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναν-
τίας, καὶ ἵνα δώση αὐτῇ καλὴν αὐξησιν καὶ στερέω-
σιν, καὶ καρπούς ἀρετῆς τοῖς σπουδάζουσιν ἐν αὐτῇ
νέοις...

ΑΩΙΒ' (1812) Ἰανουαρίου α'
Ο ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ
βεβαιοῖ καὶ ὑποφαινεται».

«Ἡ Σχολὴ αὐτὴ, τονίζει ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιε-
πίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ὑπῆρξε τὸ
φωτεινότερον καὶ χρησιμώτατον ἔργον τοῦ Κυπρια-
νοῦ». Τὰ ἴδια ὑποστηρίζουν καὶ ὅσοι ἄλλοι ἔγραψαν
γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Κυπρίου μάρτυρος. Ἕνας μάλιστα
ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τῆς Σχολῆς, ποὺ ἔγινε κατόπιν
καθηγητῆς της, ὁ Χαρ. Παπαϊωάννου, λέγει: «Ἡ
Σχολὴ αὐτὴ διετέλεσεν ἀκοίμητος ἐστία τοῦ ἱεροῦ πυ-
ρὸς τῆς ἐθνικῆς παιδείσεως, ἀένας πηγὴ ὕδατος πνευ-
ματικῆς ζωῆς, ἀδιάλειπτον ἐργαστήριον μορφώσεως
ἐξ αὐτῆς, ἂν μὴ πάντες, ἀλλὰ οἱ πλεῖστοι ἠντλήσα-
μεν τὰ νάματα ζωῆς ἐθνικῆς καὶ ὠδηγήθημεν ὑπὸ
ἐμπνευσμένων διδασκάλων εἰς τῆς ἐθνικῆς δόξης τὰ
ἱερὰ ἐνδιαίτηματα...».

Ἡ περίφημη Σχολὴ τοῦ Κυπριανοῦ ἔσβησε μα-
ζὴ μετὸν ἰδρυτὴ της. Τὸ 1821 οἱ βάρβαροι κατακτη-
ταὶ δὲν σκότωσαν μόνον τὸν Ἐθνάρχη καὶ τοὺς ἄλ-
λους κληρικούς καὶ προκρίτους· διέλυσαν καὶ τὸ Σχο-

λεῖο του, ποὺ μετὸς τὸς κόπους εἶχε ἰδρύσει. Ἀλλ' ἄ-
φοῦ πέρασε ὁ σάλος τῶν τραγικῶν ἐκείνων γεγυ-
νῶν, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Πανάρετος ἰδρυσε καὶ πάλι
τὴ Σχολὴν στὰ 1830. Ἀργότερα πῆρε τὴν τελικὴ της
μορφὴ καὶ ζῆ μέχρι σήμερα—εἶναι τὸ Παγκύπριον Γυ-
μνάσιον τῆς Λευκωσίας—γιὰ νὰ διαλαλή παντοῦ τί
ἡ παιδεία τοῦ Γένους ὀφείλει στὴν Ἐκκλησίαν!

Ἡ Σχολὴ τῆς Λευκωσίας δὲν ἦταν τὸ μόνον δεῖ-
γμα τῆς ἀγάπης τοῦ φλογεροῦ κληρικοῦ στὴν παι-
δεία. Ὄταν στὰ 1820, ἰδρύθηκε ἡ Σχολὴ τῆς Λεμε-
σοῦ, πρῶτος τὴν ἐνίσχυσε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, στέλ-
νοντας στὸν ἰδρυτὴ της 6000 γρόσια. Τὸ παράδει-
γμα τοῦ ἠλέκτρισε κι' ἄλλους κληρικούς καὶ προὔχον-
τες, ποὺ ἐφωδίασαν τὴν καινούργια Σχολὴ μετὰ πλου-
σια Βιβλιοθήκη.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου γιὰ ἔργα
κοινωφελῆ καὶ πνευματικὰ δὲν περιορίσθηκε μόνον ὡς
ἐδῶ. Ἐκδηλώθηκε ὀλόθερμον καὶ πρὸς τοὺς Ναοὺς τοῦ
Θεοῦ. Πολλὲς ἐκκλησίες τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς περιφε-
ρείας, ποὺ ἦσαν καὶ εἶναι τὰ πνευματικὰ κέντρα τοῦ
Ἑλληνισμοῦ, δοκίμασαν τὴν στοργὴν του. Πολλὲς ἀ-
νοικοδομήθηκαν, ἄλλες ἐπισκευάσθηκαν, ἄλλες πλου-
τίσθηκαν μετὰ βιβλία, εἰκόνες καὶ ἱερὰ σκεύη.

Ὁ Κ. Σταυρινίδης σ' ἕνα εἰδικὸ Λεύκωμα γιὰ
τὸν Ἐθνάρχη μᾶς κάνει ἰδιαιτέρον λόγον γιὰ ἕνα μεγᾶ-
λο ξύλινον Σταυρὸν, ποῦναι στὸν Ἁγ. Σάββα τῆς Λευ-
κωσίας. Ὁ Σταυρὸς αὐτὸς εἶναι δῶρον τοῦ Ἀρχιεπι-
σκόπου, ὅπως δείχνουν μερικὲς λέξεις χαραγμέναι στὸ
κάτω μέρος.

ΥΜΝΩ ΣΕ ΛΟΓΕ
ΠΡΟΣΚΥΝΩ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟΝ ΣΟΥ.
΄ΡΥΟΥ ΠΑΘΩΝ ΣΟΝ
ΠΟΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΛΑΟΝ ΣΟΥ
ΚΥΠΡΙΑΝΟΝ
ΣΥΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΤΟΝ ΥΜΝΩΔΟΝ ΣΟΥ
ΛΩΚ (1820)

Τούτη ἡ στοργή τοῦ Κυπριανοῦ στὸν «οἶκο τοῦ Θεοῦ» μᾶς φανερώνει τὸ βάθος τῆς εὐγενικιάς του ψυχῆς, πού ἀκουμποῦσε μὲ πίστι καὶ ἐμπιστοσύνη στὰ πόδια τοῦ Ἐσταυρωμένου!... Καὶ συνάμα μᾶς δείχνει τὴν ἀγάπη του γιὰ τὰ σεπτὰ παλλάδια τῆς Ὁρθοδοξίας μας, τὶς Ἐκκλησίες μας, πού στὰ χρόνια ἐκεῖνα στάθηκαν κυματοθραῦσαι μαζῆ καὶ φωληές, πού ζέσταναν τὴν «ἀποσταμένη ἐλπίδα», μεγάλων καὶ μικρῶν! Τὸ παράδειγμά του ἄφησε πολὺτιμη κληρονομιά καὶ στοὺς συγχρόνους Κυπρίους, πού ἰδιαίτερα φροντίζουν γιὰ τὰ σπίτια τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὰ πνευματικά αὐτὰ καταφύγια καὶ στὰ χρόνια τοῦτα τῆς σκληρῆς δοκιμασίας τους!

Ἄλλ' οὔτε καὶ ἐδῶ τελειώνουν τὰ γνωστὰ ἔργα τοῦ Κυπριανοῦ. Σὰν ἡγέτης τοῦ λαοῦ τὸ θεωροῦσε ὑποχρέωσί του νὰ διαφωτίζη τὸν κόσμον σὲ διάφορα ζητήματα, πού τὸν κρατοῦσαν σὲ ἀνησυχία. Δύο τέτοιες ἐγκυκλίους ἄς ἀναφέρουμε ἐδῶ, ἀπὸ τὶς λιγοστὲς πού σώθηκαν. Ἄπ' αὐτὲς βλέπουμε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἐθνάρχου, πού ἐκτεινόταν καὶ σὲ ζητήματα καθημερινῆς ζωῆς. Καὶ καθεὶς μπορεῖ πολὺ εὐ-

κολα νὰ σκεφθῆ ὅτι καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα ζητήματα τοῦ σκλάβου Κυπρίου θὰ ἐνδιαφέρθηκε!

Ἡ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐγκυκλίους ἀναφέρεται στὶς ἐπιδρομὲς τῶν ἀκρίδων, πού κατέστρεφαν τότε τὰ πάντα στὸ νησί. Ἡ δευτέρα ἐγκύκλιος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ ἀναφέρεται σ' ἓνα πνευματικὸ θέμα ἀγῶνος: στὴν καταπολέμησι τοῦ μασσωνισμοῦ, πού τότε ἄρχισε νὰ διαδίδεται στὸ νησί. Στὸ γραπτὸ αὐτὸ μνημεῖο παρουσιάζεται ὅλος ὁ πόνος, πού ἔνοιωθε γιὰ τὰ πρόβατα τοῦ Θεοῦ, τοὺς Ἑλληνας τῆς Κύπρου. Μὲ λόγια θερμὰ τονίζει στὸ ποιμνίό του ὅτι οἱ μασσῶνοι—οἱ φαρμασόνοι ὅπως τοὺς λέγει—εἶναι ἐχθροὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Νὰ λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὸ ἔγγραφο αὐτό:

«Μανθάνομεν ἀνεπιπίστως μὲ οὐκ ὀλίγην δυσαρέστησιν τῆς ψυχῆς μας, ὅτι ἐφάνησαν κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας κάποιοι λαοπλάνοι, οἵτινες περιφερόμενοι μέσα εἰς τὴν πολιτείαν τῆς Σκάλας καὶ Λάρνακος ποιούσι συνελεύσεις καὶ καταγίνονται δι' ὅλης τῆς ἡμέρας... νὰ τραβήξωσιν ἱκανούς, οὐ μόνον ἐκ τῶν ἡμετέρων ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὀθωμανῶν». Οἱ φαρμασόνοι αὐτοὶ εἶναι «σπερμολόγοι κακῶν, κήρυκες πάσης κακίας», καὶ γι' αὐτὸ πρέπει ὁ λαὸς νὰ τοὺς ἀποφεύγη, τονίζει ὁ Ἐθνάρχης στὴν ἐγκυκλίό του, πού φέρει ἡμερομηνία 2 Φεβρουαρίου 1815.

Ὁ Κυπριανός, ὅσο κι' ἂν ἀνέβηκε ψηλά, ποτὲ δὲν ξέχασε καὶ τὸν τόπο, ὅπου εἶδε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Ἡ ἀγάπη του στὸν Στρόβολο ἔκαιγε πάντα στὴν ψυχὴ του. Καὶ τὴν ἀγάπη αὐτὴ

τὴν ἔδειξε μὲ τὰ ἔργα, ποὺ στόλισε τὴν γενέτειρά του. Ἐνάμεσα σ' αὐτά, δυὸ ἐκκλησιῆς τοῦ Στροβόλου διαλαλοῦν τὸ μεγάλο τοῦ ἐνδιαφέρον. Παναγία ἢ Ἐλεοῦσα εἶναι ἢ μιὰ καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἢ ἄλλη.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον οἱ δυὸ ἐκκλησιῆς, ποὺ χάρισε στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του ὁ Κυπριανός. Εἶναι καὶ τὸ γνωστὸ ὡς σήμερα, «νερὸ τοῦ Δεσπότη». Πολλὰ χωριά καὶ κωμοπόλεις τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν εἶχαν δικό τους νερό. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τὸν Στρόβολο. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ κουβαλοῦν τὰ σταμνιά στοὺς ὤμους ἀπὸ χιλιόμετρα μακριά. Τούτῃ τὴν ἔλλειψι κάλυψε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος φέρνοντας τὸ νερὸ μέσα στὸ χωριό.

Αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ δὲν τὰ γνωρίζουμε ἀνέδειξαν τὸν Κυπριανὸ ἕναν ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους κοινωνικοὺς ἡγέτας τῆς χιλιοβασανισμένης Κύπρου—μια ἀπὸ τίς φωτεινότερες ἐκκλησιαστικὲς μορφές τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Τοῦτο βροντοφωνεῖ μιὰ ἀλήθεια χρησιμὴ γιὰ κάθε νέο. Μᾶς λέει ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀνέδειξε καὶ στὰ χρόνια τῆς νεωτέρας μας ἑλληνικῆς ἱστορίας μορφές ἡγετικές, κοινωνικοὺς σκαπανεῖς, ὅπως καὶ στὰ χρόνια τὰ παλιὰ, στὴ χρυσῆ ἐποχὴ τῆς πίστεως. Καὶ ἔτσι καταρρίπτεται τὸ ψέμα—τὸ χιλιοειπωμένο ψέμα—πὼς ἢ Ἀλήθεια σὲ τοῦτα τὰ χρόνια χάθηκε, τὸ φῶς τῆς ἔσβησε. Ὁχι, χίλιες φορές ὄχι. Πάντα τὸ ζωντανό της νερὸ πότιζε τίς ψυχές, πάντα ξεπέταγε δένδρα πολύκαρπα, μορφές πολὺπλευρῆς δράσεως, ἀναμορφωτὰς τῆς κοινωνίας.

...Σὰν τὸν Κυπριανὸ τὸν Κύπριο!

Δ' . ΟΤΑΝ Η ΘΥΕΛΛΑ ΞΕΣΠΑ

Τὸ 1814, τρεῖς ἄσχημοι μέχρι τότε ἄνδρες, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Ξάνθος καὶ ὁ Τσακάλωφ, ἐπεχείρησαν τὸ ἐθνικώτερο τόλμημα τῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἰδρυσαν τὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, ποὺ εἶχε σκοπὸ τὴν ἀνάστασι τοῦ Γένους. Μέσα σὲ λίγο καιρὸ ἢ Ἐταιρεία ἀπλώθηκε παντοῦ ὅπου ἀκουγόταν ἢ φωνὴ τοῦ Ἐθνους καὶ κτυποῦσε μέσ' στὰ στήθη καρδιὰ ἑλληνικῆ.

Μιὰ τέτοια καρδιά, ἀγνὰ ἑλληνικῆ, κτυποῦσε καὶ ἐκεῖ κάτω. Ἦταν ἢ καρδιά τῆς Κύπρου, τοῦ θρυλικοῦ αὐτοῦ «Ἀκρίτα τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Καὶ κτυποῦσε αἰῶνες τώρα σὲ πείσμα ἀπαίσιων κατακτητῶν, ποὺ ἔκαναν τὸ πᾶν γιὰ νὰ τὴν νεκρώσουν. Πῶς, λοιπόν, ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ μάθη τὸ τρανὸ μυστικὸ κι' ἢ καρδιά ἐκείνη;

Καὶ τὸ ἔμαθε... Μιὰ μέρα πάτησε τὸ πόδι του στὴν Μεγαλόνησο ὁ πρῶτος ἀπεσταλμένος τῆς Φιλικῆς, ποὺ μύησε τὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ ἄλλους. Λίγο καιρὸ ἀργότερα στὰ 1818, τρεῖς-τέσσερες καινούργιοι ἀπεσταλμένοι τῆς ἔφθασαν στὸ πολυβασανισμένο νησί. Οἱ φιλικοὶ αὐτοί, γιὰ λόγους ἀσφαλείας, δὲν φιλοξενήθηκαν στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ, ἀλλὰ ἔμειναν στὴν ἑλληνικὴ Σχολή, ποὺ ἦταν ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ.

Λίγο καιρὸ ἀργότερα ἔφθασε στὴν Κύπρον ὁ με-

τσοβίτης φιλικὸς Ὑπατρος καὶ γνώρισε ἀπὸ κοντὰ τὸν περίφημο Δεσπότη... Ὡ! μὲ τί βαθεῖα συγκίνησι θὰ ἄκουσε ὁ φλογερὸς Ἱεράρχης τὰ νέα γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς Ἐπαναστάσεως! Δάκρυα θὰ κύλησαν ἀπὸ τὰ μάτια του, ὅταν ὁ Ὑπατρος θὰ τοῦ εἶπε ὅτι ἡ ὥρα τῆς ἐθνεγεροσύνης ἔφθασε...

Τὸ ὄραμα τῆς ἀναστημένης Πατρίδος ἠλέκτρισε τὸν φλογερὸ Ἀρχιεπίσκοπο. Ὁ πόθος τῆς ἐλευθευρῆς Κύπρου φλόγισε τὴν καρδιά του. Ἄχ! Θεέ μου καὶ νὰ τὸ ἔβλεπε στὶς ἡμέρες του τοῦτο τὸ καλὸ! Ἀλλά... ἡ Κύπρος εἶναι τόσο παράμερα, τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴ Μάννα της. Καὶ μόνο αὐτό; Γύρω-γύρω εἶναι ζωσμένη ἀπὸ τὴν Τουρκία!...

Ὅλα αὐτὰ ἔκαναν τὸν Ἠγέτη τοῦ νησιοῦ νὰ μιλήσῃ μὲ φρόνησι στὸν ἀπεσταλμένο τῆς Φιλικῆς. Τοῦ εἶπε πὼς θὰ ἤθελε κι' ἡ Κύπρος νὰ πάρῃ τ' ἄρματα στὸ χέρι. Τοῦ μίλησε γιὰ τὸν πόθο του νὰ μπῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σκλάβων. Τοῦ θύμησε ὅμως καὶ τὴ δύσκολη θέσι τοῦ νησιοῦ. Μόλις κάνουν πὼς ξεσηκώνονται, οἱ Τοῦρκοι μιλλιούνια στρατὸ θὰ μεταφέρουν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσία, τὴν Συρία, τὴν Αἴγυπτο...

Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἡ φιλελεύθερη καρδιά τοῦ Κυπριανοῦ διψοῦσε πολεμικὴ δρᾶσι, ἀλλὰ τὰ κτυπήματά της τὰ ἔπνιγε ἡ αὐστηρὴ συναίσθησι τοῦ ποιμενάρχου χιλιάδων ψυχῶν. Ἄς εἴμαστε βέβαιοι πὼς στὴν ψυχὴ τοῦ Ἐθνάρχου παιζόταν ἀληθινὸ δρᾶμα!

— Ἄν ὅμως ἡ Κύπρος δὲν μπορῇ ἀμέσως νὰ πάρῃ τὸ καρνοφίλι στὸ χέρι, θὰ συμπαρασταθῇ τὶς ὥρες τοῦτες τῆς μεγάλης προετοιμασίας, προσφέροντας κά-

θε βοήθεια, λέει ὁ Κυπριανὸς στὸν Ὑπατρο.

Τὴν ἴδια γνώμη ἔχουν καὶ οἱ προεστοὶ τοῦ νησιοῦ. Ὅλοι συμφωνοῦν νὰ στείλουν στὸν Ὑψηλάντη χρήματα γιὰ τὴν ὀργάνωσι τῆς παιδείας καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀγῶνος, πού ἐτοιμάζεται.

Ὁ ἀπεσταλμένος τῆς φιλικῆς γυρίζοντας πίσω, κάνει γνωστὲς τὶς προθέσεις τοῦ Ἐθνάρχου καὶ τῶν προκρίτων τῆς Κύπρου στὸν Ὑψηλάντη. Κι' ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δίνει ἐντολὴ στὸν Ἀντώνιο Πελοπίδα, πού θὰ πέραγε ἀπὸ τὴν Κύπρο, γυρίζοντας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, νὰ παραλάβῃ τὶς δωρεὲς τῶν Κυπρίων πατριωτῶν. Συγχρόνως γράφει καὶ στὸν Ἀρχιεπίσκοπο τῆς Κύπρου καὶ τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ τὴν γενναία συνεισφορά, πού ὑποσχέθηκε στὸν Δημήτριο Ὑπατρο. Ἀλλ' ἄς διαβάσουμε καλύτερα ὅλη τὴν ἐπιστολὴ του. Εἶναι ἓνα ὑπέροχο μνημεῖο λόγου, ἓνα ξέσπασμα ἐθνικοῦ παλμοῦ!

«Πρὸς τὸν Μακαριώτατον καὶ Θεοπρόβλητον Μητροπολίτην τῆς Νήσου Κύπρου Κύριον Κύριον Κυπριανὸν προσκυνητῶς εἰς Κύπρον.

»Μακαριώτατε καὶ φιλογενέστατε Δέσποτα.

»Ὁ φιλογενέστατος κύριος Δημήτριος Ὑπατρος μὲ ἐβεβαίωσε περὶ τῆς γενναίας συνεισφορᾶς, τὴν ὁποῖαν ἡ ὑμετέρα Μακαριότης ὑπεσχέθη πρὸς αὐτὸν διὰ τὸ Σχολεῖον τῆς Πελοποννήσου. Ὅθεν ὡς γενικὸς ἔφορος τοῦ Σχολείου τούτου κρίνω χρέος μου ἀπαραίτητον νὰ εὐχαριστήσω τὴν Ὑμέτεραν Μακαριότητα καὶ νὰ τὴν εἰδοποιήσω ὅτι ἡ ἔναρξις τοῦ

Σχολείου ἐγγίξει. Διὰ τοῦτο λοιπὸν στέλλω ἐξεπίτηδες τὸν κύριον Ἀντώνιον Πελοπίδαν, ἄνδρα ἐνάρετον, φιλογενῆ καὶ πάσης πίστεως ἄξιον διὰ τὰ τὴν βεβαιώση καὶ διὰ ζώσης φωνῆς τὴν ὅσον οὐπω ἀνεγερσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου καταστήματος. Ἄς ταχύνη λοιπὸν ἡ ὑμετέρα Μακαριότης τὰς ἐμβάσεις τόσοσιν τῆς ὑμετέρας Μακαριότητος τὰς συνεισφοράς, ὅσον καὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ὁμογενῶν, εἴτε χρηματικὰς εἶναι εἴτε ζωοτροφίας πρὸς τὸν ἐν παλαιᾷ Πάτρᾳ τῆς Πελοποννήσου κύριον Ἰωάννην Παππᾶ Διαμαντόπουλον, συντροφεύουσα αὐτὰς ἢ μὲ ἀνθρωπὸν τῆς ἐπιτηδῆς ἢ μὲ τὸν κομιστὴν τοῦ παρόντος μου.

»Ὡν δὲ εὐελπίς, ὅτι ἡ ὑμετέρα Μακαριότης θέλει φιλοτιμηθῆ ἢ δείξῃ τὴν συνεισφορὰν ἀξίαν τοῦ μεγάλου ζήλου καὶ πατριωτισμοῦ Αὐτῆς τε καὶ ὅλου τῆς τοῦ ποιμνίου, ἐξικετεύω τὰς μακαρίας Αὐτῆς εὐχὰς καὶ μένω μὲ βαθὺ σέβας

τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος

τέκνον εὐπειθές

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

Ἰσμαήλ τὴν 8ην Ὀκτωβρίου 1820».

Μὲ τὴν ὑπέροχην αὐτῆ ἐπιστολὴν ξεκίνησε μία ὁμορφὴ συνεργασία ἀνάμεσα στοὺς δύο μεγάλους Ἑλληνας: στὸν Ἀλέξανδρον καὶ στὸν Κυπριανό. Ὁ Κύπριος Ἐθνάρχης ἄρχισε τὴν ἀποστολὴ ἐφοδίων στὸν Ἑλληνα Ἀρχηγό. Καὶ ὁ Ὑψηλάντης μὲ συγκίνησι τὰ σκόρπιζε στὰ παλληκάρια, ποὺ ἀγωνιζόντουσαν γιὰ τὴν ἀποτινάξουν τὸ ζυγὸ τους.

Σ' αὐτὴ τὴν δουλειὰ βοήθησε καὶ ἓνας ἄλλος φιλικός, ποὺ κτύπησε τὴν πόρτα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Κύπρου στὶς ἀρχὲς τοῦ 21.

—Ποιὸν θέλεις, τὸν ρώτησε ὁ ὑπηρέτης, ποὺ τοῦ ἀνοιξε.

—Θέλω τὸν δῶ ἀμέσως τὸν Μακαριώτατο, τοῦ ἀπαντᾷ.

—Δυστυχῶς ὁ Μακαριώτατος εἶναι ἄρρωστος καὶ δὲν δέχεται κανένα.

—Εἶναι ἀνάγκη. Εἶμαι ὁ Μιχαὴλ Γλυκὺς. Πές του ὅτι τοῦ φέρνω τὸ φάρμακο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι.

Ὁ ὑπηρέτης ὑποχωρεῖ. Ἀνεβαίνει καὶ ἀναγγέλλει τὸν ξένο. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ποὺ δὲν δεχόταν κανένα ὡς τότε, μόλις ἄκουσε τὴ φράσι «φέρνω τὸ φάρμακο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι», φωνάζει ἀμέσως ἐπάνω τὸν Γλυκὺ. Γιατί τάχα; Διότι ἡ φράσις, ποὺ μίλαγε γιὰ τὸ φάρμακο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι ἦταν τὸ μυστικὸ σύνθημα, ποὺ συνέδεε τὴ Φιλικὴ καὶ τὸν Κύπριο Ἱεράρχη.

Ὁ Γλυκὺς ἀνέβηκε ἐπάνω καὶ ἀφοῦ ἔμεναν μόνοι κι' ἔκλεισαν τὴν πόρτα ἄρχισαν τὴν κουβέντα.

—Μακαριώτατε, ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι, τοῦ εἶπε ὁ Φιλικός. Οἱ προετοιμασίαι εἶναι στὸ τέλος. Ὅλοι περιμένουν τὴ μεγάλη ὥρα.

Μὲ χαρὰ καὶ συγκίνησι ὁ Κυπριανὸς ἀκούει τὰ εὐχάριστα νέα καὶ ζητᾷ τὴν μάθη κάθε λεπτομέρεια γιὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς εὐλογημένης στιγμῆς ποὺ ἐρχεται. Σὲ λίγο ἡ κουβέντα γυρίζει στὴν Κύπρο.

—Καὶ ἔδῳ τί γίνεται, Μακαριώτατε; τὸν ἔρω-
τᾶ ὁ Γλυκὺς.

—Ἐμεῖς, παιδί μου Μιχάλη, προσπαθοῦμε νὰ
μείνουμε Ἑλληνες καὶ συγχρόνως βοηθοῦμε καὶ τὰ
ἀδελφία μας. Μαζεύουμε χρήματα, συγκεντρώνου-
με ζωοτροφές καὶ τὰ στέλνουμε στὸν Καλό (αὐτὸ ἦ-
ταν τὸ ψευδώνυμο τοῦ Ὑψηλάντου).

—ὦ! ὁ Θεὸς νὰ σᾶς χαρίζη χρόνια, Μακαριώ-
τατε, λέγει γεμᾶτος ἐνθουσιασμοῦ ὁ Φιλικός.

Τὶς ἐπόμενες ἡμέρες ὁ Γλυκὺς γνωρίζεται μὲ τοὺς
μυημένους προκρίτους καὶ βοηθεῖ στὴν καλύτερη ὀρ-
γάνωσι τῆς ἀποστολῆς ἐφοδίων στὴν Ἑλλάδα.

Γρήγορα ὅμως τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Κάποια
ἀνοιξιὰτικὴ ἡμέρα στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ φθάνει τὸ με-
γάλο μαντάτο. Ὁ Ὑψηλάντης κήρυξε τὴν Ἐπανά-
στασι. Ξεσηκώθηκε καὶ ὁ Μωρηᾶς. Ὁ Κυπριανὸς κα-
λεῖ ἀμέσως τοὺς Δεσποτάδες καὶ τοὺς προκρίτους νὰ
συσκεφθοῦν.

—Σᾶς ἐκάλεσα σήμερα, τοὺς εἶπε, γιὰ νὰ συζη-
τήσουμε τί πρέπει νὰ γίνῃ. Ἡ Πατρὶς ἄδραξε τὰ ὄ-
πλα. Τί θὰ κάνουμε ἐμεῖς ἐδῶ, κάτω;

Μερικοὶ προεστοί, ἐνθουσιῶδεις, φλογεροί, ζη-
τοῦν νὰ ξεσηκωθῇ καὶ ἡ Κύπρος.

—Πρέπει καὶ ἐμεῖς, Δεσπότη μου, λένε, νὰ πά-
ρουμε τ' ἄρματα. Νὰ πολεμήσουμε. Νὰ διώξουμε τοὺς
Τούρκους...

—Ὅλοι τὸ θέμε αὐτό, εἶπε τότε ὁ Μητροπολί-
της Πάφου, ἀλλ' εἶναι δυνατὸ νὰ πετύχη μιὰ τέτοια
ἐξέγερσις;...

Ἀκολουθεῖ μεγάλη συζήτησις. Μερικοὶ ὑποστη-
ρίζουν τὴν κήρυξι Ἐπαναστάσεως. Οἱ περισσότεροι
ὅμως εἶναι διστακτικοί. Τὸ ποθοῦν ἀλλὰ βλέπουν
καὶ τὶς δυσκολίες.

Στὸ τέλος ὁ Ἐθνάρχης μὲ βουρκωμένα μάτια
τοὺς λέγει:

—Ἀδελφία μου, δὲν εἶναι ἀκόμα καιρὸς νὰ ξε-
σηκωθοῦμε. Ἄν τὸ κάνουμε θὰ πάρουμε πολλοὺς στὸ
λαιμό μας. Ἄς προσπαθήσουμε λοιπὸν νὰ κοιμίζου-
με τοὺς Τούρκους καὶ ἄς ἐτοιμαζώμεθα γιὰ τὴν μεγὰ-
λη στιγμὴ...

Ἔτσι τέλειωσε τὸ Συμβούλιο. Καὶ ὅλοι τοὺς, Δε-
σποτάδες καὶ προεστοί, γύρισαν στὸν τόπο τοὺς κα-
θένας.

Στὸ μεταξύ τὸ μεγάλο μήνυμα φτερουγίζει πᾶ-
νω ἀπὸ πόλεις καὶ χωριά, ἀπὸ λαγκαδία καὶ βουνά.
Καὶ ἡ Κύπρος ἀναταράσσεται. Παντοῦ μικροί, με-
γάλοι, νέοι καὶ γέροι, συζητοῦν γιὰ τὴν Ἐπανάστα-
σι. Καθένας, ποῦ φθάνει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὸν πε-
ρικυκλώνουν καὶ ζητοῦν νὰ μάθουν νέα ἀπὸ τὸν ἀ-
γῶνα. Τὰ παλληκάρια στὰ κρυφὰ κατεβάζουν τὰ
ὄπλα τὰ γυαλίζουν γιὰ νὰ τὰ ἔχουν ἔτοιμα τὴ με-
γάλῃ ὥρα. Μερικοὶ μπαίνουν στὰ καράβια καὶ φεύ-
γουν. Τραβοῦν γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Πᾶνε νὰ πολεμή-
σουν τὸν Τούρκο.

Ἄλλ' εἶναι καιρὸς νὰ δοῦμε πῶς ἀντιμετώπισαν
οἱ Τούρκοι τὴ φωτιά, ποῦ σιγόκαιγε τότε στὴν Κύ-
προ. Γιὰ ν' ἀντιδράσῃ ἡ Πύλη εὐρῆκε μιὰ λύσι ἢ
μᾶλλον εὐρῆκε ἕναν ἄνθρωπο νὰ στείλῃ στὴν Κύπρο,

που τ' ὄνομά του θὰ μείνη γραμμένο μὲ μαῦρα γράμματα στὴ ματοβαμμένη ἱστορία τοῦ νησιοῦ μας. Λεγόταν Κιουτσούκ Μεχμέτ Πασᾶς. Τὸ πρῶτο του ὄνομα ἦταν παρατσούκλι, πού τὸ πήρε ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας του γιατί ἦταν «κιουτσούκ» δηλαδὴ κοντούλης. Ἄλλ' ὅσο μπόι τοῦ ἔλειπε, τόσο κακὴ ψυχὴ εἶχε. Ἦταν μιὰ μαύρη καρδιά ὁ καινούργιος διοικητής. Ἔνας τρομερὸς μισέλλη. Καὶ γι' αὐτὸ θεωρήθηκε τὸ πιὸ κατάλληλο ὄργανο ἀπ' τὴν Πύλη, πού ζητοῦσε νὰ ἐξασθενήσῃ τὴν ἐξουσία καὶ τὴν δύναμι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ νὰ δέσῃ πιὸ γερὰ τὴν «ἀσκλάβωτη σκλάβρα».

Καὶ πράγματι ὁ Σουλτᾶνος δὲν ἔπαιξε ἔξω. Ὁ Μεχμέτ ἄφησε τὴν Πόλι καὶ κατέβηκε στὸ ὄμορο νησι μὲ ἓνα πρόγραμμα: Νὰ πνίξῃ στὸ αἷμα κάθε ἀπόπειρα τοῦ ραγιαῖ νὰ σηκώσῃ κεφάλι. Γιὰ νὰ τὸ πετύχῃ αὐτὸ ἔπαιξε νὰ θέσῃ ἐκτὸς μάχης τοὺς ἡγέτας τοῦ νησιοῦ, τοὺς προεστοὺς καὶ τὸν κλῆρο. Ἦξερε καλὰ πὼς αὐτοὶ ἦταν ἡ ψυχὴ κάθε ξεσηκωμοῦ. Τούτῃ του τὴν γνώμη τὴν ἐνίσχυσαν καὶ τὰ τελευταῖα γεγονότα τοῦ Μωρηᾶ. Στὴν Ἁγία Λαύρα ὁ Δεσπότης εἶχε σηκώσει τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως. Παντοῦ ὁ κλῆρος ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σκλάβων, πού ζητοῦσαν νὰ κερδίσουν τὴν ἐλευθερία τους. Γι' αὐτὸ κι' ὁ Μεχμέτ, μόλις πρωτοπάτησε τὸ πόδι του στὴν Κύπρο, τὸ μάτι του τὸ κάρφωσε στὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ στοὺς ἄλλους κληρικούς. Αὐτοὶ χωρὶς ἄλλο ἦταν καὶ ἐδῶ οἱ ὑποκινηταὶ καὶ οἱ ἐμψυχω-

ταὶ κάθε ἐπαναστατικῆς προσπάθειάς. Γι' αὐτὸ αὐτοὺς ἔπαιξε πρῶτα νὰ ξεπαστρέψῃ.

Στὶς σκέψεις του καὶ στὰ σατανικά του σχέδια ὁ Μεχμέτ βρῆκε συμφώνους καὶ τοὺς Ἀγάδες τοῦ νησιοῦ. Καὶ δικὸς τους πόθος ἦταν νὰ βγάλουν ἀπὸ τὴ μέση τὸν Μιλέτ-μπαση (Ἐθνάρχη) τῶν ραγιαδων καὶ τοὺς ἄλλους Μητροπολίτας. Καὶ δικὸς τους ὄνειρο ἦταν νὰ ξεκάνουν τὸ ἄνθος τῆς λεβεντογεννήτρας Κύπρου.

Ἄλλὰ τὸ ξεπάστρεμα τῶν προεστῶν, τοῦ κλήρου καὶ ἰδίως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου δὲν ἦταν καὶ τόσο εὐκόλο. Ὁ Κυπριανὸς ἦταν πρόσωπο σεβαστό, ὄχι μόνο σ' ὅλους τοὺς ραγιαδες, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλοὺς Τούρκους. Ἦταν ὁ προστάτης καὶ ὁ πατέρας τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν φτωχῶν, ὁ «φύλαξ ἄγγελος» τοῦ τόπου. Γιὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ μέση ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος θὰ ἔπαιξε νὰ βρεθῆ ἡ κατάλληλη εὐκαιρία, πού δὲν ἄργησε νὰ φανῆ...

Στὶς ἀρχὲς τῆς ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἓνα ἐμπορικὸ καράβι πλεύρισε στὸ λιμάνι τῆς Λάρνακος. Κανεὶς δὲν ὑποψιάστηκε πὼς ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἐμπορεύματά του ἦταν κι' ἀρκετὲς ἐπαναστατικὲς προκηρύξεις, πού ἔφερνε στὸ νησί ὁ Ἀρχιμανδρίτης Θεόφιλος Θησεύς.

Μόλις πάτησε τὸ πόδι του στὴν κυπριακὴ γῆ ὁ Θησεύς τράβηξε γιὰ τὴ Λευκωσία. Ἀπὸ ἐκεῖ ἄρχισε τὴ δουλειά. Σκόρπισε παντοῦ τὶς προκηρύξεις του, πού καλοῦσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ξεσηκωθοῦν.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ δουλειὰ αὐτὴ δὲν φαίνεται νὰ

ἔγινε μὲ ὄση σύνεσι καὶ προφύλαξι ἀπαιτοῦσαν οἱ δύσκολοι καιροὶ καὶ οἱ προκηρύξεις τοῦ μεγάλου ἀγωνιστοῦ ἄρχισαν νὰ παραπέφτουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Ἔτσι γρήγορα ἔπεσαν καὶ στὰ χέρια τῶν Τούρκων, πού παρακολουθοῦσαν μ' ἄγρυπνο μάτι κάθε κίνησι τῶν Κυπρίων. Τὶς ἐπῆγαν τρομαγμένοι στοὺς ἀγάδες τους κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους τὶς ἔστειλαν στὸν Κιουτσούκ. Μόλις ὁ Μεχμέτ ἐπῆρε στὰ χέρια του τὴν προκήρυξι, ἀμέσως ρίχτηκε νὰ τὴ διαβάσῃ. Καθὼς τὰ μάτια του πέρασαν πάνω στὶς γραμμὲς ἐκεῖνες, πού μίλαγαν γιὰ τὸν πόθο τῶν σκλάβων νὰ ἀναπνεύσουν ξανὰ ἀέρα ἐλευθερίας, τὸ μελαψό του πρόσωπο κιτρίνισε. Ἔνας ἄγριος θυμὸς φούσκωσε τὰ σωθικά του.

—Ἀκοῦς ἐκεῖ νὰ θέλουν νὰ ἐπαναστατήσουν οἱ ἄπιστοι, φώναξε καὶ κτύπησε δυνατὰ τὸ χέρι του πάνω στὸ τραπέζι του. Καὶ σὲ λίγο. Τώρα θὰ τοὺς δείξω ἐγὼ τὴ δύναμι τοῦ Κιουτσούκ Μεχμέτ!

Καὶ δείχνει τὴ δύναμί του διατάσσοντας ἀμέσως τὴ σύλληψι τοῦ ἀτρόμητου Ἀρχιμανδρίτου. Οἱ Γενίτσαροι ἀνακαλύπτουν τὸ σπίτι, πού κρυβόταν. Κάνουν ἀλλεπάλληλες ἔρευνες, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Τότε συλλαμβάνουν τὸ γυιὸ τοῦ σπιτονοικοκύρη. Τοῦ ζητοῦν νὰ προδώσῃ τὸν Θεσέα. Τὸ νεαρὸ Κυπριωτόπουλο ἀρνεῖται. Τὸ βασανίζουν. Πάλιν ἀρνεῖται. Κι' οἱ βασανισταὶ συνεχίζουν τὰ μαρτύρια, ἕως ὅτου τὸ παιδί ξεψυχᾷ. Στὸ μεταξύ ὁ ἀτρόμητος ἔθνεγέρτης ἀφίνει τὴν Κύπρο, γυρίζει πίσω στὸ Μωρητᾶ καὶ πολεμᾷ γιὰ τὴν ἐλευθερία του.

Σὰν ἔμαθε ὁ Μεχμέτ πὼς ὁ Θεσεὺς τοῦ ξέφυγε ἀπὸ τὰ νύχια του, ἔγινε θηρίο κι' ἀνανέωσε τὴν ἀπόφασί του νὰ ξεπαστρέψῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ τοὺς προκρίτους, πού εἶχαν βοηθήσει τὸ Θεσέα. Κάθησε, λοιπόν, κι' ἔγραψε ἕνα ἔγγραφο στὸ Σουλτᾶνο: Πολυχρονεμένε μου, Σουλτᾶνε, τοῦ ἔλεγε, οἱ γκιοῦρηδες τῆς Κύπρου σηκώνουν κεφάλι. Θέλουν, λένε, τὴ λευτεριά τους. Τὸ σαράϊ μου κινδυνεύει. Οἱ ἀγάδες σου καὶ ἐγὼ φοβούμεθα μὴ μᾶς σφάξουν. Γι' αὐτό, Πολυχρονεμένε, στείλε μου ἀμέσως στρατὸ κι' ἕνα φερμάνι γιὰ νὰ σκοτώσω τοὺς προκρίτους τοῦ νησιοῦ καὶ τοὺς Δεσποτάδες του.

Ἡ Πύλη μόλις ἐπῆρε τὸ ἔγγραφο τοῦ Κιουτσούκ, διέταξε τὸν αἰμοβόρο Πασᾶ τῆς Ἀκρης νὰ στείλῃ στὴν Κύπρο 4.000 στρατό. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Ὁ Πασᾶς περιμάζεψε ὅσο στρατὸ μπόρεσε ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ τὴ Συρία καὶ τὸν ἔστειλε στὸ ὄμορφο νησί.

Ὁ Σουλτᾶνος ὅμως δὲν ἀρκέσθηκε νὰ αὐξήσῃ τὴ στρατιωτικὴ δύναμι τοῦ Πασᾶ του. Γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν Κιουτσούκ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ γιὰ νὰ μὴν τοῦ δώσῃ πλήρη ἐλευθερία, δὲν τοῦ ἔδωσε τότε τὴν ἄδεια νὰ σκοτώσῃ τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς προκρίτους, μόνο τοῦ ἔστειλε φερμάνι γιὰ τὸν ἀφοπλισμὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ ἀπαντητικὸ αὐτὸ ἔγγραφο τῆς Πύλης δυσαρρεστεῖ τὸν Μεχμέτ, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸν κἀνῃ νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὰ σχέδιά του. Ἀπλῶς ἀναβάλλει γιὰ λίγο καιρὸ τὴν ἐκτέλεσι τοῦ αἰμοβόρου τοῦ ὄνειρου. Στὸ μεταξύ στέλνει παντοῦ τὸ φερμάνι τοῦ ἀ-

φοπλισμοῦ, με τὴν αὐστηρὴ διαταγὴ ὅτι ὅποιος ἀρνηθῆ νὰ ὑπακούσῃ στὴ διαταγὴ τοῦ πολυχρονεμένου Σουλτάνου νὰ φυλακίζεται καὶ ἡ περιουσία του νὰ δημεύεται. Μὲ τὶς αὐστηρὲς αὐτὲς ἐντολὲς ὁ Μεχμέτ περίμενε ὅτι κάποια ἀντίδρασι θὰ παρουσιαζόταν, πού θὰ τοῦ ἔδινε τὴν εὐκαιρία νὰ σφάξῃ τοὺς Δεσποτάδες καὶ τοὺς προκρίτους τοῦ νησιοῦ. Ἄλλὰ καὶ σ' αὐτὴ του τὴν προσδοκία ἔπεσε ἔξω ὁ αἰμοβόρος πασᾶς. Στὶς 23 Ἀπριλίου τοῦ 21 ὁ ἀφοπλισμὸς ἔγινε μὲ τάξι. Κανένα ἐπεισόδιο δὲν σημειώθηκε.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Μεχμέτ δὲν ἔλεγε νὰ ἀφήσῃ ἡσυχους τοὺς Ἕλληνας. Κάθε ἡμέρα γινόταν καὶ πιὸ ἄγριος. Ἔσφαζε δυστυχισμένους ἀνθρώπους, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἔκανε νὰ ἐπαναληφθοῦν παλιῆς κατηγορίες, πού εἶχαν ἐκδικασθῆ χρόνια πρὶν. Ἔτσι πετύχαινε ἕνα διπλὸ σκοπὸ: Νὰ θησαυρίζῃ καὶ νὰ πείθῃ τὴν Πύλη, ὅτι σχεδιαζόταν ἐπανάστασι, πού αὐτὸς κατάρθωνε νὰ καταστείλῃ. Συγχρόνως τὰ ἄτακτα στίφη τοῦ Πασᾶ τῆς Ἀκρῆς ἀπ' ὅπου πέρναγαν, ρήμαζαν τὸν τόπο. Ἔκλεβαν, ἄρπαζαν, λεηλατοῦσαν.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ χειροτέρευσε, ὅταν ὁ κυβερνήτης ἑνὸς πλοίου, πού ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι, ἔφερε τὸ μαντάτο, ὅτι ὁ Σουλτᾶνος κρέμασε ἀνήμερα τὸ Πάσχα τὸν Ἕλληνα Πατριάρχη καὶ ἐσκότωσε τοὺς Δεσποτάδες καὶ τοὺς προκρίτους. Τούτῃ ἡ τραγικὴ εἶδησις, γιὰ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ Ραγια-Βεκιλή (ἀντιπροσώπου τῶν ραγιαδῶν) Γρηγορίου τοῦ Ε' διαδόθηκε ἀστραπιαίως σ' ὅλο τὸ νη-

σί. Στὸ ἄκουσμά της φρίκη ἐνοιώσαν οἱ «ἀσκλάβοι-τοὶ σκλάβοι» καὶ χαρὰ ὁ βάρβαρος Κιουτσούκ καὶ οἱ ἀγάδες, πού ἀπεφάσισαν νὰ ἐτοιμάσουν καὶ αὐτοὶ τὶς προγραφές τους.

Καὶ πράγματι! Λίγες ἡμέρες κατόπιν ὁ Μεχμέτ μὲ τοὺς συμβούλους του, διπλοκλειδωμένοι στὸ Σαράγι του, γράφουν τὰ ὀνόματα τῶν προκρίτων, πού πρέπει νὰ πληρώσουν μὲ τὴ ζωὴ τους τὸν πόθο τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου νὰ ζήσῃ ἐλεύθερος. Πάνω-πάνω στὸν τρομερὸ αὐτὸ κατάλογο βάζουν τὰ σεπτὰ ὀνόματα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τῶν Ἐπισκόπων καὶ πολλῶν ἄλλων κληρικῶν. Κατόπιν ἀκολουθοῦν τὰ ὀνόματα τῶν προκρίτων, τῶν δημογερόντων καὶ τῶν πλουσιῶν. Ὅλα μαζὴ φθάνουν τὸν ἀριθμὸ τετρακόσια ὀγδόντα ἔξη. Τὶς προγραφές αὐτὲς ὁ Κιουτσούκ διαβιβάζει ἀμέσως μ' ἕνα ἐμπιστό του στὴν Κωνσταντινούπολι γιὰ νὰ τὶς ἐγκρίνῃ ὁ Σουλτᾶνος.

Στὸ μεταξύ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς στέλνει στὶς 16 Μαΐου 1821 μιὰ ἐγκύκλιο στὸ ποίμνιό του. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ εἶναι τὸ τελευταῖο γραπτὸ μήνυμα στὰ παιδιὰ του.

Ὁ πόνος τοῦ Ἐθνάρχου, πού βλέπει νὰ σκοτεινιάζῃ ὁ ἐθνικὸς ὀρίζοντας, ἀλλὰ καὶ ἡ θερμὴ του πίστις στὸν δυνατὸ Κύριο ξεχειλίζουν μέσα στὶς γραμμὲς αὐτὲς, πού χάραξε τὸ τίμιο χέρι του λίγες ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του. «Αἱ παροῦσαι στιγμαί, γράφει, ὅπου παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ ἐξαίφνης μᾶς περιεκύκλωσαν... μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ σᾶς δώσωμεν τὰς χρεωστούμενας πατρικὰς μας συμβουλάς

καὶ νοθεσίας. Πρὸ πάντων, τέκνα ἀγαπητά, χρεωστοῦμεν νὰ προστρέξωμεν εἰς τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ ἁγίου Θεοῦ μετὰ συντετριμμένης καρδίας καὶ μετανοίας διὰ νὰ παραβλέψῃ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ νὰ ἀφιερῶσωμεν τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὸ ἀνεξιχνίαστον πέλαγος τῆς εὐσπλαγχνίας του καὶ ἡ πάνσοφος αὐτοῦ παντοδυναμία θέλει οἰκονομήσει τὰ συμφέροντά μας...».

Μὲ τέτοια θερμὰ λόγια στάλαζε τὴν παρηγορίαν στὶς πονεμένες ψυχές τῶν Ἑλλήνων ὁ ἄκαμπτος ἀγωνιστὴς τῆς Ἑλευθερίας. Τὴν πίστι στὸν κραταιὸ μετελαμπάδευε στὶς καρδιές τῶν Κυπρίων ὁ ἱερομάρτυς τῆς πιὸ εὐγενικῆς ιδέας!

Ἄλλ' ἄς ἀφήσουμε γιὰ λίγο τὸ νησι κι' ἄς δοῦμε τί ἀπέγιναν οἱ κατάλογοι μὲ τὰ ὀνόματα τῶν μελλοθανάτων κληρικῶν καὶ προκρίτων, ποὺ ἔστειλε ὁ Κιουτσούκ στὸ Διβάνι. Ἡ Πύλη χωρὶς δισταγμοὺς ἐπεκύρωσε μὲ ἔγγραφο διάταγμα τὸν κατάλογο, ποὺ εἶχε στείλει ὁ Κιουτσούκ. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ διέτασσε, ὄχι μόνον τὸν φόνον τῶν προγεγραμμένων, ἀλλὰ καὶ τὴν δήμευσιν τῶν περιουσιῶν τους. Ἐνας δρόμος σωτηρίας ὑπῆρχε, τέλειωνε τὸ διάταγμα: ὁ ἐξισλαμισμός. Ὅποιος ἤθελε νὰ θυσιάσῃ τὴν πίστιν του, θὰ γλύτωνε ἀπ' ὄλα!

Σατανικὴ χαρὰ νοιώθει ὁ Κιουτσούκ καθὼς σὲ λίγο παίρνει στὰ χέρια του τὸ σουλτανικὸ διάταγμα, ποὺ τοῦ ἔδινε τὴν ἄδεια νὰ σφάξῃ τὸ ἄνθος τῆς μαρτυρικῆς Κύπρου. Κι' ὅμως ὁ θρασύδειλος Πασᾶς δὲν τολμᾷ μόνος του νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνη τῆς ἐκτελέ-

σεως τῆς σουλτανικῆς ἀποφάσεως. Φοβᾶται τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ. Γι' αὐτὸ συγκαλεῖ μυστικὸ συμβούλιο τῶν ἀγάδων τοῦ τόπου, καὶ τοὺς ἀνακοινώνει ἐμπιστευτικὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Πύλης. Κατόπιν τοὺς δηλώνει πονηρὰ ὅτι τάχα κατὰ τὴν γνώμην του θὰ ἄρκοῦσε νὰ σκοτώσουν τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς κυριώτερον προκρίτους γιὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἡσυχία στὸν τόπον. Οἱ ἀγάδες ὅμως δὲν συμφωνοῦν. Ζητοῦν νὰ ἐκτελεσθῇ ἀκέραια ἡ σουλτανικὴ διαταγή, γιὰ ν' ἀρπάξουν τὶς περιουσίες τῶν προγεγραμμένων. Στὸ τέλος ὁ Κιουτσούκ κάνει πῶς ὑποχωρεῖ καὶ ἔτσι ἀποφασίζεται ἡ τρομερὴ σφαγή!

Τὶς ἐπόμενες ἡμέρας ὁ Μεχμέτ προχωρεῖ στὸ ἀπαίσιο ἔργον τοῦ μὲ σπάνια δολιότητα. Ἐκδίδει προκήρυξιν ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς Χριστιανούς τοῦ νησιοῦ, στήν ὁποία ἐκφραζόταν ἡ δῆθεν σουλτανικὴ εὐαρέσκεια γιὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐπείθεια μὲ τὴν ὁποία ἔγινε ὁ ἀφοπλισμὸς καὶ συγχρόνως διετάσσοντο οἱ ἐπιτόπιες ἀρχές νὰ προστατεύουν τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων. Μὲ τὴν προκήρυξιν αὕτη ὁ κατακτητὴς ἤθελε νὰ ρίξῃ στάχτην στὰ μάτια τῶν ραγιαδῶν γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἀνενόχλητα τὸ σφάξιμον τῶν ἀθῶων. Ταυτοχρόνως καλοῦσε ὁ Κιουτσούκ στὴ Λευκωσίαν ὅλους τοὺς Ἀρχιερεῖς τοῦ νησιοῦ, τοὺς Ἠγουμένους τῶν Μοναστηριῶν, ἐπισήμους κληρικοὺς καὶ δημογέροντας γιὰ νὰ συντάξουν δῆθεν κοινὰ εὐχαριστήρια γράμματα στὸ Σουλτᾶνον γιὰ τὴν πατρικὴν του μέριμναν γιὰ τὸ λαόν!

Μόλις ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μαθαίνει τὶς ὑπουλες αὐ-

τὲς ἐνέργειες τοῦ Μεχμέτ φωνάζει κοντά του ὅσους προκρίτους ἦσαν στὴ Λευκωσία γιὰ νὰ συσκεφθοῦν.

—Παιδιά μου, τοὺς λέγει συγκινημένος, ἴσως γιὰ τελευταία φορὰ συγκεντρωνόμεθα ἐδῶ. Ὁ Κιουτσούκ ἔχει σκοπὸ νὰ βάλῃ μαχαίρι.

Τὰ λόγια του ταραίζουν τοὺς προκρίτους. Δὲν νοιάζονται τόσο γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ὅσο γιὰ τὸν Ἐθνάρχη. Τὶς σκέψεις τους τὶς διατυπώνει ὁ Φιλικὸς Γλυκὺς.

—Μακαριώτατε, τοῦ λέγει, ὅπως εἶπατε ἢ κατὰστασις εἶναι κρίσιμη. Ὅλοι κινδυνεύουμε. Ἄλλὰ ἴσως περισσότερο σεῖς. Κι' ἂν πιάσουν σᾶς, ὅλα σβήνουν, χάνονται. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ φύγετε.

—Παίδι μου, Μιχάλη, τὸν διακόπτει ὁ Κυπριανός, ἐγὼ δὲν πρέπει νὰ τὸ κουνήσω ἀπὸ ἐδῶ. Ἄν κοιτάξω τὴ ζωὴ μου, πολλοὶ Χριστιανοὶ θὰ χαθοῦν. Ἐσεῖς, παιδιά μου, φύγετε, κρυφτῆτε. Μὴ πᾶτε, ποὺ σᾶς καλεῖ ὁ Μεχμέτ.

Ἄλλὰ δὲν ἀπώσωσε τὰ λόγια καὶ στὸ δρόμο ἀκούστηκαν ἄγριες φωνὲς κι' ἀντάρα. Οἱ Τοῦρκοι ἔζωσαν τὴν Ἀρχιεπισκοπή. «Θάνατος, θάνατος στοὺς γκιαούρηδες!» ἀλάλαζαν. Οἱ πρόκριτοι σκόρπισαν. Ὅσοι δὲν πρόλαβαν νὰ κρυφτοῦν πιάστηκαν καὶ σύρθηκαν ἔξω. Τὸν Ἀρχιεπίσκοπο δὲν τὸν ἔπιασαν. Δὲν εἶχαν διαταγή.

Τὴν ἴδια τύχη εἶχαν καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς καὶ δημογέροντες ξεκίνησαν ἀνύποπτοι ἀπὸ τὶς πόλεις τους γιὰ νὰ κατεβοῦν στὴν πρωτεύουσα ποὺ τοὺς ζητοῦσε ὁ Πασᾶς. Στὸ δρόμο πιάστηκαν καὶ

σύρθηκαν στὰ δεσμοτήρια. Τὶς ἴδιες ἡμέρες συνελήφθησαν καὶ ὅσοι δὲν ξεκίνησαν γιὰ τὴ Λευκωσία, γιὰτὶ ὑποπτεύθηκαν τὸν κίνδυνο, καὶ ρίχθηκαν στὶς φυλακὲς.

Ὁ Ἐθνάρχης μὲ πόνο παρακολουθεῖ τὰ θλιβερὰ αὐτὰ γεγονότα καὶ περιμένει ὥρα μὲ τὴν ὥρα καὶ τὴν δική του σειρά. Περιμένει χωρὶς τὰ σύννεφα τοῦ φόβου νὰ σκιάζουν τὸν οὐρανὸ τῆς ψυχῆς του. Τοῦναντίον μάλιστα. Μὲ ψηλὰ τὸ κεφάλι βαδίζει στὸ θάνατο...

Τὸ ἀκατάβλητο αὐτὸ θάρρος του φανερώνεται καὶ στὴ συνομιλία του μὲ τὸν περιηγητὴ Κάρν (Carne), ποὺ τὸν ἐπισκέφθηκε στὸ ἀρχιεπισκοπικὸ μέγαρο τῆς Λευκωσίας μετὰ τὶς συλλήψεις τῶν Ἑλλήνων προκρίτων.

—...Ὁ θάνατός μου δὲν ἀπέχει πολὺ, λέει κάποια στιγμή ὁ Ἀρχιεπίσκοπος στὸν ξένο. Ξέρω ὅτι δὲν περιμένουν παρὰ τὴν κατάλληλη εὐκαιρία γιὰ νὰ μὲ θανατώσουν!

—Ἄλλὰ τότε γιατί μέσα σὲ τόσους κινδύνους δὲν φροντίζετε γιὰ τὴ σωτηρία σας καὶ δὲν ἐγκαταλείπετε τὸ νησί; τὸν ἐρωτᾷ ὁ Εὐρωπαῖος.

Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ὁ Ἐθνάρχης ἀνασηκώνεται καὶ κάθεται καλύτερα στὸ κάθισμά του. Ρίχνει μιὰ ματιὰ γεμάτη ἀποφασιστικότητα στὸν συνομιλητὴ του καὶ τοῦ ἐπαναλαμβάνει τὰ ὑπέροχα λόγια, ποὺ εἶχε πῆ καὶ στὸν Γλυκὺ.

—Θὰ μείνω νὰ προσφέρω κάθε δυνατὴ προστασία στὸν πληθυσμὸ τῆς Κύπρου μέχρι τῆς τελευταίας

μου πνοῆς καὶ ἔχω ἀπόφασι νὰ πεθάνω μαζί του!

Οἱ θαυμάσιες αὐτὲς ἀπαντήσεις τοῦ Κυπριανοῦ εἶναι ἡ ἡχὴ τῆς περιφήμου ἀπαντήσεως τοῦ ἥρωος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', ποὺ λίγες ἡμέρες πρὶν εἶχε βροντοφωνήσει στὴν Βασιλεύουσα:

—Αὐτὸ ποὺ μοῦ ζητεῖς εἶναι ἀδύνατο, εἶχε πῆ ὁ Γενάρχης στὸν Παπαρρηγόπουλο, ποὺ τὸν παρακαλοῦσε νὰ φύγη. Ξέρω πολὺ καλά, πῶς ἅμα φύγω ἐγὼ ἀπ' ἐδῶ, ὁ Σουλτᾶνος θὰ κατασφάξῃ τοὺς Χριστιανούς. Ἡ ὥρα τῆς φυγῆς μου θὰ ἦταν ἀρχὴ σφαγῆς γιὰ ὀλόκληρη τὴ Χριστιανωσύνη... Εἶμαι Πατριάρχης γιὰ νὰ σώσω τὸ λαό μου, ὄχι γιὰ νὰ τὸν ρίξω στὰ μαχαίρια τῆς γενιτσαριᾶς. Ὁ θάνατός μου ἴσως χρησιμεύσῃ περισσότερο ἀπὸ ὅσο θὰ ὤφελοῦσε ἡ ζωὴ μου...».

Μὲ ἔμβλημα τὴν ὑπέροχη αὐτὴ ἀπόφασι βᾶδισε στὸ μαρτύριο καὶ στὸ θρίαμβο ὁ Γενάρχης τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων, ὁ μάρτυς-Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε'. Μὲ τὴν ἴδια ἀνδρεία καὶ τὴν ἴδια ἀποφασιστικότητα θὰ βαδίσῃ καὶ ὁ Κύπριος Ἐθνάρχης στὴ θυσία γιὰ τὴν γλυκεῖά του πατρίδα τὴν πεντάμορφη Κύπρο, τῶρα ποὺ ἡ θύελλα ξεσπᾷ!

Ε'. Η 9η ΙΟΥΛΙΟΥ 1821

Ἐφθασε ἡ στιγμή νὰ παρακολουθήσουμε τὴν μαρτυρικὴ πορεία τοῦ Ἐθνομάρτυρος Κυπριανοῦ, ὅπως μᾶς τὴν περιέσωσε ἡ ἱστορία καὶ ἡ παράδοσις καὶ τὴν ζωγράφισε ὁ ἔθνικὸς ποιητὴς τῆς Κύπρου Μιχαηλίδης(*) στὸ περίφημο ποίημά του «ἡ 9η Ἰουλίου ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου». Ἐφθασε ἡ ὥρα νὰ συνο-

(*) Ὁ Βασίλης Μιχαηλίδης (1853-1917) γεννήθηκε στὸ Λευκόνοικο τῆς Ἀμμοχώστου καὶ πέθανε στὴ Λεμεσό. Ἐτελείωσε τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο στὴ Λευκωσία, καὶ κατόπιν δούλεψε στὴ Λάρνακα. Στὰ 1877 πῆγε στὴ Νεάπολι τῆς Ἰταλίας γιὰ σπουδὲς στὴν Ἀκαδημία τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Ἀργότερα κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα. Κατατάχθηκε ἐθελοντῆς καὶ πῆρε μέρος στὴ μάχη τῆς Μακρινίτσας στὸ Πήλιο. Ὄταν γύρισε στὴ Λεμεσό ἔγινε συνεργάτης σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες καὶ συγχρόνως ἐργαζόταν γιὰ νὰ ζήσει. Ὁ Μιχαηλίδης ἀναδείχθηκε ὁ μεγαλύτερος Κυπριώτης ποιητὴς μὲ τὰ πατριωτικά του ποιήματα. Ἐνάντια στὰ ὠραιότερα ἔθνηκα του τραγούδια εἶναι «ἡ Κύπρος στὴν Μάναν της» καὶ «ἡ Κύπρος πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι δὲν εἶναι ἑλληνική». Τὸ δεύτερο ποίημά του εἶναι μία ὑπεράσπισις, μία διαμαρτυρία, μία ἐπίθεσις ἐναντίον ὅσων ζήτησαν γιὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἑλληνικότητα τῆς πατρίδος του. Ἄλλὰ τὸ πιὸ φημισμένο ἐνάντια στὰ τραγούδια τοῦ Μιχαηλίδη εἶναι «ἡ 9η Ἰουλίου ἐν Λευκωσίᾳ» ἢ «Τὸ τραγούδι τοῦ Κυπριανοῦ», ὅπως συνήθιζε νὰ τ' ὀνομάζῃ ὁ ποιητὴς. «ἡ 9η Ἰουλίου» εἶναι ἕνα ἐπικὸ τραγούδι μὲ 56 δεκάστιχες στροφές, γραμμένο σὲ ἠρωϊκὸ δεκαπεντασύλλαβο. «Τὸ τραγούδι αὐτὸ εἶναι τὸ ἔπος τῆς Κύπρου, ποὺ μὲ ὅλες τὶς χαρακτηριστικὲς ἐνότητες μ' ὅλη τὴν ζωντάνια του, μ' ὅλη τὴν ἀρμονία ὕλης καὶ πνεύματος, προτάσεων, φράσεων, τόνων, ἤχων, παρηχίσεων, ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴ γῆ πρὸς τὸν οὐρανὸ ἕνα ὑπέροχο καλ-

δεύσουμε τὸν Κύπριο ἱερομάρτυρα στὸ Γολγοθᾶ τῆς ὑπερτάτης του θυσίας γιὰ τὴν Πίστι καὶ τὸ Γένος, ἀρχίζοντας τὴν ἐξιστόρησί μας ἀπὸ τὴν νύκτα, ποὺ προηγήθηκε τοῦ μαρτυρικοῦ του θανάτου.

Ἀπόλυτη ἡρεμία βασιλεύει τις πρῶτες ὥρες ἐκείνης τῆς νύκτας τῆς 8ης πρὸς τὴν 9ην Ἰουλίου 1821. Ἦταν νύκτα σιγανὴ καὶ ἦταν «Παρασκευονύχτα», ἡ νύκτα δηλαδὴ τῆς Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατο. Ἦταν μιὰ νύκτα «μουλωτὴ» (ἀμίλητη) μιὰ νύκτα «μουρρωμένη» (κρυμένη ἀπὸ φόβο), τραγουδᾷ ὁ Μιχαηλίδης, θυμίζοντάς μας τὸ σολωμικὸ στίχο στους «Ἐλεύθερους πολιορκημένους»:

«ἄκρα τοῦ τάφου σιωπὴ
στὸν κάμπο βασιλεύει».

Αὐτὴ λοιπὸν τῆ νύκτα οἱ Τοῦρκοι ἀγάδες ἦταν διπλοαμπαρωμένοι μέσα στὸ Σαράγι τοῦ Πασᾶ τῆς Κύπρου καὶ εἶχαν μεγάλο συμβούλιο. Εἶπαν πολλὰ καὶ κετέληξαν σὲ τούτη τὴν τρομερὴ ἀπόφασι: Νὰ σκοτώσουν ἀμέσως τὸν Ἀρχιεπίσκοπο, τοὺς Ἱεράρχας τοῦ νησιοῦ καὶ τοὺς πρὸ φημισμένους ἀπὸ τοὺς προκρίτους του.

Ἀνάμεσα ὅμως στὶς μαῦρες ἐκεῖνες ψυχές, ποὺ ἀπεφάσισαν τὸν ξολοθρεμὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ρα-

λιπέχνημα». Τὸ ἔπος αὐτὸ μᾶς ζωντανεῖ παραστατικὰ τὸ μάρτυριο τοῦ ἐθνομάρτυρος Κυπριανοῦ καὶ τῶν ἄλλων μαρτύρων τῆς Κύπρου.

γιὰδων, βρισκόταν μιὰ καλὴ καρδιά, ὅπως θέλει ἡ παράδοσις. Ἦταν ὁ Κιόρογλου. Τὸ ὄνομά του θὰ μείνῃ γιὰ πάντα στὴν Κυπριακὴ ἱστορία. Διότι δείχθηκε πιστός, ἀνιδιοτελεῆς φίλος τοῦ μελλοθανάτου Ἀρχιεπισκόπου.

Ὁ Κιόρογλου λοιπὸν, σὰν πέρασαν τὰ μεσάνυχτα κι' ἄρχισε νὰ ξημερώνῃ, πῆγε κρυφὰ στὸ σπίτι τοῦ Δεσπότη, τὸν ξύπνησε καὶ τοῦ εἶπε:

—Κυπριανέ, ἔχω ἐδῶ ἀπέξω τὸ ἀμάξι μου καὶ ἂν θέλῃς νὰ γλυτώσῃς ἀπὸ βέβαιη κρεμάλα, νὰ φύγῃς, νὰ πᾶς στὸν τόπο μου, στὴ Σκάλα, καὶ ἐκεῖ νὰ κρυφθῆς στὸ σπίτι μου. Γιατί ἦλθε φερμάνι ἀπὸ τὴν Πύλη γιὰ νὰ σκοτώσουν ἐσένα καὶ τοὺς προκρίτους. Μὴν ἀργῆς, λοιπὸν, Κυπριανέ, μὴ χάνῃς τὸν καιρὸ σου. Σήκω γρήγορα. Τὸ ἀμάξι μᾶς περιμένει.

Οἱ προσπάθειες τοῦ ἀγαθοῦ Ὁθωμανοῦ νὰ σώσῃ τὴ ζωὴ τοῦ Ἐθνάρχου τῶν Ἑλλήνων, προσκρούουν ἐπάνω στὴν ἀγάπη τοῦ Ποιμενάρχου γιὰ τὸ λαό.

—Δὲν θέλω, Κιόρογλου, τοῦ λέει, νὰ φύγω ἀπὸ τὴ Λευκωσία. Γιατί, ἂν ἐγὼ φύγω, θὰ γίνῃ μεγάλο κακό. Γι' αὐτὸ θέλω νὰ μείνω, καὶ ἄς εὕρω τὸ θάνατο. Ἄς μὲ σκοτώσουν ἐμένα, μόνο οἱ ἄλλοι νὰ γλυτώσουν. Ἄν φύγω, ἡ φυγὴ μου θὰ γίνῃ αἰτία νὰ σκοτώσουν τοὺς Ρωμηοὺς τοῦ τόπου. Νὰ βάλω λοιπὸν—τὸν ρωτᾷ—τὴ θηλειὰ τῆς κρεμάλας στὸ λαιμὸ τοῦ κόμου;

Καὶ καταλήγει ὁ ἀτρόμητος Ἱεράρχης:

—Ἄντι γιὰ τὸ αἷμα τῶν πολλῶν, καλύτερα εἶναι νὰ χυθῆ τὸ αἷμα τοῦ Ἐπισκόπου.

Ἡ ἀκατάβλητη ἀποφασιστικότητα, ποὺ ξεχείλιζε ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Ἐθνάρχου ἔκαναν τὸν Κιόρογλου νὰ φύγη ἄπρακτος, θαυμάζοντας τὸ θάρρος τοῦ Ἑλληνοσ Ἡγέτου!

Οἱ τελευταῖες ὥρες τῆς τραγικῆς ἐκείνης νύκτας κύλησαν κι' αὐτὲς στὰ χάη τοῦ χρόνου.

«Ἄρχισε πιά τὸ Σάββατο
νὰ πικροξημερώνει,
κι' ἀκούστηκε τοῦ ξύλινου
σημάντρου ἢ φωνῆ του».

Τότε ὁ Κυπριανὸς ἐτοιμάζεται γιὰ τὴν ματόβρεκτη πορεία του. Ἐτοιμάζεται μὲ θερμὴ προσευχὴ στὸν Κύριο τῶν μαρτύρων. Κατεβαίνει ἀπὸ τὴν Ἀρχιεπισκοπή, πηγαίνει στὴν ἐκκλησία καὶ γονατίζει ἐμπρὸς στὴν Παναγία. Δάκρυα κυλοῦν ἀπὸ τὰ μάτια, καθὼς τὰ χεῖλη ψιθυρίζουν θερμὴ ἱκεσία στὴν Μητέρα τῶν πονεμένων. Κοινωνεῖ τῶν ἀχράντων Μυστηρίων, ζητεῖ ἀπὸ ὅλους συχώρεσι καὶ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησία.

Ἐξαφνα ἐμπρὸς του πετιοῦνται ἀρκετοὶ στρατιῶται τοῦ Μουσελίμ Ἀγᾶ. Τὸν συλλαμβάνουν καὶ μαζῆ μὲ τοὺς ἄλλους τρεῖς Μητροπολίτας τῆς Κύπρου, τὸν Πάφου Χρύσανθο, τὸν Κυρηνεῖας Λαυρέντιο καὶ τὸν Κιτίου Μελέτιο, τὸν τραβοῦν στὸ Σαράγι τοῦ σκληροῦ Πασᾶ.

Τις πρωῖνές ὥρες τῆς 9ης Ἰουλίου 1821 στὸ Διοικητήριον τῆς Λευκωσίας παίζεται ἡ προτελευταία

σκηνὴ ἐνὸς μεγαλειώδους δράματος. Ὁ Πασᾶς μὲ τοὺς ἀγάδες κάθονται. Οἱ σκλάβοι ὄρθιοι, μὲ τὸ μέτωπο ψηλά, ἀκοῦν τοῦτα τὰ λόγια τοῦ Μουσελίμ Κιουσούκ Μεχμέτ:

—Ἄκουσα πὼς ἐσεῖς οἱ τρεῖς—καὶ ρίχνει μιὰ ἄγρια ματιὰ στοὺς Μητροπολίτας—καὶ ὁ Μιλλέτ-μπασης σας (ὁ ἔθνάρχης σας)—καὶ τὸ μάτι του καρφώνεται στὸν Κυπριανό—ἀποφασίσατε νὰ μὴν ἀφήσετε Ρωμιὸν εἰς τὸ ντοβλέττι (βασίλειον) δοῦλον...

Γίνεται γιὰ λίγα δευτερόλεπτα σιωπὴ. Κι' ἀμέσως ὁ Μεχμέτ συνεχίζει μὲ τοῦτα τὰ λόγια:

—Ἀρχιεπίσκοπε Κυπριανέ, ποὺ εἶσαι καὶ Ἐθνάρχης τοῦ τόπου, σὲ ἐγύρεψα νὰ σοῦ πῶ, πὼς ἔχω προσταγὴ ἀπὸ τὴν Πύλη καὶ κρατῶ στὸ χέρι μου φερμάνι νὰ σκοτώσω μ' ὅποιο θάνατο θέλω σένα, τοὺς Ἐπισκόπους καὶ ὅλο τὸ ἀρχοντολόι τῶν Ρωμηῶν.

Αὐτὴ τὴν ἄγρια ἀπειλὴ ἔκανε ὁ Τοῦρκος καὶ πάλι σώπασε. Ἡ ἀπαίσια ματιὰ του καρφώθηκε πάνω στὸν Ἐθνάρχη τῶν Ἑλλήνων, ποὺ στεκόταν ἐμπρὸς του. Ἦταν γαλήνιος, ἤρεμος. Στὰ μάτια του ἄστραφτε κάποια θεῖα αἴγλη. Στὸ πρόσωπό του ἦταν ζωγραφισμένη ἡ ἀποφασιστικότης καὶ τὸ θάρρος του.

—Ἀφοῦ ἔχεις, λέει τότε ὁ Κυπριανὸς στὸν Κιουσούκ, διαταγὴ ἀπὸ τὸ Διβάνι κάψε μας, κρέμασέ μας, κόψε τὸ λαιμό μας, θέλουμε ὅμως νὰ μᾶς πῆς πῶς εἶναι τὸ φταιξιμὸ μας.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Μουσελίμ Ἀγᾶ ἐνοχοποιῶσε τὸν Κυπριανὸ καὶ τοὺς ἄλλους Ἐπισκόπους γιὰ συνωμοσίαν ἐπαναστατικὴν. Τοὺς κατηγοροῦσε ὅτι ἔ-

φερναν ἄρματα στὰ κρυφὰ καὶ ἀρμάτωναν παλληκάρια. Τοὺς εἶπε ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ κληρικοὶ τοῦ νησιοῦ μοίραζαν χαρτιά (προκηρύξεις) γιὰ νὰ ξεσηκωθοῦν οἱ Ρωμηοὶ καὶ νὰ φᾶνε τὴν Τουρκιά.

Φυσικὰ σ' αὐτὰ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔφερε τις ἀντιρρήσεις του. Καὶ τις ἔφερε ὡς τὴ στιγμή, πού ὁ Τοῦρκος Διοικητὴς ἄφησε νὰ φανῆ ἡ ἀπόφασις, πού εἶχε πάρει ἀπὸ πρὶν:

«Πίσκοπε, ἔγὼ τὴν γνώμην μου
ποτὲ δὲν τὴν ἀλλάσω,
κι' ὅσα κι' ἂν πῆς, μὴ θαρευτῆς
πὼς θεὸς νὰ σὲ πιστέψω.
Ἔχω στὸν νοῦν μου, Πίσκοπε,
νὰ σφάξω, νὰ κρεμάσω,
κι' ἂν ἤμπορῶ ἀπὸ τοὺς Ρωμηοὺς
τὴν Κύπρον νὰ παστρέψω,
κι' ἀκόμα ἂν κατώρθωνα, τὸν
κόσμον νὰ γυρίσω,
Ἐθὲν νὰ σφάξω τοὺς Ρωμηοὺς,
ψυχὴν νὰ μὴν ἀφήσω!...».

Αὐτὰ τὰ λόγια εἶπε ὁ αἰμοβόρος Μεχμέτ γιὰ νὰ τρομάξῃ τὸν Κυπριανό. Τὸ χατζάρι τοῦ ἔδειξε γιὰ νὰ δειλιάσῃ τὸ παλληκάρι. Τὸ ξεπάστρεμα τῆς Ρωμhosύνης τοῦ προμήνυσε γιὰ νὰ τὸν κάνῃ νὰ προδώσῃ τὴν πίστι του καὶ τὸ Ἔθνος του. Ἄλλ' ὁ Ἐθνάρχης δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πού εὐκολὰ κάμπτονται. Ἦταν ὁ Ἠγέτης ἑνὸς ἀκατάβλητου λα-

Ὁ Ἐθνάρχης Κυπριανὸς μπρὸς στὸν Πασᾶ

οὔ. Κι' ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ἀκαμπτος. Γι' αὐτὸ μ' ἀλύγι-
στο τὸ φρόνημα καὶ ψηλὰ τὸ κεφάλι ἀπήντησε μὲ λό-
για ἡρωϊκὰ. Τὰ λόγια τοῦ Ἐθνάρχου τὰ ἐπλάσε ὁ
μεγάλος Μιχαηλίδης σὲ στίχους ὑπέροχους—ἀληθινὰ
ἀθάνατους:

«Ἡ Ρωμηοσύνη ἐφ φυλὴ συνότζιαρη
τοῦ κόσμου!
Κανέννας δὲν εὐρέθηκεν γιὰ νὰ τὴν
ἤξηλείψη,
κανέννας γιατί σιέπει τὴν ποῦ
τὰ ὕψη ὁ Θεός μου.
Ἡ Ρωμηοσύνη ἐν νὰ χαθῆ, ὄντας
ὁ κόσμος λείψει!
Σφάξε μας οὐλους τζι ἄς γενῆ
τὸ γαιῖμαμ μας αὐλάτζιν,
κάμε τὸν κόσμον ματζιελιόν
τζιαὶ τοὺς Ρωμηοὺς τραούλια,
ἀμμὰ ἔξερε πὼς ὕλαντρον ὄντας
κοπεῖ καβράτζιν,
τριγύρω του πετάσσονται τρακόσια
παραπούλια».

Εἶναι, εἶπε ὁ Κυπριανός, ἡ ρωμηοσύνη φυλὴ,
ποῦ γεννήθηκε ἀκριβῶς τότε ποῦ πρωτοπλάστηκε ὁ
κόσμος. Καὶ κανέννας δὲν μπόρεσε, ἀπὸ τότε νὰ τὴν
σβῆση ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς. Κανέννας γιατί τὴν
φυλάει καὶ τὴν σκέπει ἀπὸ τὰ ὕψη ὁ Θεός μου. Ἡ ρω-
μηοσύνη θε νὰ χαθῆ μόνον ὅταν ὁ κόσμος λείψη. Καὶ

συνεχίζει φέρνοντας μιὰ ὁμορφὴ εἰκόνα ἀπὸ τὴν ἀ-
γροτικὴ ζωὴ. Σφάξε μας ὄλους καὶ τὸ αἷμα μας ἄς γί-
νη αὐλάκι, μὰ γνώριζε πὼς ὅταν ἓνα φουντωμένο
δένδρο κόβεται, γύρω του ξεπετιῶνται τριακόσιες
παραφυάδες.

᾽Ω! πόσο μεγάλος πρέπει νάταν ὁ φτωχὸς Μι-
χαηλίδης, ποῦ ζωγράφησε ἔτσι ἄριστα τεχνικὰ τὴν
πίστι τοῦ Ἐθνομάρτυρος! Πόσο θάπρεπε νὰ συγγέ-
νευε στὴν ψυχὴ μὲ τὸν μελλοθάνατο Σταυροφόρο τῆς
ἐλευθερίας γιὰ νὰ αἰσθανθῆ τὰ ἴδια μ' ἐκείνον ἡρωϊ-
κὰ αἰσθήματα!

Μετὰ τὰ ὑπέροχα λόγια τοῦ Κυπριανοῦ ὁ Με-
χμέτ δίνει διαταγὴ στοὺς στρατιώτας του νὰ ρίξουν
στὴ φυλακὴ τοὺς καταδίκους. Οἱ δῆμιοι πρόθυμα ἐκ-
τελοῦν τὴν ἐντολὴ του καὶ σέρνουν στὴ σκοτεινὴ φυ-
λακὴ τὰ ἀθῶα θύματά τους. Τὰ ρίχνουν στὸ βαθύ-
τερο μπουντρούμι καὶ φεύγουν κλείνοντας πίσω τους
μὲ πάταγο τὴ βαρεῖα φυλακόπορτα.

Ἐστερα ὅμως ἀπὸ λίγη ὥρα ἡ πόρτα ἀνοίγει
μαλακὰ καὶ μπαίνει ὁ γυιὸς τοῦ Κιόρογλου. Τὸν ἔ-
στειλε ὁ πατέρας του νὰ σώσῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο
τὴν τελευταία ὥρα. Ὁ Ἐθνάρχης, βαθεῖα συγκινη-
μένος, στέλνει μὲ τὸ Τουρκόπουλο τὶς εὐχαριστίες του
καὶ ζητᾷ ἀπὸ τὸν Κιόρογλου νὰ φροντίσῃ νὰ μὴ γί-
νη μεγαλύτερο κακὸ στὴ Ρωμιοσύνη. Ὅσο γι' αὐ-
τὸν εἶναι ἀποφασισμένος νὰ πεθάνῃ γιὰ τὴν Πίστι
καὶ τὴν Κύπρο!

Μετὰ τὸ γυιὸ τοῦ Κιόρογλου φθάνει στὴ φυλα-
κὴ ἓνας Δερβίσης καὶ τοὺς προτείνει πάλι ν' ἀρνηθοῦν

τὴν πίστι τους γιὰ νὰ σώσουν τὴ ζωὴ τους. Τότε ὁ Ἄρχιεπίσκοπος τινάζεται ἐπάνω καὶ τὸν διακόπτει μὲ τοῦτα τὰ λόγια:

«Πάψε κι' εἶν' κρίμα κι' ἄδικο
τὰ λόγια σου νὰ χάνησ.
Ἄντε νὰ φύγης γρήγορα, νὰ
πᾶς εἰς τὴν δουλειά σου».

Ὁ Τοῦρκος χωρὶς νὰ δευτερολογήσῃ φεύγει ἀπὸ τὴ φυλακὴ ντροπιασμένος.

Ὅταν οἱ Ἱεράρχαι τῆς Κύπρου μένουσιν ἄλλοι μὲν τοὺς, γονατίζουσιν καὶ προσεύχονται. Ζητοῦσιν ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅπως ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος, νὰ συγχωρήσῃ τοὺς ἔχθρους τοὺς, νὰ βοηθήσῃ ἐκείνους ποὺ πολεμοῦσιν, νὰ ξεσκλαβώσῃ τὴ φυλὴν τοὺς καὶ νὰ δέξῃ τὴν ψυχὴν τοὺς στὶς σκηνὲς τῶν ἁγίων.

«Θεέ μου, καὶ συγχώρησε
κείνους ποὺ μᾶς μισοῦσιν,
Θεέ μου, καὶ ξεσκλάβωσε
τὴν ἄχαρη φυλὴν μας,
Θεέ μου, καὶ στερέωσε
κείνους ποὺ πολεμοῦσιν,
Θεέ μου, καὶ συγχώρεα μας
καὶ δέξου τὴν ψυχὴν μας».

Ἔπειδ' ἂν εἶχαν στόμα οἱ φυλακῆς τῆς Ρωμησοῦνης νὰ διαλαλήσουν πόσες θερμὲς ἱκεσίαι μελλοθανάτων Ἑθνομαρτύρων ἀνέβηκαν στὸν οὐρανὸ ἀπὸ τὰ κελ-

λιά τους! Οἱ φυλακῆς τοῦ Μποσταντζήμπαση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Τριπολιτσᾶς τοῦ Μωρηᾶ, τῆς Λευκωσίας τῆς Κύπρου ἀντιλαλοῦσιν ἀπὸ τὶς προσευχῆς ἡρώων καὶ μαρτύρων τῆς Πίστεως καὶ τοῦ Ἑθνους!

Σὲ λίγο πάλι ἡ πόρτα τῆς φυλακῆς ἀνοίγει ἀπὸτομα. Ἄγριες μορφῆς γενιτσάρων προβάλλουσιν στὸ σῦθαμπο. Μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια στέκονται μπρὸς τοὺς γενναίους ἀθλητὰς τῆς Πίστεως. Ὁ Κοσίμπασης πλησιάζει τὸν Ἑθνάρχη, τὸν κλωτσᾷ καὶ:

Κᾶλκ γιόρου! τοῦ φωνάζει. Σήκω καὶ περπάτα.

Ὁ Ἄρχιεπίσκοπος σηκώνεται ὄρθιος. Κάνει τὸν σταυρόν του. Δυὸ λόγια προσευχῆς ψιθυρίζει καὶ ἀκολουθεῖ τὸ δῆμιό του. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ συνεργάται του.

Εἶναι τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου τῆς 9ης Ἰουλίου 1821. Γαλήνιοι βαδίζουσιν πάλι πρὸς τὸ Σαράγι τοῦ Πασᾶ. Δὲν πρόκειται ὅμως ξανά ν' ἀντιμετωπίσουν τὸν Μεχμέτ. Τούτῃ τὴν φορὰ θὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ ξίφος καὶ τὴν ἀγχόνη. Ἀτρόμητοι στάθηκαν μπρὸς τὸν Πασᾶ, ἀτρόμητοι θὰ σταθοῦσιν καὶ μπρὸς τὸ δῆμιον. Τὴν πίστιν τοὺς στὸ Χριστὸ καὶ στὴν Πατρίδα βροντοφώνησαν μέσα στὸ Σαράγι. Τὴν ἀγάπην τοὺς στὸ Θεὸ καὶ στὴν Ἑλλάδα θὰ ὑπογράφουν μὲ τὸ αἷμα τοὺς στὴ πλατεῖα τοῦ τουρκικοῦ Διοικητηρίου.

Μόλις ἔφθασαν μπρὸς τὸ Σαράγι οἱ τέσσαρες ἀγωνισταὶ ἀντήλλαξαν λίγες λέξεις θερμῆς πίστεως, ποὺ τόνωσαν τὴν ψυχὴν τοὺς. Ὑστερα χωρίστηκαν,

ἀφοῦ φιλήθηκαν γιά τελευταία φορά. Τρεῖς ἄγριοι τζιελλάτηδες (δήμιοι) ἄρπαξαν τούς τρεῖς Δεσποτάδες καί τούς τράβηξαν στήν ἄκρη τῆς αὐλῆς. Τούς ἔδεσαν τὰ χέρια καί τούς γονάτισαν ἐμπρός τους. Ἄσπλαγχοι καί κακόκαρδοι ὅπως ἦσαν, ἄρχισαν νά παίζουν τὰ σπαθιά τους ἐπάνω ἀπό τὰ κεφάλια τῶν μελλοθανάτων γιά νά κάνουν πιό μεγάλη τήν ἀγωνία τους, πιό σκληρό τὸ μαρτύριό τους. Δέν ξέρομε πόση ὥρα βάσταξε τὸ τραγικὸ αὐτὸ παιγνίδι. Πάντως ὅση ὥρα βάσταξε, ἄλλη τόση οἱ ἀτρόμητοι Κύπριοι κληρικοὶ προσεύχονταν θερμὰ στὸν Κύριο τῶν μαρτύρων. Τέλος οἱ δήμιοι βαρέθηκαν τοῦτο τὸ ἄχαρο παιγνίδι καί τὸ κοφτερό τους ξίφος ἔπεσε βαρὺ στὸ λαιμὸ τῶν ἡρώων τῆς μαρτυρικῆς μας Ἐκκλησίας. Τὰ σώματα σπάραξαν κολυμβῶντας στὸ αἷμα. Οἱ ψυχές τῶν Ἐθνομαρτύρων φτερούγισαν στὰ οὐράνια.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος παρακολούθησε ὅλες τίς φάσεις τοῦ τραγικοῦ αὐτοῦ δράματος. Στὴ μορφὴ του χύθηκε ἔκφρασις φρίκης. Ἀλύγιστη ὁμως ἔμεινε ἡ ψυχὴ του. Ὅσο οἱ συνεργάται του ἀγωνιζόντουσαν, αὐτὸς προσευχόταν. Δύναμι κι' ἐνίσχυσι ζητοῦσε ἀπὸ τὸ Κύριο γιά τούς τρεῖς γενναίους ἀγωνιστάς. Κι' ὅταν οἱ ἄγγελοι φτερούγισαν ἀπ' τὰ οὐράνια φέροντας τὰ στεφάνια τῶν νικητῶν, ἀνάμικτα συναισθήματα πλημμύρισαν τήν καρδιά τοῦ Ἐθνάρχου. Χάρηκε γιά τὴ νίκη τους, δάκρυσε γιά τὸ χαμὸ τους!

Σὲ λίγα λεπτά ἔρχεται ἡ σειρά του. Οἱ βοηθοὶ τοῦ δημίου τὸν τραβοῦν πρὸς τήν συκαμινιά. Ἐκεῖ

δυσὸ-τρεῖς ἄλλοι ἔχουν σκαρφαλώσει ἐπάνω καί δένουν τὴν ἀγχόνη.

Γιατί ὁμως στήνουν αὐτὴ τὴν ἀγχόνη; Δέν ἀρκοῦσε τὸ κοφτερὸ σπαθί τοῦ δημίου νά πάρη καί τὸ κεφάλι τοῦ Ἐθνάρχου; Ἡ παράδοσις λέει ὅτι ὁ Κιουτσούκ εἶχε ὑποσχεθῆ μὲ ὄρκο στὸν Κυπριανό, ὅτι δέν θὰ τὸν ἔσφαζε. Αὐτὸ τοῦ τὸ ἔλεγε, ὄχι γιατί τάχα δέν ἤθελε νά τὸν ξεπαστρέψη, ἀλλὰ γιά νά τὸν καθησυχάζη καί κοντά του νά ἡσυχάζουν καί οἱ ραγιαδες. Τοῦτο του τὸν ὄρκο θύμισε ὁ Κιόρογλου στὸν Μεχμέτ ὅταν τὴ νύκτα τῆς 8ης Ἰουλίου ὁ Πασᾶς κι' οἱ ἀγάδες ἀπεφάσιζαν τὸν θάνατό του.

—Μὰ σὺ Μεχμέτ, τοῦ εἶπε στὸ συνέδριο ἐκεῖνο ὁ Κιόρογλου, ὠρκίσθηκες στὸν Κυπριανό ὅτι δέν θὰ τοῦ πάρης τὸ κεφάλι. Πῶς λοιπὸν θὰ κάνης τώρα ἓνα τέτοιο κακό;

Ὁ αἰμοβόρος ὁμως Κιουτσούκ δέν ὑπεχώρησε. Ἐμεινε στήν ἀπόφασί του νά θανατώσῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο, κρατώντας ὁμως καί τὸν ὄρκο του.

—Τὸν ὄρκο, ποῦ ἔκανα, ἀπῆντησε τότε στὸν Κιόρογλου, θὰ τὸν φυλάξω. Τοῦ ὠρκίσθηκα νά μὴ τοῦ κόψω τὸ κεφάλι. Δέν τοῦ εἶπα ὁμως ὅτι θὰ τοῦ χαρίσω καί τὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ ἀντὶ νά τὸν ἀποκεφαλίσω, θὰ τὸν κρεμάσω.

Τότε ὁ Μεχμέτ ἔδωσε διαταγὴ στὸν ἀρχηγὸ τῆς φρουρᾶς, τούς ἄλλους νά τούς σφάξουν, τὸν Κυπριανὸ νά τὸν κρεμάσουν. Ἔτσι οἱ τρεῖς Δεσποτάδες ἔπεσαν κάτω ἀπὸ τὸ ξίφος τῶν δημίων καί γιά τὸν

Ἐθνάρχη στήθηκε τὸ τραγικὸ ἐκεῖνο ἀπόγευμα ἡ ἀγχόνη.

Ὁ μελλοθάνατος Ἱεράρχης γαλήνιος ἔμενε παράμερα, ὥσπου ὁ βρόχος νὰ ἐτοιμασθῆ. Μ' ὅλη τὴν σωματικὴ του ἐξασθένησι καὶ τὴν ἠθικὴ ταλαιπωρία ἦταν ἀλύγιστος. Μὲ τὸ μέτωπο ψηλά, μὲ σταθερότητα φρονήματος, ἀντάξια τῶν μαρτύρων τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, περίμενε τὸν θάνατο. Νὰ πῶς περιγράφει κάποιος αὐτόπτης μάρτυς τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ Κυπριανοῦ: «Αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἐφάνησαν τῶντι στιγμαὶ πίστεως ἀκραιφνοῦς, ὁποίας παρασκευάζει ἐν περιπτώσεσι τοιαύταις συνειδήσις ἀκηλίδωτος, καρδιά ἀγαθοποιῶς καὶ μεγάλη, προσδοκία τῆς μακαρίας ζωῆς, τὴν ὁποῖαν ὁ Θεὸς ἐπιφυλάσσει τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν».

Μαζῆ μὲ τὴν πίστι του, ζωντανὴ ἦταν ὡς τὶς τελευταῖες του στιγμὲς καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν Πατρίδα. Τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν Ρωμηοσύνη μᾶς παρουσιάζει ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς τῆς Κύπρου μὲ λίγους στίχους στὸ τραγούδι του γιὰ τὸν Κυπριανό. Μετὰ τὸ μαρτύριο τῶν Δεσποτάδων

«...ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐπήλωσεν
τὸ δεῖν του (τῆ ματιά του)
στὸν οὐρανὸν τσιῆ' ἐφάνησαν
τὰ μάτια του κλαμένα.
Ἐφάνην πῶς ἐπόνησεν ἴπου
μέσα στὴν ψυχήν του,

τσιῆ' εἶπεν τα τοῦ ν' τὰ δυὸ λόγια
μὲ δυὸ χεῖλη καμένα:
Θεέ, πού νάκραν δὲν ἔχεις
ποτέ στὴν καλωσύνην,
λυπήσου μας τσιῆαι δῶσε πιὸν
χαρὰν στὴν Ρωμηοσύνην!»

Μὲ τέτοια πίστι στὸ Χριστὸ κ' ἀγάπη στὴν Ἑλλάδα ὁ Ἐθνομάρτης τῆς Κύπρου βημάτισε πρὸς τὴν ἀγχόνη του, συνοδευόμενος ἀπὸ κουστωδία γενιτσάρων. Ἀτάραχος ἔπιασε στὰ χεῖρια τὴν τριχιά τῆς ἀγχόνης καὶ τὴν εὐλόγησε. Ἐγειρε τὸ κεφάλι του καὶ εἶπε στὸν δῆμιό του:

—Τώρα ἐκτέλεσον τὴν προσταγὴ τοῦ κυρίου σου.

Κι' ἀμέσως μέσα ἀπὸ τὴ μεγάλη του καρδιά ξεπήδησε, σὰν ἀπὸ ἠφαίστειο, τοῦτος ὁ μεγάλος του λόγος:

—Ἡ Ἑλλάδα δὲν πεθαίνει, ὅσο κι' ἂν τὴν πελεκᾶνε!

Αὐτὰ ἦταν τὰ τελευταῖα του λόγια. Ἐλέχθησαν τὴν στιγμὴ πού ὁ δῆμιος βάζοντας ὅλη του τὴν δύναμι, τραβοῦσε τὸ σχοινὶ τῆς ἀγχόνης.

Μερικὰ δευτερόλεπτα κατόπιν ἡ τριχιά βάσταγε αἰωρούμενο καὶ νεκρὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυπρίου μάρτυρος. Ἡ ψυχὴ του, ἡ ἅγια ψυχὴ τοῦ Κυπριανοῦ, εἶχε φτερουγίσει στὰ οὐράνια ὅπου «τῶν γιγάντων τὰ πνεύματα στήνουν τώρα χορὸ». Εἶχε πετάξει δίπλα στὴν ψυχὴ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε' πού κρέμασαν.

«σὸν νᾶτανε κατὰδικος
στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα,
ἐκεῖ ποὺ ἐλειτούργαε
καὶ εὐλόγαε τὸ γένος»,

δίπλα στὴν ἠρωϊκὴ λεγεῶνα τῶν Ἐθνομαρτύρων τοῦ
Γένους,

«ποῦναι ὀλόφωτο σύννεφο
κι' ἀργοπλέει στοῦ αἰθέρα
τὰ χρυσᾶ φωτοπέλαγα».

“Ὅσοι ραγιαδες βρέθηκαν ἐκεῖ γύρω, ξέσπασαν
σ' ἓνα θρῆνο. Σὲ λίγο ὁ θρῆνος ξαπλώθηκε σ' ὅλη
τὴν πόλι. Ἡ ταλαίπωρη ἢ Κύπρος ἔκλαιγε τὰ μεγά-
λα τῆς παιδιά!

Ἄλλὰ τότε τὰ πνεύματα τῶν ἠρώων λές κι'
ἔσκυψαν καὶ εἶπαν: Σῶπα, μάννα Κύπρος. “Ὅσοι θυ-
σιάζονται γιὰ τὴν πίστι τοῦ Χριστοῦ, ζοῦν αἰώνια
στή χαρὰ τοῦ Παραδείσου. Σῶπα, μητέρα Ἑλλάδα,
μὴ κλαῖς τὸ χαμό μας. Σταματήστε, ἀδέλφια, τὸ θρῆ-
νο. Τὰ δάκρυα δὲν εἶναι γιὰ μᾶς!

Ἡ πίστις αὐτὴ σφόγγισε γρήγορα τὰ δάκρυα
ἀπὸ τὰ μάτια. Δυνάμωσε τὶς ψυχές. Χαλύβδωσε τὴν
καρδιά μερικῶν παλληκαριῶν, ποὺ μόλις ἔπεσε τὸ
σκοτάδι, ἔφθασαν, μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους, στὸν τό-
πο τοῦ μαρτυρίου. Μὲ συγκίνησι ξεκρέμασαν γρήγο-
ρα τὸ ἅγιο λείψανο τοῦ Ἐθνομάρτυρος καὶ κατόπιν
τὰ λείψανα τοῦ Ἀρχιδιακόνου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς
καὶ τοῦ Γεωργίου Μασούρα, ποὺ τοὺς εἶχαν συγχρό-
ως κρεμάσει, περιμάζεψαν καὶ τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν

Μητροπολιτῶν καὶ μὲ πολλὴ εὐλάβεια τὰ ἔθαψαν ὅλα
στὸν περίβολο τοῦ ναοῦ τῆς Φανερωμένης. Ἀργο-
τερα τὰ μετέφεραν κάτω ἀπὸ τὴν Ἀγία Τράπεζα
τοῦ ἰδίου ναοῦ.

Ἡ τραγικὴ ἐκείνη 9η Ἰουλίου τοῦ 1821 ἦταν
τὸ κορυφωμα τῶν σφαγῶν, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει και-
ρὸ πρὶν στὴν Κύπρο καὶ συνεχίστησαν σὲ μεγάλη
κλίμακα τριάντα ὀλόκληρες ἡμέρες καὶ σὲ μικρότερη
κλίμακα ἕξη ὀλόκληρους μῆνες κατόπιν. Δεκάδες κλη-
ρικοὶ εὐρῆκαν τότε τραγικὸ θάνατο. Ἐκατοντάδες
πρόκριτοι ὑπέγραψαν μὲ τὸ αἷμα τους τὸν πόθον τους
νὰ δοῦν ἐλευθέρη τὴν Πατρίδα τους.

Μὲ φρίκη μιλοῦν γιὰ τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν ἀ-
πανθρωπία τῶν ἡμερῶν ἐκείνων Ἕλληνες καὶ ξένοι
χρονογράφοι καὶ περιηγηταί. Ὁ Γάλλος πρόξενος
καὶ ἱστορικὸς Πουκεβίλ ἀναφέρει πολλὰ γιὰ τὰ φρι-
κτὰ μαρτύρια, ποὺ ἔπαθαν οἱ Κύπριοι ἀπὸ τὸν σκλη-
ρὸ κατακτητὴ. Ὁ ἱστορικὸς Γόρδων μιλά γιὰ
τὸν ξολοθρεμὸ τοῦ κυπριακοῦ κλήρου. Καὶ ὁ Κηπιᾶ-
δης στὸ βιβλίο του «Ἀπομνημονεύματα τῶν τραγι-
κῶν κατὰ τὸ 1821 ἐν Κύπρῳ σκηνῶν» γράφει μετα-
ξὺ ἄλλων: «Ὁ κάλαμος ἀδυνατεῖ τῶ ὄντι νὰ περι-
γράψῃ τὴν ἔμπλεων φρίκης ἐκείνην κατάστασιν, ἡ-
τις ἐπὶ μῆνα ὅλον διήρκεσε, καθ' ὃν οὐδεὶς Χριστιανὸς
ἐτόλμα νὰ εἴπῃ εἰς Τοῦρκον, ὅ,τι καὶ ἂν ἤκουεν, οὔτε
νὰ ἐξέλθῃ τὴν νύκτα τῆς οἰκίας του ὅ,τι καὶ ἂν ἐχρειά-
ζετο. Πανικὸς καὶ φόβος τοὺς Χριστιανοὺς ραγιαδες
ἐκράτει καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Ὑψίστου κατεπατήθησαν, ἐ-
συλήθησαν, ἐδημεύθησαν, τὰ ἱερὰ τῶν ναῶν ἐχλευά-

σθησαν... καὶ πᾶς σπινθήρ ἐλέους ἐσβέσθη, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῆς ὀδύνης καὶ τῶν στεναγμῶν, καθ' ὅς οἱ ταλαίπωροι Χριστιανοὶ ἐν δάκρυσι καὶ πικρίαις ἔτρωγον τὸν ἄρτον των... Καὶ ταῦτα πάντα ἐπράχθησαν ἐναντίον ἀθώου λαοῦ μὴ δόντος οὐδὲν ἀπολύτως σημεῖον ἐξεγέρσεως καὶ μήτε κἄν ὄπλα ἔχοντος».

Ἦταν, ἀλήθεια, τόσο σκληροὶ οἱ μῆνες, ποὺ πέρασε τὸ δύστυχο νησι κάτω ἀπὸ τὸν αἰμοβόρο αὐτὸν Πασᾶ, ὥστε μέχρι σήμερα, ὅταν τὸ νησι κλονίζεται ἀπὸ τὴν βία καὶ τὰ ἐγκλήματα τοῦ δυνάστου του, οἱ Κύπριοι λένε τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴ φράσι:

—Εἶντα ἔνι ὁ τζαιρὸς τοῦ Κιουτσοῦκ Μεμέτη; (Μήπως εἶναι ὁ καιρὸς τοῦ Κιουτσοῦκ Μεχμέτ;).

Στὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς μαύρης σκλαβιάς, τότε ποὺ ἡ Κύπρος μας φόρεσε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τὸν πορφυρὸ τῆς χιτῶνα καὶ οἱ κάμποι καὶ τὰ βουνά τῆς πλημμύρισαν μὲ αἷμα, τότε σὰν φωτεινὸ μετέωρο πίστewς κι' ἐλπίδος ἔλαμψε στὸν κυπριακὸ οὐρανὸ ἡ θυσία τοῦ Ἐθνάρχου. Πόνεσε ὁ δύστυχος λαὸς σὰν ἀντίκρουσε τὸ σχοινὶ τοῦ Ἐθνάρχου του, συγχρόνως ὁμως ἐπῆρε δύναμι καὶ θάρρος ἀπὸ τὴν ἀκατάβλητη ἀνδρεία του. «Ἡ θυσία τοῦ Ἐθνάρχου ἐτόνωσε τὰ νεκρωμένα Ἑλληνικὰ νεῦρα καὶ ἐζωογόνησε τὰ νεκρωμένα ἐθνικὰ αἰσθήματα», σημειώνει ἓνας λόγιος.

Ἡ τόνωσις αὐτὴ τοῦ ἐθνικοῦ παλμοῦ τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ φάνηκε καὶ ὅταν στὶς 19 Ἰουλίου 1821 ὁ θρυλικὸς Κωνσταντῆς Κανάρης πέρασε ἀπὸ τὴ

μεγαλόνησο. Τότε πολλοὶ Κύπριοι, ξεχνώντας τὸν πόνον τους ἔτρεξαν νὰ χαιρετήσουν τὸν ψαριανὸ πλοίαρχο καὶ νὰ δώσουν ὅ,τι εἶχαν γιὰ τὸ ἀγωνιζόμενον Ἔθνος. Πολλοὶ πρόσφεραν χρήματα γιὰ τὸν ἀγῶνα κι' ἄλλοι ἔδωσαν πρόβατα, σιτάρι, κριθάρι καὶ ὅ,τι ἄλλα τρόφιμα εἶχαν. Ἔτσι γέμισαν τρία μικρὰ φορτηγά, ποὺ ἀκολούθησαν τὸν Κανάρη ὅταν γύρισε πίσω στὴν ἀγωνιζομένη Πατρίδα, ποὺ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ζωοτροφές.

Ἀλήθεια καὶ μέσα στὴν πιὸ μαύρη καὶ τραγικὴ τους συμφορά, οἱ ἀδελφοὶ μας Κύπριοι δὲν ξέχασαν οὔτε στιγμή τὴ χαροκαμμένη Μάννα, ποὺ ζητοῦσε μὲ τὸ σπαθὶ τῆς νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της!

Ἡ ἥρωϊκὴ θυσία τοῦ Ἐθνομάρτυρος καὶ τῶν συνεργατῶν του ἐπέδρασε πιὸ πολὺ στὶς καρδιές τῶν νέων. Ἦταν τὸ λάδι, ποὺ ἔπεσε στὴ φωτιά τοῦ πατριωτισμοῦ, ποὺ καίγε στὶς κυπριακὲς νεανικὲς ψυχὲς καὶ ἔκανε νὰ φουντώσῃ μιὰ φωτιά ἱερή. Αὐτὴ ἡ φλόγα ἔσπρωξε πολλοὺς νεαροὺς Κυπρίους νὰ ἀφήσουν τὸ νησί τους, νὰ φθάσουν στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ πάρουν τὰ ἄρματα στὰ χέρια. Στὸν κατάλογο τῶν ἀγωνιστῶν, ποὺ σώζεται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη διαβάζουμε τὰ ὀνόματα 580 Κυπρίων, ποὺ πολέμησαν τὸ Εἰκοσιένα στὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς κατατάχθηκαν τότε στὴν ὀνομαστὴ «Φάλαγγα τῶν Κυπρίων», ποὺ ἀγωνίσθηκε παντοῦ κάτω ἀπὸ τὸ στρατηγὸ Χατζῆ Πέτρο. Ἀπ' αὐτοὺς οἱ περισσότεροὶ σκοτώθηκαν σὲ διάφορες μάχες. Στὸ Μεσολόγγι ἔπεσαν πολλοὶ νεαροὶ Κύπριοι καὶ στὴ μάχη τῶν

Ἰσθμῶν 130 παιδιὰ τῆς Μεγαλονήσου πρόσφεραν τὴ ζωὴ τους στὴν πεδιάδα καὶ στὴν ἀκτὴ τοῦ Φαλήρου. Ἔτσι ὁ Χατζῆ Πέτρος ἔλεγε ἀργότερα δείχνοντας τὰ παράσημα, ποὺ ἔλαμπαν στὰ στήθη του: «Αὐτὰ μοῦ τᾶδωκεν ὁ ἡρωϊσμός καὶ ἡ παλληκαριά τῶν Κυπρίων Φαλαγγιτῶν».

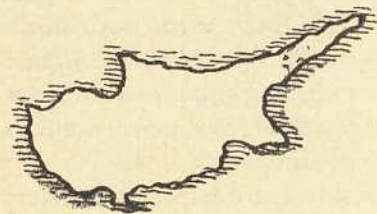
Ἡ ἐπίδρασις τῆς θυσίας τοῦ Ἐθνομάρτυρος στοὺς Κυπρίους φαίνεται πιὸ ζωντανὴ καὶ ἀπὸ τὴν περίφημη διακήρυξι τῆς 6ης Δεκεμβρίου 1821. Ἡ προκήρυξι αὐτὴ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα γραπτὰ μνημεῖα τῆς νεωτέρας κυπριακῆς ἱστορίας. Νὰ λίγες γραμμὲς της:

«Ἐπειδὴ ἡ τυραννικὴ διοίκησις τῶν Τούρκων μετεβλήθη ὀλοτελῶς εἰς ληστείαν καί...χωρὶς τινος ἠθικῆς ἢ λόγῳ προφάσεως κατέσφαξαν ὅσους ἐξ ἡμῶν ἔβαλον εἰς τὸ χέρι Χριστιανούς, μηδὲν εὐλαβούμενοι, οὐδὲ τῶν αἰδεσίμων ἱερέων, οὐδὲ τῶν σεβασμίων ἀρχιερέων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Μακαριωτάτου ἡμῶν Πατρὸς καὶ Δεσπότου, ἀλλ' αὐτοὺς μὲν κατέσφαξαν, τοὺς δὲ ἱεροὺς ἡμῶν ναοὺς καὶ οἴκους, ἄλλους μὲν ἐρήμωσαν, ἄλλους δὲ κατέστρεψαν, δίδοντας εἰς ἀρπαγὴν τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ γυναῖκας, βιάζοντας αὐτὰ νὰ ἐναγκαλισθῶσι τὴν ἀνόσιον αὐτῶν θρησκείαν...

»Νομίζομεν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὅτι ἔχομεν κάθε δίκαιον νὰ μὴ γνωρίζωμεν πλέον διὰ διοίκησιν τοὺς αἰμοβόρους τούτους ληστὰς, ἀλλὰ συμφῶνως με τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἑλληνας θέλομεν προσπαθήσει διὰ τὴν ἐλευθερί-

αν τῆς εἰρηνικῆς ἡμῶν, πάλαι μὲν μακαρίας, ἤδη δὲ τρισσαθλίας νήσου Κύπρου...».

Τὸ ἔγγραφο αὐτό, σημειώνει ὁ Σπυριδάκης, ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ μεγάλου δράματος τῆς θυσίας τῶν Ἐθνομαρτύρων τῆς Ἐπαναστάσεως. Καὶ εἶναι τὸ εὐγλωττότερον μήνυμα τῶν Κυπρίων τοῦ Εἰκοσιένα καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἀγώνων τους γιὰ τὴν ἐνωσι μὲ τὴν Μάννα Ἑλλάδα! Ἔτσι γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ ἱστορία τῆς Κύπρου μας βροντοφωνεῖ τὸν ἀκατάλυτο νόμο ὅτι τὸ ξίφος καὶ οἱ ἀγχόνες δὲν σβήνουν τὴν θέλησι ἑνὸς λαοῦ νὰ ζῆση ἐλεύθερος. Τοῦναντίον μάλιστα. Εἶναι τὸ προσάναμμα, ποὺ δυναμώνει τὴ φωτιὰ καὶ κάνει τὶς φλόγες της νὰ φθάνουν ὡς τὰ οὐράνια. Καὶ τότε τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τὶς σβῆσῃ!

ΣΤ'. ΠΟΤΕ ΤΟΥ ΔΕΝ ΠΕΘΑΙΝΕΙ

«Ὅποιος πεθαίνει γιά
τὴ λευτεριά,
ποτέ του δὲν πεθαίνει».

Τοῦτοι οἱ ὑπέροχοι στίχοι ἐφαρμόσθηκαν πολλές φορές στὴ μακραίωνη ἱστορία τῆς Πατρίδος μας. Ὑπῆρξαν πολλοί, ποὺ πέθαναν «γιά τὴ λευτεριά» αὐτῆς τῆς μικρῆς, ἀλλὰ τρισένδοξης γωνιάς τῆς γῆς, ζοῦν ὅμως στὴν καρδιά τοῦ λαοῦ μας. Ὁ Κυπριανὸς εἶναι ἓνας ἀπ' αὐτούς.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους τοῦ Ἐθνομάρτυρος ὁ λαὸς τῆς μεγαλονήσου ἐδηλώνει θερμὴν τὴν εὐγνωμοσύνην του στὸ νεκρὸ του πατέρα καὶ προστάτη. Εἶναι ἀξιοθαύμαστη ἡ τόλμη τῶν Χριστιανῶν τῆς Λευκωσίας, ποὺ μπόρεσαν μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους, νὰ περισυλλέξουν τὰ ἱερὰ λείψανα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ἄλλων μαρτύρων καὶ νὰ τὰ θάψουν στὸν περίβολο τῆς Φανερωμένης, ὅπως εἶπαμε.

Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα ἀναρίθμητες φορές ὁ κυπριακὸς λαὸς ἔδειξε τὴν εὐγνωμοσύνην του σ' ἐκείνους, ποὺ ἔθυσίασαν καὶ τὴ ζωὴ τους γιά τὴν ἔλευθερίαν τοῦ νησιοῦ. Στις 9 Ἰουλίου 1900 ἐγινε τὸ πρῶτο δημόσιο μνημόσυνο τῶν θυμάτων τοῦ 21.

Ἀργότερα γενικεύθηκαν σ' ὅλο τὸ νησί τὰ μνημόσυνα αὐτά.

Ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ δὲν ἐδηλώθηκε μόνο μὲ τὰ μνημόσυνα, ποὺ συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Τὴν ἰδιαίτερη εὐγνωμοσύνην του στὸν Ἐθνομάρτυρα Ποιμενάρχη του τὴν ἐξεδήλωσε ὁ λαὸς στήνοντας προτομὲς καὶ κτίζοντας τὸ Μουσουλεῖο τῆς Λευκωσίας. Ἡ πρώτη προτομὴ τοῦ ἡρωικοῦ Ἐθνάρχου ἐστήθηκε στὸν κῆπο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Τὰ ἀποκαλυπτήριά της ἔγιναν πανηγυρικώτατα. Χιλιάδες λαοῦ μαζεύτηκαν τότε στὴ Λευκωσία γιά νὰ ἀναβαπτισθοῦν στὴν δεξαμενὴ τοῦ ἡρωϊσμοῦ του. Ἡ κυπριακὴ ψυχὴ ἐδονήθηκε ἀπὸ ἓνα ἔξαλλο ἐνθουσιασμό.

Στὰ ἀποκαλυπτήρια μίλησε ὁ τότε Ἀρχιμανδρίτης Μακάριος, ποὺ κατόπιν ἔδρασε ὡς Ἐθνάρχης, ἐξωρίσθη ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, ἀλλὰ ἐπανῆλθε μετὰ τὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο καὶ πέθανε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὡς Ἀρχιεπίσκοπος. Τὰ λόγια τοῦ Μακαρίου γιά τὴν πολύπλευρη δρᾶσιν καὶ τὸν ἡρωικὸ θάνατο τοῦ Κυπριανοῦ βγαλμένα μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴν του, συνεκίνησαν βαθειὰ τὸν πονεμένο λαὸ τῆς Κύπρου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ γενέτειρα τοῦ Ἐθνομάρτυρος δὲν ἄργησε νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της. Ὁ Στρόβολος, μετέχοντας στὶς γιορτές, ποὺ ἔγιναν σ' ὅλη τὴν Κύπρον τὸ 1930 «ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας», ἔστησε τὴν κατάλευκη προτομὴν στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῆς Χρυσελευσῆς. Τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος

αὐτοῦ ἔγιναν ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κύριλλον τὸν Γ'.

Τὸν ἴδιο χρόνο, στὶς 9 Ἰουλίου 1930, ἔγιναν τὰ ἐπίσημα ἐγκαίνια τοῦ Μουσωλείου τῶν Ἐθνομαρτύρων, ποῦ ἐστήθηκε στὴ Λευκωσία. Τὸ Μουσωλεῖο αὐτὸ εἶναι ἔργο βυζαντινοῦ ρυθμοῦ καὶ ἔγινε ἀπὸ λευκὸ πεντελικὸ μάρμαρο. Στὶς πλευρὲς του εἶναι χαραγμένα τὰ πολυσέβαστα ὀνόματα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ καὶ τῶν ἄλλων Μητροπολιτῶν. Τὸ μνημεῖο φυλάει μὲ ὑπερηφάνεια τὴ θήκη μὲ «τὰ κόκκαλα... τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά», ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεπηδαίει ἡ Ἐλευθερία.

Στὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ Μουσωλείου μίλησε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κύριλλος. «Σεβάσμαι ψυχὰι τῶν ἀειμνήστων Ἐθνομαρτύρων, εἶπε, ἐν ᾧ χρόνῳ οἱ ἔλευθεροὶ ἀδελφοὶ ἡμῶν φόρον ἀϊδίου εὐγνωμοσύνης ἀποτίνοντες πρὸς τὴν μνήμην τῶν μεγάλων προγόνων ἡμῶν ἐορτάζουσι τὴν Ἐκατονταετηρίδα τῆς Ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ καθ' ἣν ἡμέραν πρὸ 109 ἐτῶν ἐγωνιζομένου τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ γένους τὸν τίμιον ὑπὲρ ἔλευθερίας καὶ ἀπολυτρώσεως ἀπὸ μακροῦ στυγεροῦ δουλοσύνης ζυγοῦ, προσηνέγκατε ἑαυτοὺς ἱεράν καὶ τιμίαν ἐκατόμβην ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμέραν τοῦ φρικτοῦ ὑμῶν μαρτυρίου, εὐγνωμονοῦσα ἡ Πατρὶς ἀπεφάσισε νὰ ἀνεγείρῃ εἰς τιμὴν καὶ μνήμην ὑμῶν τὸ Ἡ ρ ᾧ ο ν τοῦτο πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ἱερῶν ὑμῶν λειψάνων, τὰ ὁποῖα μετὰ τῶν τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν ἐδωροφό-

ρησαν τὴν ποθητὴν ἔλευθερίαν εἰς μέγα τμῆμα τοῦ Ἔθνους...».

Μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας ὁ Ἐθνάρχης ἔκανε τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ Μουσωλείου, ποῦ ἦταν σκεπασμένο μ' ἑλληνικὲς σημαῖες καὶ κατέθεσε τὸ στεφάνι, ἐνῶ ὁ λαὸς ξέσπαγε σ' ἓνα αὐθόρμητο παραλήρημα ἔθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἀμέσως κατόπιν ἐπηκολούθησε ἡ ὕψωσις τῆς ἔθνικῆς σημαίας. Ἡ ἑλληνικὴ φιλαρμονικὴ τοῦ Δήμου Λευκωσίας παιάνιζε τὸν ἔθνικὸ μας ὕμνο, τὰ ὀμβροβόλα κροτοῦσαν χαιρετίζοντας τὴ γαλανόλευκο καὶ οἱ καμπάνες κτυποῦσαν χαρούμενα, διαλαλώντας τὸν πόθο γιὰ τὴν ἀνάστασι τῆς Κύπρου.

Τὸ Μουσωλεῖο καὶ οἱ προτομὲς αὐτὲς εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς ἔθνικῆς εὐγνωμοσύνης στοὺς ἐργάτας τοῦ μεγάλου ἔπους καὶ μάλιστα στὸν Πρωτεργάτη του. Τὸ ψυχρὸ μάρμαρο δὲν ἀντιπροσωπεύει τοῦ πάγου τὴν ιδιότητα, ἀλλὰ τὴ μεγάλη καὶ δυνατὴ ἐκείνη φωτιά, ποῦ συγκλονίζει τὴ συνείδησι κάθε Κυπρίου καὶ ὑποκινεῖ σὲ ἔργα ἱερά καὶ ὑψηλά!

Ἡ ἱερὴ μνήμη τοῦ Κυπριανοῦ ξαλαφρώνει τὴ βαρεῖα ἀτμόσφαιρα, ποῦ πιέζει τὰ στήθη τῶν ἀδελφῶν μας. Σταλάζει τὴ δροσιὰ τῆς ἐλπίδος. Ξεκουράζει τὶς πονεμένες ψυχές. Δίνει θάρρος καὶ ὑπομονή, ὥσπου νὰ φθάσῃ ἡ μεγάλη ἡμέρα, ἡ τρὶς ποθητή!

Ἡ θηλειά, ποῦ κρέμασαν τὸν Κυπριανὸ εἶναι ἡ σάλπιγγα, ποῦ διαλαλεῖ παντοῦ τοὺς ἱερούς ἀκοίμητους μας πόθους. Τοὺς πόθους, ποῦ γαλούχησαν κι' ἄνδρωσαν κι' ὕψωσαν ὡς τὸ μαρτύριο τὸν Ἐ-

θνομάρτυρα σηματοφόρο τῆς Ἐλευθερίας.

«...Ἐνωσις! Τί γλυκὺς ἀχός!
Στοὺς κάμπους, στὰ βουνά,
τὸ ἀντιλαλοῦνε βάσανα,
τὸ ἀντιλαλοῦν λαχτάρες,
ὁ βόγγος τῆς Συγκλητικῆς
τοῦ Κυπριανοῦ ἢ θηλειά...».

Ναί, ἡ ἀγχόνη τοῦ Ἐθνομάρτυρος σαλπίζει παν-
τοῦ τὴν ἱερὴ τούτη ἀπόφασι τῶν ἀδελφῶν μας Κυ-
πρίων, ποὺ ἂν καὶ στενάζουν ἀκόμη κάτω ἀπὸ ζυγὸ
καὶ βογγοῦν μέσα στὴ φυλακὴ τους, ἐν τούτοις πάν-
τα ὀνειρεύονται τῆς Μάννας τὸ φιλί. Τὸν πόθο αὐ-
τὸ ἐκφράζει παραστατικὰ καὶ ζωντανὰ καὶ τὸ ὠραῖο
ποίημα τοῦ Μιχαηλίδη: «Ἡ Κύπρος στὴν Μάννα
τῆς».

«Ἄν ἔχω περηφάνειαν
κι' ἂν ἔχω νὰ φουμίζω (καυχῶμαι)
σ' αὐτὸν τὸν κόσμον εἶσαι σύ,
καὶ στοῦ σπαθιοῦ σου
τοῦ χρυσοῦ τὴν δύναμιν ἐλπίζω·

Τοῦ οὐρανοκατέβατου ὁ Ψαρᾶς (!)
καὶ σὲ καὶ μένα
ἐχάρισέν μας τὸν Σταυρὸν

κι' ἔχω ἴπο κείνον τὸν καιρὸν
καὶ τὸν Σταυρὸν μὲ σένα.

Βλέπω τ' ἀγκάλια σ' ἀνοιχτὰ
καὶ σὲ κορωνιασμένη (2)
καὶ λάμνω (ἀγωνίζομαι) νᾶρθω
ἴναν καιρὸν
νὰ πίν' ἀθάνατον νερὸν
σὰν μ' εἶχες μαθημένην.

Κουρελιασμένη, μὲ πληγές,
δίχως νὰ ξαποστάσω
λυπᾶται μ' ὅποιος μὲ θωρεῖ,
γιατί εἶν' ἡ στρατ' ἀγκαθερὴ
ποὺ λάμνω νὰ σὲ φθάσω...

Ἄν μὲ θωρῆς πὼς δὲν ἔχω
τὲς ἀρχοντιές τις πρῶτες,
μὰ ἔχω ἀνέγγιχτην καρδιάν
κι' ὅλη μυρίζω μυρωδιάν
τοῦ κόρφου σου ἀπὸ τότες».

Ἡ ἀγωνία τῆς σκλαβωμένης Κύπρου κυριαρεῖ
ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη σ' αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ. Ὁ
πόθος τοῦ νησιοῦ μας νὰ ριχτῆ στὸν κόρφο τῆς στορ-
γικῆς του Μάννας, ἐκφράζεται μὲ τοὺς ὑπέροχους αὐ-
τοὺς στίχους.

(1) Ἐννοεῖ τὸν ἀπόστολον Παῦλον ποὺ ἐκήρυξε στὴν Κύπρον
καὶ στὴν Ἑλλάδα.

(2) Κορωνιασμένη = νὰ φέρης στέμμα σὲ ἐλεύθερο βασίλειον.

Τὸν ἴδιο ἀσίγαστο πόθο τῆς Κύπρου ἐξέφρασαν καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ τοῦ νησιοῦ στὴν ἐντόπια γλῶσσα τους.

«Καρτεροῦμεν μέραν-νύχταν νὰ
φυσῆσ' ἕνας ἄερας
στοῦν τὸν τόπον πῶν καμένος
τζι' ἐθ' θωρεῖ ποτὲ δροσιάν,
γιὰ νὰ φέξει καρτεροῦμεν τὸ
φῶς κείνης τῆς ἡμέρας
πῶν νὰ φέρει στὸν καθέναν
τζιαὶ χαρὰν τζιαὶ ποσπασιάν (λυτρωμό).
Τὴν Μαννούλαν μας γιὰ πάντα
τζιαὶ μεῖς οἱ ἄλλοι καρτεροῦμεν
γιὰ νὰ μᾶς σφιχταγκαλιάσει
καὶ νὰ νεκραναστηθοῦμεν»

τραγουδᾷ ὁ Δ. Θ. Λιπέρτης.

Μὲ τὸν ἴδιο παλμὸ ἐκφράζει καὶ ὁ Θεοχαρίδης τὸ ὄνειρο τῆς χαροκαμένης Κύπρου μας, πού φυλάει ἀκέραϊη τὴν καρδιά της γιὰ τὴν ἡμέρα, πού οἱ καμπάνες τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως θὰ ξυπνήσουν τὸ νησί.

«Κι' ἂν μᾶς ἀρπάξαν τὴ ζωὴ,
τιμὴ καὶ περιουσίαν
ἐν μόνον δὲν μᾶς ἄρπαξαν
τὸ μόνον, τὴν καρδιά.
Διότι καὶ εἰς τὰ αἵματα,
στὶς κλάψαις βυθισμένοι

τὴν ἔχουμε ἀκέραϊη γιὰ κείνη
φυλαγμένη.

Καὶ σὰν Λαμπρὰν ἀνάστασιν
προσμένομεν ἡμέρα
ὅπου τὰ δοῦλα τέκνα της
θ' ἀγκαλιασθῆ ἡ Μητέρα!»

Αὐτὴ τὴν ἱερὴ νοσταλγία, τὸν φλογερὸ αὐτὸν πόθο γιὰ τὴν ἔνωσι μὲ τὴν Ἑλλάδα τὸν ἔχει πάρει ἡ κυπριακὴ ψυχὴ καὶ τὸν ἔχει μετατρέψει σὲ σφοδρὸ ἔθνικὸ πάθος. Τὸν ἔχει μετουσιώσει σὲ ἀγῶνα ἱερό, ἀγῶνα τιτάνιο. Ἀπὸ τὸ 21 ὡς τὰ σήμερα ὁ λαὸς τῆς Κύπρου δὲν ἔπαυσε νὰ διαδηλώνῃ τὴν καθολικὴ του θέλησι γιὰ τὴν ἔνωσι, παίρνοντας μέρος σ' ὅλα τὰ πατριωτικὰ σκιρτήματα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Κύπρος δὲν ξέφυγε ποτὲ ἀπὸ τὸ δρᾶμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ δρᾶμα τοῦ νὰ χύνη ποταμοὺς αἱμάτων γιὰ νὰ κερδηθοῦν τὰ ἱερά χρώματα, πού πατοῦμε. Κρήτη, Μακεδονία, Θράκη, Μικρὰ Ἀσία, ὅπουδῆποτε κι' ἂν στρέψη κανεὶς, βλέπει τὶς ἐκατόμβες τῶν θυμάτων καὶ τὰ αἵματα νὰ πλημμυροῦν τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους της. Πόσο βαθεῖα μελετημένος εἶναι ὁ στίχος, ποῦγραψε ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς, ἀναλογιζόμενος τὸ τραγικὸ αὐτὸ πεπρωμένο τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς:

Κι' ἐφώνασα, ὦ θεϊκία
κι' ὅλη αἵματα Πατρίδα.

Κι' ἡ Κύπρος δὲν ἔπαυσε οὔτε στιγμή νὰ προσφέρῃ τὸ μερτικὸ της στὸ νόμο τοῦ αἵματος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἀπὸ τότε πού ρίχτηκαν τὰ θεμέλια τῶν

δικαιωμάτων τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἔνωσί του
μὲ τὴν Ἑλλάδα ὡς τὰ σήμερα, τὰ θεμέλια αὐτὰ πο-
τίζονται μὲ αἶμα καὶ δάκρυ.

Καὶ σήμερα, περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε τὸ δέντρο
τῆς λευτεριάς τῆς Κύπρου μας ποτίζεται μὲ ἄφθονο
αἶμα, αἶμα ἑλληνικό. Βάφονται οἱ κάμποι καὶ τὰ βου-
νά, βάφονται οἱ δρόμοι καὶ οἱ πλατεῖες τῆς πορφυρῆς
ἀπὸ τὸ αἶμα τῶν παιδιῶν τῆς. Ἐξορίζονται οἱ ἡγέ-
ται τῆς. Φυλακίζονται οἱ ἀγωνισταὶ τῆς ἀπὸ τὸν
κατακτητὴ, ποὺ δὲν θέλει νὰ τῆς δώσει αὐτὸ ποὺ βα-
θειὰ νοσταλγεῖ καὶ τῆς ἀνήκει: Τὴν ἐλευθερία τῆς.

Ἄλλ' ὅ,τι κι' ἂν κάνουν οἱ βάρβαροι τοῦ 20οῦ
αἰῶνος, μὴ «σκιάζεσθε στὰ σκότη», Ἑλληνόπουλα
τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Κύπρου.

«...Ἡ λευτεριά
σὺν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι
τῆς νύκτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέρη».

Ἡ ἡμέρα τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως τῆς Κύπρου
μας πλησιάζει. Ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, μέ-
σα στὶς αἰωνόβιες πόλεις καὶ στὶς κορυφές τῶν βου-
νῶν τῆς Κύπρου χαράζει τὸ γλυκοχάραμα τῆς με-
γάλης ἡμέρας. Φθάνει ἡ στιγμή ποὺ ξανά νέες τριή-
ρεις τῶν Ἀθηναίων καὶ νέα κάραβια τοῦ Βυζαντίου
θὰ μεταφέρουν στὴν Κύπρου τὴν πολυπόθητη ἐλευ-
θερία τῆς!

ὦ Θεέ μου, δώσε μιὰ ὥρα νωρίτερα νὰ φθάση
τούτη ἡ ἅγια στιγμή!

2. Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΣΤ'

(1775—1821)

«Οἱ αὐτοθυσιασθέντες χάριν τοῦ ἐθνικοῦ
καθήκοντος κληρικοὶ ἀποτελοῦν ἡρωϊ-
κὴν λεγεῶνα».

Δ. Κόκκινος

Α΄. ΣΤΙΣ ΕΠΑΛΕΞΙΣ

«Τ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσης, κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι, κλαίγουν τὴν Ἀντριανόπολη τὴν πολυκρουσεμένη, ὅπου τῆνε κρουσέψανε τὶς τρεῖς γιορτὲς τοῦ χρόνου, τοῦ Χριστουγέννου γιὰ κηρί, καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βγάγια, καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴ γιὰ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη».

(Δημοτικό)

Ἔτσι τραγουδᾷ τὸ κούρσεμα τῆς Ἀδριανουπόλεως ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ παλῆὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἔτσι τραγουδᾷ τὶς συμφορὲς τῆς στὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ τυρανισμένα, στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Τότε «π' ὄλα τ' ἄσκιαζε ἡ φοβέρα», ἡ δοξασμένη αὐτὴ πόλις τῆς ἀνατολικῆς Θράκης, ἔγραφε σελίδες πατριωτικοῦ μεγαλείου.

Αἰῶνες βίασθηξε τὸν Ἑλληνισμό τῆς! Ἔμεινε ἑλληνικὴ, ἑλληνικωτάτη κάτω ἀπὸ τὸ χατζάρι τοῦ Ὄθωμανοῦ. Μὲ θαυμασμό μιλάνε γι' αὐτὸ τὸ θαῦμα, ὅσοι περιηγηταὶ πέρασαν τοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς σκλαβιάς ἀπὸ τὴ Θράκη. Δὲν παύουν νὰ λένε γιὰ τὴν ἀκμὴ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ποῦταν τότε

ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐμπορικὰ κέντρα ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσία. Ἀλλὰ ἐκεῖ ποὺ στέκονται μὲ ἰδιαιτέρο σεβασμὸ εἶναι ὅταν μιλάνε γιὰ τὴν πνευματικὴ τῆς ἀκτινοβολία. Μέσα στὸ σκοτάδι τῆς σκλαβιάς, δεκαπέντε ἐκκλησίες καὶ πολλὰ σχολεῖα ἔχουναν τὸ γλυκὸ τους φῶς στὴ μεγάλη πόλι. «Εἶδα, γράφει ἓνας ἀπὸ τοὺς περιηγητὰς, τὸν Ἑλληνα Μητροπολίτην, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζα. Διηύθυνε μὲ ἐπιτυχίαν καὶ σύστημα τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ὁμοφύλων του. Τὸ σχολεῖον τῆς Ἀδριανουπόλεως, μοῦ ἔλεγε, ὑπάρχει πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων. Ἰδρύσαμεν καὶ σχολὴν διὰ νὰ παρέχωμεν δωρεὰν τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν. Οἱ διδάσκαλοι μισθοδοτοῦνται ἀπὸ ἡμᾶς. Τὰ παιδιὰ, τὰ ὁποῖα ἔμαθαν νὰ διαβάζουν καὶ νὰ γράφουν, ἂν θέλουν ἀνωτέραν ἀκόμη ἐκπαίδευσιν, φοιτοῦν εἰς ἄλλα σχολεῖα μας, εἰς τὰ ὁποῖα μελετοῦν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ποίησιν, ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν».

Σ' αὐτὰ τὰ περίφημα σχολεῖα τῆς Ἀδριανουπόλεως φοίτησε καὶ ὁ μικρὸς Κώστας Σερμπετσόγλου, ποὺ γεννήθηκε στὰ 1775 στὴν ὠραία αὐτὴ πόλι. Οἱ γονεῖς του ἦσαν πτωχοὶ καὶ ἄσημοι, ἀλλ' εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι. Τὸ ὄνειρό τους ἦταν νὰ δοῦν τὸ γυιό τους ἓναν ἄνθρωπο μορφωμένο μέσα στὴν κοινωνία. Γι' αὐτὸ ἀπὸ μικρὸ τὸν ἔστειλαν νὰ μάθῃ «γράμματα σπουδάγματα τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα» κοντὰ σ' ἓνα φημισμένο δάσκαλο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Καὶ πράγματι ὁ κρυφὸς τους πόθος δὲν διεψεύσθη. Ὁ Κώστας ἀπὸ μικρὸς παρουσίασε μεγάλα προτερή-

ματα. Ήταν φτωχός, αλλά επιμελής. Ἀγαπούσε τὰ γράμματα πολὺ τὸ δύστυχο σκλαβόπουλο. Ὡρες ἀτέλειωτες ἔμενε σκυμμένος πάνω στὰ βιβλία. Καὶ πόσο δύσκολο ἦταν τότε νὰ ἔχη ἓνα παιδί βιβλία! Σὰν θησαυρὸς πολύτιμος ἕθεωρεῖτο καὶ ἓνα μόνο ἀντίτυπο ἂν εἶχε ὁ δάσκαλος. Ἀπὸ τὸ ἀντίτυπο αὐτὸ ἔπρεπε ν' ἀντιγράφουν τὸ μάθημά τους ὅλοι οἱ μαθηταί. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν ν' ἀντιγράφουν ὅλοι ἀπὸ τὸ ἓνα βιβλίον, πολλοὶ ἦσαν ἀναγκασμένοι ν' ἀντιγράφουν ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τῶν συμμαθητῶν τους. Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως, ἂν καὶ φτωχόπαιδο, εἶχε βιβλία, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἕθεωρεῖτο ὁ πιὸ εὐτυχὴς ἀπὸ ὅλους τοὺς μαθητάς. Ποῦ ὅμως τὰ εὔρισκε; Ποιὸς τοῦ τὰ ἔδινε;

Ἡ ἀπάντησις στὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ μᾶς παρουσιάσῃ πάνω στὴν σκηνὴ τὸν ἱεράρχη τῆς Ἀδριανουπόλεως, τὸν Καλλίνικον. Ὅπως ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔτσι κι' αὐτὸς μ' ἀγάπη καὶ ζήλο βοηθοῦσε φτωχά, ἀλλ' ἐπιμελῆ παιδιὰ, νὰ σπουδάζουν κάπως ἄνετα. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ἦταν καὶ ὁ Κώστας, στὸν ὁποῖο ὁ Δεσπότης χάριζε τὰ βιβλία, ποὺ εἶχε ἀνάγκη. Ἡ μᾶλλον δὲν τοῦ τὰ χάριζε· τοῦ ἔδινε τὰ βιβλία τοῦ ἐπομένου ἔτους σὰν βραβεῖο, κάθε χρονιά, ποὺ τὸ φτωχὸ Ἑλληνόπουλο ἀρίστευε στὶς ἐξετάσεις του. Καὶ ἦταν, ἀλήθεια, πολὺτιμο δῶρο γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο τὰ βιβλία αὐτά, γιὰ τὸν βοηθοῦσαν ν' ἀποκτήσῃ μιὰ εὐρύτερη μόρφωσι, τοῦ ἀνοίγαν πλατύτερους ὀρίζοντες.

Ἐτσι ὁ Κώστας ἄρχισε νὰ ξεπερνᾷ τὰ μαθήμα-

τα τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀγάπη του στ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ ἡ ἐπίδοσίς του στοὺς Ἑλληνας Πατέρας ἦταν μεγάλη. Κομμάτια ὀλόκληρα ἀπεστήθιζε τόσο ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Οἱ καθηγηταί του μὲ ἀγάπη παρακολουθοῦσαν τὴν πρόδόν του καὶ ἔκαναν τὰ καλύτερα ὄνειρα γιὰ τὸ νεαρό τους μαθητή!

Ὅνειρα γιὰ τὸ μέλλον τοῦ νεαροῦ Ἀδριανουπολίτη δὲν ἔκαναν μόνον οἱ καθηγηταί του... Καὶ ὁ ἴδιος θὰ μπορούσε νὰ κἀνὴ πολλὰ σχέδια γιὰ τὴν κατοπινὴ του ζωὴ! Θὰ μπορούσε νὰ τραβήξῃ γιὰ τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ρωσίας, ὅπως ἔκαναν τότε πολλὰ Ἑλληνόπουλα. Καὶ ἐκεῖ θὰ μπορούσε νὰ ριχθῆ στὴ δουλειὰ γιὰ νὰ μαζέψῃ χρήματα πολλὰ. Ἡ θὰ μπορούσε νὰ συνεχίσῃ τὶς σπουδὲς του στὰ κέντρα τῆς Αὐστρουγγαρίας καὶ νὰ βγῆ ἓνας ἐπιστήμων.

Στιγμὴ κρίσιμη! Στιγμὴ, ποὺ φθάνει στὴ ζωὴ ὄλων τῶν νέων, γιὰ νὰ κρίνῃ ἔπειτα τὴν μελλοντικὴν σταδιοδρομίαν τοῦ καθενός. Ἐμπρὸς στὸν Κωνσταντῖνο στεκόταν ὅλος αὐτὸς ὁ φανταχτερός κόσμος, ποὺ τοῦ ἔταζε δόξα καὶ ἐπιτυχία. Ὑπῆρχε ὅμως γιὰ τὸ νέον αὐτὸν καὶ κάποιος ἄλλος κόσμος, ποὺ οἱ γονεῖς του καὶ οἱ δάσκαλοί του εἶχαν φυτέψῃ στὴν καρδιά του. Μέσα στὴν εὐγενικὴ ψυχὴ τοῦ Κωνσταντῖνου ὑπῆρχε ὁ κόσμος τοῦ Χριστοῦ! Καὶ τὸν καλοῦσε καὶ αὐτός. Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἔπρεπε νὰ διαλέξῃ.

Στους νέους ταιριάζουν αποφάσεις δυνατές, ηρωικές! 'Ο Κωνσταντίνος δὲν ἄφησε τὸν καιρὸ νὰ περιμένη πολύ. Γρήγορα, μὰ σταθερά, πῆρε τὴν ἀπόφασι νὰ ἀφιερῶθῃ στὸ Χριστό. Νὰ ὑπηρετήσῃ στὸ θυσιαστήριο τοῦ Κυρίου. Εὐγενική, ἱερὴ ἀπόφασι!

"Ἐτσι, λοιπόν, ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ στὴ Μητρόπολι τῆς Ἀδριανουπόλεως ὁ Ἱεράρχης τῆς χειροτονεῖ τὸν νεαρὸ Κωνσταντῖνο σὲ διάκονο καὶ τὸν μετονομάζει Κύριλλο. Συγκινητικὴ στιγμή! "Ἄλλο ἓνα Ἑλληνόπουλο μπρὸς στὸ θυσιαστήριο τοῦ Θεοῦ! "Ἄλλος ἓνας ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου, πού ἀνετράφηκε μέσα σὲ φτωχὸ καλύβι!

Γεγονὸς ἀξιοπρόσεκτο, ἴκανὸ νὰ παρηγορήσῃ καὶ ὅσα ἀπὸ σᾶς, παιδιά, ζῆτε μὲ στερήσεις καὶ σπουδάσετε μὲ ξερὸ ψωμί, ποθεῖτε ὅμως νὰ ὑπηρετήσετε τὸν Κύριο. Μὴ δειλιᾶτε. Τραβᾶτε μπρός. Μὲ πίστι. Μὲ θάρρος. Μὲ αἰσιοδοξία. Καὶ ὁ Χριστός, ποῦναι πάντα στὸ πλευρό σας, θὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ μέρα τὸν εὐγενῆ σας πόθο. Πόσα, ἀλήθεια, τέτοια γεγονότα δὲν ἔχει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ καὶ ἡ σύγχρονη ἐποχὴ μας!

'Ἄλλ' ἄς γυρίσουμε στὸν Κύριλλο, πού μετὰ τὴν χειροτονία του ἄφηκε σπίτι καὶ γονεῖς καὶ ἐγκατεστάθηκε στὴ Μητρόπολι. Ἐκεῖ ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα ρίχτηκε στὴ δουλειά. Ἦταν πολὺ ἐργατικὸς ὁ νέος διάκονος τῆς Μητροπόλεως. Δὲν ἔχανε οὔτε λεπτό. Πρὶν ξημερώσῃ πεταγόταν ἀπὸ τὸ ξύλινο σκληρὸ του κρεβάτι. Ἐτοιμαζόταν γρήγορα καὶ κατέβαινε ἀμέσως στὴν ἐκκλησία. Μὲ στοργὴ περιποιεῖτο τὸ

ναὸ τοῦ Θεοῦ. Μὲ εὐλάβεια ἔπαιρνε μέρος στὴ λειτουργία καὶ στὶς ἄλλες ἀκολουθίες. Κι' ὅταν τέλειωνε τὴν ὑπηρεσία του στὸ σπίτι τοῦ Κυρίου, ἀνέβαινε στὴν Μητρόπολι, πού ἐργαζόταν ὅλη τὴν ἄλλη ἡμέρα ὡς Γραμματεὺς. Δουλειὰ πού ἀπαιτοῦσε κόπους, προσοχή, ἐπιμέλεια. "Ὅλ' αὐτὰ τὰ εἶχε ὁ Κύριλλος καὶ γι' αὐτὸ ἀπέδιδε πολὺ καὶ προώδευε συνεχῶς.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως νὰ εἶναι κανεὶς ἐργατικὸς γιὰ νὰ προχωρήσῃ στὴ ζωὴ. Πρέπει νὰ συνδυάζῃ μὲ τὴν ἐργατικότητα καὶ χαρακτήρα ἐνάρετο. Καὶ τέτοιο χαρακτήρα εἶχε ὁ Κύριλλος. Ἦταν ταπεινός, εὐγνώμων, συνετός.

"Ἐτσι ἀπὸ τὴν ἡμέρα, πού ἐγκατεστάθηκε στὴν Ἐπισκοπὴ ἄρχισε μιὰ ωραία συνεργασία ἀνάμεσα στὸν γέροντα Ἱεράρχη καὶ τὸν νεαρὸ κληρικὸ. Μιὰ συνεργασία βασισμένη στὴν ἀγάπη καὶ στὸ σέβας. Ὁ Καλλίνικος ἀγαποῦσε τὸν Κύριλλο σὰν παιδί του. Κι' αὐτὸς σεβόταν τὸν Δεσπότη σὰν πατέρα του. Τὸν σεβασμὸ του αὐτὸν τὸν ἔδειχνε σὲ κάθε περίστασι, σὲ κάθε ἐργασία.

Ἡ ωραία ὅμως συνεργασία ἀνάμεσα στὸν Καλλίνικο καὶ στὸν Κύριλλο δὲν βάστηξε πολὺ. Ὁ Μητροπολίτης μετετέθη στὴ Νίκαια καὶ ὁ Κύριλλος ἔμεινε στὴν Ἀδριανούπολι γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὶς σπουδὲς του.

Ἀργότερα, στὰ 1801, ὁ Καλλίνικος ἔγινε Οἰκουμηνικὸς Πατριάρχης. Ἀμέσως ἐκάλεσε κοντὰ του τὸν Κύριλλο καὶ τὸν ἔκαμε Μέγα Ἀρχιδιάκονο τῶν Πατριαρχείων. Καὶ ἐδῶ ὁ Κύριλλος ἔδειξε ὅλες τὶς

ἀρετές, πού στόλιζαν τὸ λαμπρό του χαρακτήρα. Ἡ ἐργατικότητα του, ἡ ταπεινότης του, ἡ ἀγάπη του σκόρπισαν παντοῦ τὴ γλυκειά τους εὐωδία. Ἐδῶ ἀκόμα πρωτοφανέρωσε καὶ μία ἄλλη πτυχή τῆς προσωπικότητός του: τὴν ἀγάπη του στὰ γράμματα. Καὶ νὰ πῶς:

Ὁ Δημήτριος Μουρούζης, ἓνας ἀπὸ τοὺς Ἐθνομάρτυρας τοῦ Εἰκοσιένα, ἦταν τότε γνωρίμος τοῦ Σουλτάνου. Τὴν γνωριμία αὐτὴ τὴν χρησιμοποίησε ὁ μέγας ἐκεῖνος Φαναριώτης γιὰ τὸ καλὸ τοῦ σκλαβωμένου Ἔθνους. Πολλὲς συμφορὲς ἐπρόλαβε. Πολλοὺς κατατρεγμένους γλύτωσε ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ τυράννου. Πολὺ βοήθησε στὴν τόνωσι τῆς παιδείας, κτίζοντας μαζῆ με ἄλλους τὴ νέα Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους κοντὰ στὴν Ξηρὰ Κρήνη, στὸ Κουτροῦ Τσεσμέ.

Ἄλλὰ, ὅπως γιὰ κάθε Σχολῇ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, δὲν ἦταν ἀρκετὸ ν' ἀποκτήσῃ ἓνα κτίριο, ἀλλὰ χρειαζόταν πόρους πολλοὺς γιὰ νὰ διατηρηθῇ, ἔτσι συνέβη καὶ με τὴν καινούργια Σχολῇ τοῦ Γένους. Σὰν τελείωσε τὸ κτίριο, τὸ πρόβλημα τῆς συντηρήσεώς της πρόβαλε μπρὸς στὰ μάτια τοῦ Μουρούζη. Τὴν ὥρα ἐκεῖνη παρουσιάσθηκε δίπλα του ὁ Κύριλλος—πού στὸ μεταξύ εἶχε γίνει Ἀρχιμανδρίτης—ἔτοιμος νὰ βοηθήσῃ στὴν συντήρησι τῆς Σχολῆς. Δραστήριος, ὅπως ἦταν, ὁ Ἀδριανουπολίτης κληρικός, μπαίνει ἀμέσως σὲ κίνησι. Καὶ πρῶτα πρῶτα ἀδειάζει τὸ δικό του φτωχὸ «πουγγί», στὸ ταμεῖο τῆς Σχολῆς. Κατόπιν πείθει τὸν Πατριάρχη καὶ προσ-

φέρει ἓνα μεγάλο ποσὸ ἀπὸ τὸ πατριαρχικὸ ταμεῖο. Ἄλλὰ καὶ τὰ χρήματα αὐτὰ δὲν ἦσαν ἀρκετὰ γιὰ νὰ καλύψουν τὶς πρῶτες ἀνάγκες τῆς καινούργιας Σχολῆς. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριλλος, με τὴ συγκατάθεσι τοῦ Πατριάρχου, ὀργανώνει ἓνα μεγάλο ἔρανο ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας τῆς ἀπέραντης ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἀποδίδει πλουσίους καρπούς. Ἡ περίφημη Σχολῇ τοῦ Γένους τραβᾷ μπρός.

Ἡ ἀγάπη ὅμως τοῦ Κυρίλλου γιὰ τὴν παιδεία δὲν περιωρίσθη μόνον σ' αὐτό. Ἄν καὶ εἶχε ἓνα πλῆθος ἀπασχολήσεων μέσα στὰ Πατριαρχεῖα, ἐν τούτοις εὗρισκε καιρὸ νὰ μελετᾷ καὶ νὰ γράφῃ. Ἐτσι στὰ 1802 ἐξέδωκε διάφορα ποιήματα βυζαντινῶν ποιητῶν, κατάλογον Πατριαρχῶν κ. ἄ.

Ἡ δρᾶσις του καὶ ἡ φιλομάθειά του κάνουν γνωστὸ τὸν ἀπλὸ καὶ ταπεινὸ Κύριλλο. Τὸ ὄνομά του ἀκούγεται με σεβασμὸ ἀπὸ τοὺς Φαναριώτας. Ὅλοι τους τὸν ἀγαποῦν. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ Πατριαρχεῖα. Ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Συνοδικοὶ στηρίζουν πολλὲς ἐλπίδες στὸ νεαρὸ κληρικὸ. Προβλέπουν ὅτι γρήγορα θὰ προσφέρῃ ἀκόμα περισσότερα στὴν σκλαβωμένη Πατρίδα.

Καὶ οἱ προβλέψεις τους παίρνουν σάρκα καὶ ὀστά, ὅταν ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους Μητροπολιτικούς θρόνους τῆς Ἀσίας, ὁ θρόνος τοῦ Ἰκονίου, ἀδειάζῃ. Τότε οἱ Συνοδικοὶ συζητοῦν μεταξύ τους ποιὸν νὰ ἐκλέξουν νέο Μητροπολίτη. Ὅλοι θεωροῦν τὸν νεαρὸ κληρικὸ ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολι σὰν τὸν πιὸ ἱκανὸ νὰ ἀνέβῃ στὸ μεγάλο αὐτὸ ἀξίωμα τῆς Ἐκ-

κλησίας. Τὴν ἴδια γνώμη ἔχει καὶ ὁ Πατριάρχης. "Ενας ὁμως σκέπτεται κάπως διαφορετικά. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριλλος, ποῦ ὅταν μαθαίνη ὅτι συζητεῖται τ' ὄνομά του γιὰ τὸ θρόνο τοῦ Ἰκονίου, ἀνεβαίνει στὸν Πατριάρχη καὶ τὸν θερμοπαρακαλεῖ. Ἄλλὰ τί τὸν παρακαλεῖ; Μήπως νὰ τὸν κάνη μιὰ ὥρα ἐνωρίτερα Μητροπολίτη; "Ω, ὄχι. Ὁ Κύριλλος ἦταν ταπεινός. Πολὺ ταπεινός. Δὲν ἐπεδίωξε ποτὲ μεγαλύτερες θέσεις. Καὶ τώρα, ὄχι ἀπλῶς δὲν ζητεῖ τὸν Μητροπολιτικὸ θρόνο, ἀλλὰ ἀρνεῖται.

—Δὲν εἶμαι ἄξιος γιὰ μιὰ τέτοια τιμητικὴ θέσι, λέει στὸν Πατριάρχη. Κάνετε κανένα ἄλλο Μητροπολίτη.

Μὰ ὁ γέρο Πατριάρχης τὸν ἀγκαλιάζει καὶ τοῦ λέει:

—Κύριλλε, παιδί μου, τούτη ἡ ταπεινώσις σου σὲ κάνει πιότερο ἄξιο ἀπ' ὅλους. Σὺ θὰ γίνης Μητροπολίτης... Καὶ μὴ δειλιάς, παιδί μου. Ὁ Θεὸς θὰ εἶναι μαζί σου... Λοιπὸν ἐτοιμάσου!...

Μόλις ἀπόσωσε τοῦτα τὰ λόγια ὁ Καλλίνικος κατέβηκε στὴ Σύνοδο. Εἶπε στοὺς Συνοδικοὺς τί τοῦπε ὁ ὑποψήφιος. "Ολοι θαύμασαν τὴν ταπεινοσύνη του καὶ εἶπαν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ ἄξιος νὰ γίνῃ Δεσπότης. "Ετσι ὅταν σὲ λίγο ἔγινε ἡ ψηφοφορία ὁ Κύριλλος ἐξελέγη παμφηφὲ Μητροπολίτης Ἰκονίου.

Ἄμέσως ἔγινε τὸ Μήνυμα τοῦ νέου Ἱεράρχου καὶ σὲ λίγες ἡμέρες ὁ Πατριάρχης τὸν χειροτόνησε Μητροπολίτη Ἰκονίου. Μὲ βαθεῖα συγκίνησι πλήθη λαοῦ παρηκολούθησαν τὴν χειροτονία καὶ μὲ ἐνθου-

σιασμό βροντοφώνησαν: «Ἄξιος! Ἄξιος!»

Σὲ λίγο ὁ νέος Δεσπότης ἄφησε τὴν Πόλι καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ μακρυνὸ του ταξίδι. Πέρασε στὴν Μ. Ἀσία καὶ ὕστερα ἀπὸ ἡμέρες ἔφθασε στὴν ἔδρα του, στὸ Ἰκόνιο. Ἡ πόλις ἀπλωνόταν ὁμορφη μέσα στὴν πρασινάδα τῶν κήπων της, περιτριγυρισμένη ἀπὸ τὴν ἄμμο τῆς ἐρήμου, σὲ ὕψος 1030 μέτρων ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης, στὴν διασταύρωσι ἐμπορικῶν ὁδῶν, ὅπως καὶ στὰ χρόνια τὰ παλιὰ...

Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἰκονίου ἦταν ὑπερήφανοι γιὰ τὴν ἱστορία τῆς πόλεως των. Πίστευαν ὅτι εἶχε κτισθῆ πρὶν ἀπὸ τὸν κατακλυσμό καὶ πῶς ξανακτίσθηκε ὕτερα ἀπ' αὐτόν. Ὁ Αὐτοκράτωρ Κλαύδιος εἶχε κτίσει ἐδῶ μιὰ ἀποικία Ρωμαίων βετεράνων. Ρωμαῖοι ἄρχοντες ἀποτελοῦσαν τὶς ἀρχές τῆς πόλεως, τὴν ἐποχὴ, ποῦ οἱ δυὸ Ἀπόστολοι, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας, πρωτοεκήρυξαν τὸν Χριστὸ στὸ Ἰκόνιο. Τὸ καινούργιο μῆνυμα εὐρῆκε ἀμέσως ὁπαδοὺς, ἀλλὰ συνήνητησε καὶ ἐχθροὺς. Γρήγορα ὁ πληθυσμὸς μέσα στὴν πόλι διαιρέθηκε σὲ δυὸ μερίδες. Μία κατὰ καὶ ἡ ἄλλη ὑπὲρ τῶν Ἀποστόλων. Ὁ ὄχλος ποῦ ἀγοράσθηκε μὲ χρυσάφι, ξεσηκώθηκε ἐναντίον τῶν Ἀποστόλων. Οἱ Ἀπόστολοι μόλις ξέφυγαν τὸν λιθοβολισμό, ἐγκατέλειψαν τὴν πόλι καὶ κατέφυγαν στὰ Λύστρα καὶ στὴ Δέρβη...

"Ω, τί συγκίνησι θὰ ἐνοιωσε ὁ Κύριλλος, ὅταν πάτησε τὸ πόδι του στὸ Ἰκόνιο. Ὁ νοῦς του θὰ φτερούγισε πίσω αἰῶνες πρὶν, ὅταν ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας, κουρασμένοι, κατασκοπισμένοι, ἔφθασαν

στήν ἴδια πόλι γιά νά πρωτοκηρύξουν τὸ μήνυμα τοῦ λυτρωμοῦ. Τὸ ἴδιο μήνυμα ἔφερεν τώρα καὶ ὁ Κύριλλος στοὺς σκλάβους, ἀποφασισμένος νά κινδυνεύσῃ καὶ τὴ ζωὴ του γιά τὸ λαό του, ὅπως κινδύνευσαν οἱ δύο μεγάλοι ξακουστοὶ πρωτεργάται τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος!

Τοῦτα τὰ αἰσθήματα θὰ ἔφεραν στὰ χεῖλη του θερμὴ προσευχή:

—Παῦλε, Ἀπόστολε τῶν Ἐθνῶν, θὰ σιγοφιθύρισε, σὺ ποὺ ἐχάρισες στὸν Κύριο τὶς πρῶτες ψυχές ἐδῶ στὸ Ἰκόνιο, παρακάλεσέ τον καὶ γιά μένα. Πές του νά μὲ ἐνισχύσῃ στὰ ἴχνη τὰ δικά σου νά βαδίσω...

Τοὺς δύο Ἀποστόλους ἴσως δὲν θὰ τοὺς περίμενε κανεὶς, ὅταν πρωτοπάτησαν τὸ πόδι τους στὸ Ἰκόνιο. Τὴν ἡμέρα ὅμως τῆς ὑποδοχῆς τοῦ νέου δεσπότη, ἡ πόλις ἦταν ἀνάστατη. Οἱ ἀρχές τοῦ Ἰκονίου τὸν ἐδέχθησαν μ' ἐξαιρετικὲς τιμές· κι' ὁ λαὸς μὲ τὸν πιὸ ἄδολο ἐνθουσιασμό.

Ἀπὸ ἐδῶ ἄρχισε τὸ λαμπρότερο στάδιο τοῦ Κυρίλλου. Ἡ ἐξουσία φανέρωσε ὅλες τὶς ἀρετές του. Ἦταν αὐστηρὸς ἀλλὰ καὶ συνετός. Ἡ ταπεινοσύνη του δὲν ἦταν μικρότερη ἀπὸ τὴν ἀτσαλένια του θέλησι. Ἡ ἀγάπη του ἀπέραντη. Τοῦτα τὰ ψυχικά του στολίδια τὸν ἐπέβαλαν ἀμέσως στοὺς προὔχοντας καὶ στὸ λαὸ τοῦ Ἰκονίου. Τοῦ χάρισαν τὸ σεβασμὸ ὄλων τῶν Ἑλλήνων.

Μ' αὐτὰ τὰ στηρίγματα ρίχτηκε ἀμέσως στὴ δουλειὰ ὁ νέος Μητροπολίτης. Καὶ πρῶτα-πρῶτα,

κύτταξε τὶς ἐκκλησίες. Ἀπὸ τότε, ποὺ πάρθηκε ἡ Πόλις, ὁ Τοῦρκος, σὰ μετανοιωμένος γιά τὰ προνόμια ποῦδωσε στοὺς ραγιαδες, δὲν τοὺς ἄφινε οὔτε νά χτίσουν καινούργιες ἐκκλησίες, οὔτε νά ἐπισκευάσουν τὶς παλιές. Εἶχε καθιερώσει τὸ «κλίσια τεφτισί» θεσμὸ ἰδιότροπο, σκληρὸ γιά τοὺς Χριστιανοὺς. Ἐνα καρφὶ καινούργιο νά βάζαν σὲ παλιὰ ἐκκλησία, στὴ στιγμή ὁ τύραννος θὰ διέτασσε τὸ γκρέμισμα τοῦ ναοῦ, φυλάκισι καὶ πρόστιμο τῶν προεστῶν. Ἔτσι πολλὲς ἐκκλησίες εἶχαν καταντήσει θλιβερὰ χαλάσματα. Τὴν ἴδια τύχη εἶχαν καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Ἰκονίου. Γι' αὐτὸ μόνις πρωτοέφθασε ἐκεῖ ὁ Κύριλλος βάλθηκε νά λύσῃ τὸ σπουδαιότατο αὐτὸ ζήτημα. Παρεκάλεσε τὸν Διοικητὴ νά τοῦ δώσῃ τὴν ἄδεια νά ἐπισκευάσῃ τὴν κεντρικὴ ἐκκλησία. Στὴν ἀρχὴ ὁ Τοῦρκος ἀρνήθηκε. Μὲ τὰ πολλὰ, καὶ ἀφοῦ μπουκώθηκε μὲ γρόσια, ἔδω-σε τὴν ἄδεια.

Μόνις ὁ Μητροπολίτης ἐπῆρε τὴν ἄδεια ξεσήκωσε τὸ λαό. Κήρυξε «ἐξέλασι» γιά τὴν ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ. Καὶ τότε ἄνδρες, γυναῖκες, νέοι, γέροι, νοικοκυραῖοι, ἐργατιά, ρίχτηκαν στὴ δουλειὰ. Κουβαλοῦσαν πέτρες, ἄμμο, ξύλα, χρώματα νά τὴν ἐπισκευάσουν τὸ γρηγορότερο, μὴν τύχη καὶ τὸ μετανοιώσῃ ὁ πασαῶς. Σὲ λίγο καιρὸ τὰ σήμαντρα τῆς ὁμορφῆς ἐκκλησιᾶς διαλάλησαν μιὰ Κυριακὴ πρωτῆ, στὸν καθαρὸ ἀέρα, τὴ νίκη του, μὲ τὴν πιὸ χαρμόσυνη φωνή τους.

Αὐτὸ ὅμως δὲν ἦταν τὸ μοναδικὸ ἔργο τοῦ Δεσπότη. Ἡ ἀμάθεια, ποῦδερνε τὶς μᾶζες, τὸν γέμισε

ἀπὸ βαρεῖα φροντίδα ἀπ' τὴν στιγμή, πού πάτησε τὸ πόδι του στὸ Ἰκόνιο. Βάλθηκε λοιπὸν ν' ἀνυψώσῃ τὴν παιδεία. Ἐρριξε στὰ Σχολεῖα ὅλη του τὴν προσοχή. Δυνάμωσε τὰ «Ἑλληνομουσεῖα» ὅπου ὑπῆρχαν. Βοήθησε ὅσα εἶχαν ἀνάγκη βοήθειάς. Περιδεύοντας ἀπὸ πόλι σὲ πόλι κι' ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ παρῶτρυνε τοὺς προεστούς τοῦ τόπου νὰ ἰδρῦουν σχολεῖα.

Ἡ φροντίδα του γιὰ τὸ παιδί δὲν περιωρίσθηκε μόνο στὸ Σχολεῖο. Ἄνοιγε ὁ ἴδιος τὸ φτωχὸ του «βαλάντιο», δίνοντας πρῶτος τὸ παράδειγμα, γιὰ νὰ συντηρῆ μαθητὰς, νὰ μοιράζῃ βιβλία καὶ νὰ συσταίῃ βραβεῖα γιὰ τοὺς πιὸ προκομμένους. Ἐφτανε ν' ἀκούσῃ γιὰ κάποιον πὼς διψᾷ παιδεῖα γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ προχωρήσῃ στὶς σπουδές του. Ἔτσι πολλὰ Ἑλληνόπουλα προχώρησαν στὰ γράμματα, μορφώθηκαν καὶ ἔγιναν χρήσιμοι γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Γένους.

Ἡ πολύπλευρη αὐτὴ ἐκπαιδευτικὴ δρᾶσις τοῦ Ἑλλήνος Ἱεράρχου πλαισιωνόταν καὶ μὲ δουλεῖα σπουδαστηρίου. Δὲν λησιμόνησε οὔτε στιγμή τὶς σπουδές καὶ τὶς μελέτες του ὁ Κύριλλος. Ἰδιαιτέρως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὴν γεωγραφία τῆς ἀρχαίας ἐπαρχίας τοῦ Ἰκονίου. Σὰν ἄριστος ἰχνογράφος καὶ καλλιγράφος πού ἦταν, ἐτοίμασε ἓνα μεγάλο χωρογραφικὸ πῖνακα τῆς «ἀγνώστου μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σατραπείας τοῦ Ἰκονίου», πού ἐξεδόθη στὴ Βιέννη τὸ 1812. Λίγο ἀρ-

γότερα ἐτύπωσε πάλι στὴν Αὐστρουγγαρία καὶ ἓνα εἰδικὸ βιβλίον πάνω στὸ ἴδιο θέμα.

Μ' ὅλ' αὐτὰ ποῦκανε ὁ ἀκούρατος κληρικός μας ἐξύψωσε πολὺ τὴν παιδεία τῆς ἐπαρχίας του. Κι' αὐτὸ ἦτο τὸ μεγαλύτερο καὶ τὸ πιὸ πολύτιμο δῶρο του στὸ Ἰκόνιο στὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς μαύρης σκλαβιάς.

Ἄς ἀφήσουμε ὅμως γιὰ μιὰ στιγμή τὸ Ἰκόνιο καὶ ἄς ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὴν ὁμορφὴ Ἀδριανούπολι. Ὁ Δεσπότης τῆς, δὲν πάει πολὺς καιρὸς, ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια του. Ἔτσι ὁ Μητροπολιτικὸς θρόνος ἔμεινε κενός. Οἱ Ἀδριανουπολίτες ἔμειναν χωρὶς πατέρα, χωρὶς προστάτη, ἀνυπεράσπιστοι στὶς ὑπερβασίες τῶν Τούρκων, στὶς ὠμότητες τῶν Γενιταρῶν. Γι' αὐτὸ τὰ μάτια τους γυρίζουν στὴν Ἀνατολή. Ὁ νοῦς τους φτερουγίζει στὸ Ἰκόνιο. Ἐκεῖ στὴν Ἀσία, εἶναι ἓνα παιδί τῆς Θράκης, ὁ γιὸς ἐνὸς φτωχοῦ συμπατριώτη των, ὁ Κύριλλος. Σ' αὐτὸν συγκεντρώνονται οἱ πόθοι καὶ οἱ ἐλπίδες τῶν ἀλύτρωτων ραγιαδῶν τῆς Θράκης. Αὐτὸν ζητοῦν ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Μητροπολίτην τους. Καὶ ὄταν αὐτὸς ἐγκρίνῃ καὶ ὅλα εἶναι ἔτοιμα, ἡ Ἀδριανούπολι στέλνει ἀντιπροσώπους τῆς καὶ τὸν καλεῖ. Προσκαλεῖ τὸ παιδί τῆς νὰ ξαναγυρίσῃ πίσω, ὅστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, στὰ χῶματα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδος του.

Μποροῦσε ὁ Κύριλλος ν' ἀπορρίψῃ ἀμέσως μιὰ τέτοια πρότασι; Ἀναμφιβόλως ὄχι, διότι ἤθελε νὰ ξαναδῆ τὴν ἀγαπημένην του Ἀδριανούπολι. Ποιὸς

ἄνθρωπος δὲν νοσταλγεῖ τὸν οὐρανὸ, ποῦ πρωτοαντίκρυσε, τῆ φύσι, ποῦ ἀγάπησε ὅταν ἦταν ἀκόμη ἀμέριμο παιδί; Ὁ ξενιτεμένος, πλούσιος ἢ φτωχός, ἄσημος ἢ διάσημος, εἶναι πάντα ἕνας νοσταλγός. Νοσταλγεῖ τὸ χωριὸ του, τὴν πόλι ποῦ γεννήθηκε. Αὐτὸς ὁ πόθος ξύπνησε καὶ μέσα στὸ φημισμένο Δεσπότη τοῦ Ἰκονίου, ὅταν οἱ συμπατριῶται του τοῦ φεραν τὸ μήνυμα τοῦ Πατριάρχου νὰ γυρίση πίσω στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. Συγχρόνως ὅμως γέμισε τὴν ψυχὴ του ἕνας πόνος, γιατί θὰ ἄφινε τοὺς Ἕλληνας τοῦ Ἰκονίου. Εἶχε τόσο δουλέψει γι' αὐτούς! Καὶ τὸν εἶχαν τόσο ἀγαπήσει! Αὐτὴ τὴν ἀγάπη τους, τὴν ἀφοσίωσί τους, δείχνουν καὶ τώρα, ποῦ τὸν θερμοπαρακαλοῦν νὰ μὴ φύγη...

Ἄς μὴν ἀμφιβάσουμε ὅτι γιὰ λίγο θὰ παίχτηκε μέσ' στὴν ψυχὴ του ἕνα δρᾶμα! Ἡ νοσταλγία καὶ ἡ ἀγάπη θὰ ἦλθαν σὲ σύγκρουσι. Μὲ τὰ πολλὰ ὅμως ἀπεφάσισε νὰ ἀφήσῃ τὸ Ἰκόνιο καὶ νὰ τραβήξῃ γιὰ τὴν Θράκη.

Ἔτσι κι ἔκανε. Ἐνα πρωί, μετὰ τὴ θεία λειτουργία, ἀπεχαιρέτησε δακρυσμένος τὸ ποιμνιὸ του. Τοὺς ἔδωσε τὶς τελευταῖες του συμβουλὲς καὶ κατόπιν φόρτωσε τὰ λιγοστὰ πράγματα ποῦχε, λίγα ροῦχα, μερικὰ παληὰ ἄμφια, καὶ ξεκίνησε πίσω γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ γιὰ τὴν Θράκη. Τὸ ταξίδι του ἦταν ἐπίπονο. Μέρης ἔκανε γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν ἀγαπημένη του Ἀδριανούπολι.

Μὲ χαρὰ ὅμως τὴν ἀντίκρυσε πάλι καθὼς κατηφόριζε ἀπὸ τοὺς τελευταίους λόφους ἔξω ἀπὸ τὴν

πόλι. Νὰ τὴν, μεγαλόπρεπη, ἐπιβλητικὴ ξαπλωνόταν στὴν συμβολὴ τριῶν ποταμῶν, τοῦ Τούτζα, τοῦ Ἄρδα καὶ τοῦ Ἐβρου. Τὰ γαλανὰ τους νερὰ ἀνταύγιζαν τὸ γαλανὸ τῆς οὐρανό. Οἱ πατριῶται του κατέκλυσαν τὸ δρόμο καὶ μὲ ἀνείπωτη χαρὰ τὸν ὑπεδέχθησαν. Οἱ μικροὶ ἔτρεξαν νὰ τοῦ φιλήσουν πρῶτοι τὸ χέρι. Οἱ μεγάλοι τὸν καμάρωναν. Διάκονο τὸν εἶχαν προπέμψει πρὸ ἐτῶν, Μητροπολίτη τους τὸν καλοσωρίζουν τώρα. Καὶ ὁ Κύριλλος μὲ καρδιά, ποῦ κτυποῦσε δυνατὰ ἀπὸ συγκίνησι χαιρετᾷ θερμὰ ὅλους.

Ἡ συγκίνησις του δυναμώνει σὲ λίγο καθὼς ἀντικρῦζει μπρὸς του τὸ σπίτι, ποῦ ἔμενε ὁ Μητροπολίτης. Μ' ἕνα μπογαλάκι στὸ χέρι πρωτοπέρασε τὸ κατώφλι τοῦ ἀπέριπτου αὐτοῦ σπιτιοῦ. Ἐδῶ στὰ ἤσυχά κελλιά του μορφώθηκε. Κάτω ἀπὸ τὸ ἀγρυπνο μάτι τοῦ Καλλινίκου ἐδημιούργησε τὸν χαρακτήρα του. Πόσα, ἀλήθεια, δὲν ὀφείλει στὴ στοργὴ τοῦ μεγάλου του προστάτη! Γι' αὐτὸ μ' εὐγνωμοσύνη τὸν σκέπτεται καὶ ζητεῖ ἀπ' τὸ Θεὸ ν' ἀναπαύσῃ τὴν ψυχὴ του!

Ὅπως καὶ στὸ Ἰκόνιο, ἔτσι καὶ τώρα στὴν Ἀδριανούπολι, ὁ Κύριλλος δείχνει ὅλες τὶς σπάνιες ἀρετὲς τῆς μεγάλης του προσωπικότητος. Εἶχε κάποιοι ἀνάγκη; Ὁ Κύριλλος τοῦ ἔδινε ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε, ἐφαρμόζοντας πιστὰ τὴν ὠραία προτροπὴ τοῦ Κυρίου: «μὴ γνώτω ἡ ἄριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου». Καταπιεζόταν κάποιοι ἄδικα ἀπὸ τοὺς σκληροὺς Ὀθωμανοὺς καὶ εἶχε ἀνάγκη τῆς προστασίας

του; Ἐτρεχε ὁ Ἱεράρχης νὰ κάνη ὅ,τι μπορούσε γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὸ θῦμα ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ τυράννου. Εὔρισκε λίγες ὥρες ἀναπαύσεως ἀπὸ τὴ δουλειὰ καὶ τὶς τόσες του ἀσχολίες; Μὲ χαρὰ καὶ ἐνθουσιασμό ἔπαιρνε στὰ χέρια του τὰ βιβλία του καὶ ριχνόταν στὶς ἐπιστημονικὲς του μελέτες.

Σύντομο ὅμως ἦταν τὸ διάβα του καὶ ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολι. Δὲν ἔμεινε καὶ ἐδῶ γιὰ πολὺ, γιατί, ὅπως θὰ δοῦμε ἀμέσως, βάδισε πάλι πρὸς τὴν Βασιλεύουσα. Πάντως βαθειὰ ἴχνη ἄφησε τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὴν μεγάλη θρακικὴ πόλι. Ἡ μόρφωσίς του καὶ ἡ ἀρετὴ του ἐπέδρασαν πάνω στὸ λαό. Ζωογόνησαν τὰ ναρκωμένα του νεῦρα. Τόνωσαν τὸν ἐθνικὸ του παλμό. Ἐνίσχυσαν τὸν θρησκευτικὸ του ζήλο.

Ἔτσι πάντα συμβαίνει ὅταν μιὰ ἠθικὴ προσωπικότης περάσῃ ἀπὸ ἕναν τόπο. Δὲν καταστρέφει, δὲν γκρεμίζει. Οἰκοδομεῖ, κτίζει τὸν πύργο τοῦ χριστιανικοῦ μας πολιτισμοῦ. Τοῦτο τὸ μεγάλο δίδαγμα μὴ τὸ λησμονήσετε ποτὲ στὴ ζωὴ σας!...

Β' . ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Καθὼς «ἐγλυκοχάραζε τοῦ Γένους τὸ ξημέρωμα» ὁ κατακτητὴς γινόταν συνεχῶς πιὸ σκληρός. Κάθε μέσο ποῦ μπορούσε νὰ τρομοκρατήσῃ τὸν Ἕλληνα—ποῦ κάτω ἀπὸ τὸν μανδύα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐτοιμαζόταν γιὰ τὸ μεγάλο πραξικόπημα—ἔμπαινε σὲ ἐνέργεια. Φυλακίσεις, ἀνδραποδισμοί, δολοφονίαι ἦσαν τὰ ὄπλα τοῦ κατακτητοῦ, μὲ τὰ ὁποῖα προσπαθοῦσε νὰ πνίξῃ κάθε ξεσηκωμὸ στὸ βασίλειό του.

Σκληρότερα φερόταν ὁ κατακτητὴς στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ μάλιστα πρὸς τὸ Πατριαρχεῖο. Ἦξερε καλὰ ὁ Τοῦρκος ὅτι τὸ Πατριαρχεῖο ἦταν τὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ γι' αὐτὸ κάθε τι ποῦ μπορούσε ν' ἀναστατώσῃ τὸ ἱερὸ αὐτὸ παλλάδιο τοῦ Ἑθνους χρησιμοποιοῦταν. Σουλτανικὰ διατάγματα γεμᾶτα ἀπειλές, αὐθαίρετα φερμάνια μεταθέσεων Μητροπολιτῶν ἔφθαναν συχνὰ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Κι' ὅταν οἱ Πατριάρχαι—ὅπως γινόταν τὶς περισσότερες φορές—ᾤρθωναν τὸ ἀνάστημά τους μπρὸς στὸ Σουλτᾶνο, τότε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη κατέβαζε τὸν ἀνεπιθύμητο ἀπὸ τὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ σελίδες τῆς μαρτυρικῆς μας ἱστορίας εἶναι γεμᾶτες ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν Ἐθναρχῶν τοῦ Γένους, ποῦ προτίμησαν τὸν δρόμο τῆς ἐξορίας ἀπὸ τοῦ νὰ κάνουν τεμενάδες μπρὸς στὸν πανίσχυρο Σουλτᾶνο.

Κάτι τέτοιο ἔγινε καὶ στὰ 1813. Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ἔπεσε στὴ δυσμένεια τῆς Πύλης. Τότε τοῦ ἐτέθη τὸ δίλημμα: ἔξορία ἢ τυφλὴ ὑποταγὴ στὸν κατακτητὴ. Ὁ Πατριάρχης δέχθηκε τὸ πρῶτο. Ἔτσι ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι. Ὁ Οἰκουμενικὸς θρόνος ἔμεινε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἄδειος. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἡ Σύνοδος εἶχε τὸ λόγο. Ἔπρεπε νὰ ἐκλέξη γρήγορα νέο Πατριάρχη, ποὺ θὰ ἀνέβαινε στὸ θρόνο ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔγκρισι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

Αὐτὸ συνέβη καὶ τότε. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσι τοῦ Ἱερεμίου, συνεκλήθη ἡ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου, ἡ ὁποία «δομοφώνω γνώμη», ἐξέλεξε τὸν Μητροπολίτη Ἀδριανουπόλεως Κύριλλον, Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη. Ὁ Κύριλλος, ὄχι μόνον δὲν εἶχε φροντίσει νὰ γίνῃ Πατριάρχης, ἀλλ' οὔτε κἀν τὸ ἤξερε. Ὅταν μάλιστα τὸ ἔμαθε μετὰ τὴν ἐκλογή του, στενοχωρήθηκε πολὺ. Μήνυσε μάλιστα στὴν Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅτι εὐχαριστοῦσε γιὰ τὴν τιμὴ, ἀλλὰ δὲν μπορούσε νὰ δεχθῆ. Οἱ Συνοδικοὶ ὅμως, ποὺ ἤξεραν τὶς ἰκανότητές του καὶ θαύμαζαν τὴν ἀρετὴ του δὲν ἔκαναν δεκτὴ τὴν ἀρνησί του. Ἔστειλαν μάλιστα ἀμέσως τὸ ὄνομά του στὴν Πύλη πρὸς ἔγκρισι. Ὁ Σουλτᾶνος ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογή του. Τὴν ἐπικύρωσι κατέγραψε ὁ γραμματικὸς του σ' ἓνα φερμάνι, ποὺ τὸ ἔστειλε ἀμέσως στὸ Μέγα Βεζύρη, ποὺ τότε περιώδευε στὴν ἐπαρχία Ἀδριανουπόλεως.

Μόλις ὁ Βεζύρης πῆρε στὰ χέρια του τὸ χαρτὶ διέκοψε τὸ ταξίδι του καὶ πῆγε στὴν Ἀδριανούπο-

λι. Ἐκεῖ ἔντυσε τὸ νέο Πατριάρχη μὲ τὸ «καφτάνι». Τὸ «καφτάνι» ἦταν ἓνα μακρὺ καὶ πλατὺ πανωφόρι, ἀπὸ ἐκλεκτὸ μάλλινο ἢ μεταξωτὸ ὕφασμα, κοσμημένο μὲ γούνα. Τιμητικῶς προσεφέροντο ἀπὸ τὸ σουλτᾶνο «καφτάνια», στοὺς μεγάλους βεζύρηδες ἢ σ' ἄλλους μεγιστᾶνες, ὅπως περίπου τὰ παράσημα. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ γιὰ τὴν ὁποία μιλάμε, «καφτάνια» ἐδίδοντο καὶ στοὺς Πατριάρχας καμμιά φορὰ. Μ' αὐτὸ καὶ ὁ Μ. Βεζύρης ἔντυσε τὸν Κύριλλο, προπέμποντάς τον στὴ Κωνσταντινούπολι μὲ τιμητικὴ συνοδεία.

Ἔτσι ἔφθασε στὴν Πόλι ὁ νέος Πατριάρχης καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Φανάρι...

Πατριάρχης! Μεταφερθῆτε στὰ σκοτάδια τῆς δουλείας γιὰ νὰ δῆτε τὸ μεγάλο ρόλο, ποὺ ἔπαιζε τότε ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ θάλασσα ὡς τὶς ὄχθες τοῦ Νείλου καὶ ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Ἀρμενίας ὡς τὰ νησιά τοῦ Ἴονιου θὰ ἰδῆτε ἀπέραντη αὐτοκρατορία, ποὺ φαίνεται τόσο περισσότερο σημαντικὴ, ὅσο δὲν ἦταν κοσμικὴ, μὰ πνευματικὴ. Ἦταν κράτος ψυχῶν, αὐτοκρατορία συνειδησεων, κάτω ἀπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Μωάμεθ, μπαίνοντας κατακτητὴς στὴν Πόλι, ἐνοίωσε νὰ λύνωνται τὰ γόνατά του. Τὴν κοσμικὴ ἐξουσία τοῦ Βυζαντίου τὴν κατέλυσε μὲ τὸ σπαθί. Μὰ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ, τὴν πνευματικὴ του ὑπόστασι καὶ τὴν ὑπεροχὴ του, πῶς θὰ μπορούσε νὰ τὴν ἀφανίσῃ; Μπροστὰ σ' αὐτὴν ὁ νικητὴς στάθηκε σὰν νικημένος. Καὶ τ' ἀνεγνώρισε. Συνθηκολόγησε. Ὁ Πατριάρχης, τὰ προνόμιά του καὶ ἡ ἐξουσία του ἦ-

ταν τὰ σύμβολα τῆς συνθηκολογήσεως. Ἔτσι παρουσιάσθηκε στὴν ἱστορία τὸ μοναδικὸ τοῦτο φαινόμενο νᾶχη τὸ σκλαβωμένο ἔθνος βασιληᾶ. Βασιληᾶ, πού ὄλο τὸ ἔθνος, ἐξαγνισμένο ἀπὸ τὸ ὁμαδικὸ μαρτύριο, τὸν ἔβλεπε σὰν ἄστρο ἀνέσπερο, πού τ' ὠδηγοῦσε σὲ κάποιον μακρυνὸ μὰ βέβαιο λιμάνι λυτρωμοῦ. Ὁ Κύριλλος ἦταν βαθεῖα ποτισμένος μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ρόλου, πού εἶχε νὰ διαδραματίσῃ τις δύσκολες ἐκεῖνες στιγμές. Ἦξευρε καλὰ τοὺς Τούρκους καὶ καταλάβαινε μὲ τί φοβερὰ ἐμπόδια θᾶχε νὰ παλαίψῃ γιὰ νὰ γίνῃ ἄξιος τῆς ἀποστολῆς του. Πολλές φορές τοῦ ἐρχόταν στὸ νοῦ πῶς τοῦτος ὁ θρόνος δὲν θὰ τοῦ χάριζε δόξα. Πόνος καὶ πίκρα θὰ τὸν πότιζε. Κι' ἴσως γινόταν καὶ γι' αὐτὸν ματόβρεκτος Γολγοθᾶς. Μὰ δὲν δείλιασε οὔτε στιγμὴ μπρὸς στὸ τεράστιο ἔργο, πού τὸν πρόσμενε καὶ στοὺς κινδύνους, πού τὸν ἀπειλοῦσαν. Ἄδραξε γερὰ τὸ τιμόνι στὸ χέρι καὶ τράβηξε ἐμπρὸς γιὰ νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς σημαιοφόρος στὴ δοξασμένη φάλαγγα τῶν μαρτύρων, πού στέργισαν μὲ τὸ αἷμα τους τὰ θεμέλια τῆς ἐθνικῆς μας ἐλευθερίας.

Μιὰ ἀπὸ τις πρῶτες ἐνέργειες τοῦ Κυρίλλου μόλις ἐγίνε Πατριάρχης, ἦταν νὰ ἐκλέξῃ Μητροπολίτη Ἀδριανουπόλεως τὸν σοφὸ Πρώϊο. Ὁ νέος Δεσπότης δὲν φρόντισε μόνον γιὰ τὴν διατήρησι τῶν παλαιῶν σχολείων τῆς Ἀδριανουπόλεως, κατῶρθωσε νὰ ἰδρύσῃ καὶ καινούργιο διδαστήριον, δίνοντας ἔτσι νέα ὠθησι στὶς σπουδές. Ὁ Πρώϊος μαρτύρησε μαζί μὲ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριον τὸν Ε' στὰ 1821.

Τὰ προβλήματα, πού εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ στὴν βασιλεύουσα ὁ νέος Πατριάρχης δὲν ἦταν εὐκόλα, οὔτε καὶ ἀπλά. Ἦταν πολὺπλοκα. Τώρα μάλιστα πού ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εἶχε ἀρχίσει τὴν δράσι της, τὰ πράγματα γινόντουσαν ἀκόμη πιὸ δύσκολα. Ὁ Κύριλλος ὁ ΣΤ' ἔπρεπε νὰ διευθύνῃ ὅλη τὴν ἐθνικὴ δράσι τῶν ὑποδούλων μὲ μεγάλη σύνεσι γιὰ νὰ μὴ προκληθῇ καὶ ἡ παραμικρότερη ὑποψία. Καὶ εἶχε πολὺ σύνεσι καὶ φρόνησι ὁ Πατριάρχης. Πρᾶγμα πού τὸν βοήθησε στὴν ἐθνικὴ του δράσι. Ἔτσι ἂν καὶ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς κάθε ἐθνικῆς προσπαθείας, τ' ὄνομά του δὲν φαινόταν πουθενά. Δούλευε κάτω ἀπὸ τὴ μύτη τοῦ Σουλτάνου, χωρὶς θόρυβος. Ταπεινά, ἀπλά, συνετὰ ἐργαζόταν γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Γένους. Ὡς τὴν ὥρα πού ἡ Πύλη ἀρχισε κάτι νὰ ὑποψιάζεται καὶ τὸν ἀπεμάκρυνε ἀπὸ τὴν Πόλι, ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα.

Στὸ μεταξὺ ἄς ρίξουμε μιὰ γρήγορη ματιὰ καὶ σ' ἓνα ἄλλο τομέα δράσεως τοῦ ἀκαταπόνητου ἡγέτου, στὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς προνοίας. Ὁ Κύριλλος τὰ χρόνια πού ἔμεινε Πατριάρχης, ἐγίνε ὁ προστάτης τῶν φτωχῶν, ὁ πατέρας τῶν ὀρφανῶν, ὁ συμπαραστάτης χιλιάδων Ἑλλήνων, πού ἀργοπέθαιναν στὶς φυλακές, γιατί ἔτυχε νὰ τὰ χαλάσουν μὲ κανένα Τούρκο ἢ γιατί ὁ Γενίτσαρος ἤθελε νὰ τοὺς ἀρπάξῃ τὸ παιδί τους. Καὶ δὲν ἦσαν μόνο οἱ φυλακισμένοι. Μυριάδες ἑλληνόπουλα ὀρφανὰ γύριζαν στὰ καλντερίμια ζητώντας ἓνα κομμάτι ψωμί. Χιλιάδες οἰκογένειες ζοῦσαν μέσ' στὴ φτώχεια καὶ τὴ μιζέρια.

Γι' όλους αυτούς φρόντιζε ὁ Πατριάρχης. Ζητοῦσε ἀπὸ παντοῦ χρήματα καὶ τὰ ἔστελνε στὶς δυστυχησμένες οἰκογένειες. Εὔρισκε σπίτια γιὰ τὰ ὄρφανά. Ἄνεβοκατέβαινε στὴν Ὑψηλὴ Πύλη, παρακαλοῦσε, ἔδινε ἔγγυθσεις, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι φυλακισμένων. Καὶ τί δὲν ἔκανε γιὰ νὰ σώζη τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ τυράννου!

Τοῦτα ὅμως δὲν ἦταν τὰ μόνα ἔργα τοῦ Πατριάρχου. Τὸ «βεράτι» (1) τοῦ Σουλτάνου, ποὺ δινόταν σὲ κάθε Πατριάρχη, ἔδωσε στὸν Κύριλλο κι' ἄλλες ἐξουσίες. Τὸν ἔκανε ὑπάτο δικαστὴ τῶν ρωμιῶν. Καὶ τότε ρωμιούς δὲν ἔλεγαν μόνον τοὺς Ἕλληνας, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ δυναμικώτερο στοιχεῖο μέσ' στὴν Αὐτοκρατορία. Τότε ρωμιοὶ ἔθεωροῦντο καὶ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ρουμᾶνοι καὶ οἱ Ἀλβανοί. Ὅλοι αὐτοὶ ὅταν εἶχαν διαφορὲς μεταξύ τους, κατέφευγαν στὸ Φανάρι καὶ ἐζητοῦσαν ἀπὸ τὸν Πατριάρχη τὴ δικαιοσύνη τους. Καὶ κάτι ἀκόμα πῖο περίεργο. Καὶ οἱ Τοῦρκοι καμμιά φορὰ κατέφευγαν στὸν Κύριλλο γιὰ διάφορα ζητήματα, ποῦχαν μὲ Ἕλληνας ἢ Ἑβραίους. Περισσότερο ὅμως, οἱ ραγιαδες ἔτρεχαν στὸν Πατριάρχη, ζητώντας δικαιοσύνη καὶ προστασία. Τὰ μαῦρα ἐκεῖνα χρόνια ὁ σεπτὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦταν τὸ καταφύγιο τοῦ πονεμένου Ἑλληνισμοῦ!

Παρ' ὅλες ὅμως τὶς τόσες καὶ τόσες ἀπασχολή-

(1) Ἡ λέξις «βεράτι» ἀπὸ τὴ ρίζα μπερ (= δίκαιον, ἀρετὴ, κύρος) ἐσήμαινε κάθε ἔγγραφο ἐπικυρωτικὸ ἀξιώματος, ποὺ ἔξεδίδοτο ἐκ μέρους τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος.

σεις, ποὺ βάραιναν τὸν Ἐθνάρχη, αὐτὸς δὲν ἔπαυσε οὔτε στιγμή νὰ ἐκδηλώνῃ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὰ γράμματα. Σὲ ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς ἔχει κάνει ἰδιαίτερη ἐντύπωσι ἡ στοργὴ τοῦ Κυρίλλου πρὸς τὴ νεότητα. Πόσες φορὲς οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐξεπλάγησαν ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητη καὶ ἀθόρυβη ἐμφάνισι τοῦ Πατριάρχου στὴν τάξι τους, λέει ὁ Γούδας. Καὶ πάντοτε εἶχε τὴν καλὴ συνήθεια νὰ μὴ φεύγῃ ἀπὸ τὸ σχολεῖο χωρὶς νὰ πῆ δυὸ λόγια ἐνθουσιαστικὰ στοὺς ἀφανεῖς ἤρωας, στοὺς δασκάλους, καὶ χωρὶς νὰ δώσῃ πατρικὲς συμβουλὲς στοὺς μαθητάς. Ἐτόνιζε στοὺς δασκάλους τὴν ἄγία τους ἀποστολή. Τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὴν μεγάλη στιγμή ποὺ ἔφθανε, τὴ στιγμή τοῦ ξεσηκωμοῦ. Καὶ στοὺς μαθητάς ἔλεγε νὰ γίνουν καλοὶ, ἐνάρετοι, γιατί γρήγορα ἢ Πατρίδα θὰ τοὺς ζητοῦσε νὰ τὴν ξεσκλαβώσουν. Συγχρόνως τοὺς συμβούλευε νὰ σέβωνται τοὺς γονιούς καὶ τοὺς δασκάλους τους καὶ νὰ εἶναι ἐπιμελεῖς στὰ μαθήματά τους. Τοὺς προέτρπε ἐπίσης νὰ διαβάζουν καὶ ἄλλα βιβλία, ἰδίως μάλιστα τοὺς μεγάλους Ἕλληνας Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας μας.

Σ' ἓνα γεγονός, ποὺ μᾶς διηγεῖται ὁ Τανταλίδης, φαίνεται ζωντανὰ αὐτὴ ἡ ἰδιαίτερη ἐκτίμησις του στοὺς Πατέρας καὶ ἰδίως στὸν Χρυσόστομο. Ουμᾶμαι, γράφει, ὅτι κάποτε ἐξεθείαζα τὸν Πίνδαρο καὶ τὰ χορικὰ τῶν τραγικῶν. Δίπλα μου καθόταν ὁ Πατριάρχης. Συντροφιά του εἶχε ἓνα τόμο τοῦ Χρυσοστόμου. Κάποια στιγμή γεμᾶτος ἐνθουσιασμὸ κτυ-

πᾶ τὸν τόμο τοῦ Χρυσοστόμου καὶ μοῦ λείει:

—Παιδί μου, αὐτὴ τὴν χρυσοχεύμονα πηγή ποιῶς θὰ τὴν ἀντλή;

—Δέσποτά μου, τοῦ ἀπήνησα τότε, νομίζω ὅτι τὰ βιβλία αὐτὰ εἶναι μόνο διὰ τοὺς κληρικοὺς καὶ δι' αὐτὸ δὲν τὰ συνιστῶ εἰς τοὺς νέους.

Τότε ὁ ἀείμνηστος μὲ ἐκύτταξε καὶ μοῦ εἶπε μὲ ἀγάπη:

—Παιδί μου, ἡ πηγή εἶναι ἀνεξάντλητος καὶ ἱκανὴ νὰ πλουτίσῃ ὅλους...

Ὁ Κύριλλος εὐχαριστεῖτο νὰ ἐπισκέπτεται, ὅπως εἶπαμε, ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς βασιλευούσης. Ἰδιαιτέρως ὁμως ἀγαποῦσε νὰ πηγαίνει στὴν Μεγάλην Σχολὴν τοῦ Γένους, γιὰ τὴν ὁποία τόσο δραστήρια εἶχε δουλέψει. Σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὰς τὶς ἐπισκέψεις του συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς ὁμορφο περιστατικό:

Ἦταν ἡμέρα ἐξετάσεων. Ἡμέρα γιορτῆς γιὰ τὴν Σχολήν. Οἱ καθηγηταὶ εἶχαν ἐργασθῆ ὅλο τὸ χρόνο. Οἱ μαθηταὶ εἶχαν μελετήσῃ ὅσο μπορούσαν καλύτερα μὲ τὴν εὐγενική φιλοδοξία νὰ πάρουν καλοὺς βαθμούς. Ἡ ὥρα τῶν ἐξετάσεων πλησίαζε. Κόσμος πολὺς ἦταν συγκεντρωμένος στὴ μεγάλη αἴθουσα τῆς Σχολῆς καὶ περίμεναν τὸν Ἐθνάρχη. Ἕνας ξεχωριστὸς θρόνος ἦταν στημένος γιὰ τὸν Κύριλλο. Σὲ λίγο ὁ Πατριάρχης ἀργά-ἀργά μπῆκε στὴν αἴθουσα. Δὲν κάθησε στὸ θρόνο. Πῆρε μιὰ καρέκλα καὶ κάθησε δίπλα στὴν ἔδρα τοῦ δασκάλου. Σταύρωσε τὰ χέρια του καὶ τὸ μάτι του καρφωνόταν ἄλλοτε πάνω στὴν ἔδρα καὶ ἄλλοτε στοὺς νεαροὺς σπουδαστάς,

Ὁ Πατριάρχης Κύριλλος στ' ἐστὴν Σχολὴν τοῦ Γένους

πού σέ λίγο ἐπρόκειτο νά σκορπιστοῦν στά πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ φέρνοντας, σάν ἄλλα χελιδόνια, τήν πνευματική ἀνοιξι.

Οἱ ἐξετάσεις ἀρχίζουν. Τραβοῦν κλῆρο γιά νά ἰδοῦν ποιὸς μαθητῆς θά ἐξετασθῆ. Ὁ κλῆρος πέφτει σ' ἓνα ζωηρὸ καὶ ἔξυπνο νέο. Σηκώνεται καὶ πηγαίνει μπρὸς στὸν πίνακα. Ὁ καθηγητῆς τοῦ ὑποβάλλει διάφορες ἐρωτήσεις καὶ αὐτὸς ἀπαντᾷ σωστά, χωρὶς καὶ νά μπορῆ νά κρύψῃ κάποια ἀγωνία. Τὸ πρόσωπό του εἶναι κατακόκκινο, καθὼς ἀντικρῦζει ἀπέναντί του τὴ σεβάσμια μορφή τοῦ Πατριάρχου.

—Ὁ νέος αὐτὸς ὑποθέτω θὰ εἶναι Πελοποννήσιος, εἶπε μιὰ στιγμή σιγὰ ὁ Κύριλλος, γιατί οἱ Πελοποννήσιοι εἶναι συνήθως τόσο ζωηροὶ καὶ ἔξυπνοι.

—Μάλιστα, Παναγιώτατε, τοῦ σιγοφιθυρίζει ὁ δάσκαλος. Εἶναι μάλιστα καὶ προστατευόμενος τοῦ ἀγίου Παλαιῶν Πατρῶν...

—Σὰς συγχαίρω, Πανιερώτατε, εἶπε τότε ὁ Πατριάρχης γυρίζοντας πρὸς τὸν Μητροπολίτη Π. Πατρῶν Γερμανόν, πού καθόταν κοντά του. Ἐὰν ἔχη πολλοὺς τέτοιους νέους ἢ πατρὶς σας, ταχέως θά ἐλευθερωθῆ ἐκ τῆς ἀμαθείας!

—Εἶθε μὲ τὴν εὐχήν σας, Παναγιώτατε, εἶπαν τότε σιγαλά, ὅσοι ἄκουσαν τὰ λόγια τοῦ Πατριάρχου.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας ὁ Πατριάρχης κάλεσε στὸ Φανάρι τὸ Θεοδωράκη ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, πού ἀρίστευσε στὶς ἐξετάσεις του. Ὅταν ὁ νεαρὸς σπουδαστῆς παρουσιάσθηκε μπρὸς στὸν Πα-

τριάρχη καὶ ἔσκυψε μὲ πολὺ σεβασμὸ νά τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι, ἔνοιωσε μέσ' στὴν παλάμη του ἓνα βάρος. Ἦταν ἓνα πουγκὶ μὲ νομίσματα!

—Λάβε τὸ δῶρον αὐτό, τοῦ εἶπε τότε ὁ Πατριάρχης, ἵνα σοὶ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀγορὰν βιβλίων. Εὐχομαι δὲ νά γίνῃς καλὸς ἐκκλησιαστικὸς καὶ νά συντελέσῃς εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος σου ἀπὸ τῆς ἀμαθείας.

Ἡ εὐχή τοῦ Κυρίλλου ξεπληρώθηκε. Ὁ νεαρὸς αὐτὸς σπουδαστῆς, ἀφοῦ νίκησε τὰ ἐμπόδια, πού βρῆκε στὸ διάβα τῆς ζωῆς του, ἀγωνίσθηκε καὶ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του ἀπὸ τὴ δουλεία. Στὸν ἀγῶνα αὐτὸ ἀπέκτησε καὶ ἓνα ἀνεκτίμητο παράσημο ἀνδρείας, ἓνα τραῦμα ἀπὸ ἐχθρικό πυροβόλο. Ἀργότερα ὁ ζωηρὸς μαθητῆς τῆς Σχολῆς τοῦ Γένους ἔγινε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν μὲ τὸ ὄνομα Θεόφιλος.

Ἄλλ' ὁ νέος αὐτὸς δὲν ἦταν ὁ μόνος, πού ἔτυχε τῆς στοργῆς τοῦ Πατριάρχου. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπιμελεῖς καὶ καλοὶ νέοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐσπουδάζαν μὲ ἔξοδα τοῦ Ἐθνάρχου. Ὁ Κύριλλος, μᾶς πληροφορεῖ ὁ Τανταλίδης, εἶχε πολλοὺς ὑποτρόφους στὰ ἑλληνικὰ γυμνάσια καὶ μάλιστα στὴ Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους, μερικὸς δὲ ἔστειλε καὶ στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ ἀνώτερες σπουδές.

Τὴν ἀγάπη τοῦ Κυρίλλου γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας φανερῶνει καὶ μιὰ πατριαρχικὴ του ἐγκύκλιος, πού κυκλοφόρησε τὸν Αὐγουστο τοῦ 1818. Σ' αὐτὴ ὁ ἱεράρχης φαίνεται γεμᾶτος χαρὰ, διότι οἱ

Τραπεζούντιοι συνέστησαν σχολεῖο τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων καὶ προτρέπει ὅλους νὰ τοὺς βοηθήσουν καὶ νὰ τοὺς μιμηθοῦν. Πόσα ἄραγε τέτοια δὲν θὰ ἔκανε ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος Πατριάρχης γιὰ τὴν διάδοσι τῆς παιδείας καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ ἔθνους μας ἀπὸ τὴν ἀμάθεια;

Πέντε ὀλόκληρα χρόνια λάμπρυνε τὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Κύριλλος ΣΤ'. Πέντε χρόνια ὁ ἀκάματος ἐθνάρχης τοῦ δούλου Γένους ἔλυωνε σὰν λαμπάδα ὑπηρετώντας Χριστὸ καὶ Πατρίδα. Ὁταν ὅμως πιά καὶ ὁ πέμπτος χρόνος ἔγερνε πρὸς τὴν δύσι του τὰ πράγματα ἄρχισαν νὰ ἀλλάζουν. Ὁ Σουλτᾶνος ἄρχισε νὰ νοιώθῃ νὰ σαλεύεται τὸ κράτος του. Ἡ δρᾶσις τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας σὰν ὑπόκωφη βουὴ σεισμοῦ ἔφθανε στ' αὐτιά του. Ὁ Φερραῖος εἶχε θανατωθῆ ἀπὸ τόσον καιρὸ, κι' ὅμως μάθαινε πὼς οἱ προκηρύξεις του κυκλοφοροῦσαν στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριά. Ἄκουγε πὼς ὁ Πατριάρχης ἦταν ὁ μοχλός, ποὺ στὰ κρυφὰ κινοῦσε τὴ δουλειά, πράγμα ποὺ ἀνησυχοῦσε πολὺ τὸν ἄξεστο Ἀσιάτη. Μάταια ὁ ἐθνάρχης προσπαθοῦσε νὰ καθησυχάσῃ τὸ Σουλτᾶνο. Ὁ Κύριλλος εἶχε πιά καταδικασθῆ στὴ συνείδησι τοῦ Τούρκου Ἄρχοντα. Καὶ μιὰ μέρα τὸ Διβάνι πῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ πετάξῃ τὸν Πατριάρχη σὰν «ἀνίκανον νὰ διατηρήσῃ τοὺς λαοὺς εἰς τὴν ὑποταγή», ὅπως ἔλεγε τὸ φερμάνι τῆς καθαιρέσεως, ποὺ ὁ Σουλτᾶνος ἔστειλε στὰ Πατριαρχεῖα.

Ὁ πόνος πλάκωσε τὶς καρδιὰς τῶν ραγιαδῶν μόλις ἔμαθαν τὸ θλιβερὸ μαντάτο. Πολλοὶ προῦχον-

τες ἔκαναν παραστάσεις στὴν Ὑψηλὴ Πύλη, ζητώντας ν' ἀκυρωθῆ ἡ διαταγή. Ἄλλὰ μάταια. Ὁ Σουλτᾶνος ἦταν ἀνένδοτος. Εἶχε ντοκουμέντα, ποὺ ἔδειχναν τὴν ἐνοχὴ τοῦ Πατριάρχου. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε ἀμέσως νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Πόλιν.

Ἔτσι καὶ ἔγινε. Στις 29 Ἰανουαρίου 1819 ὁ Κύριλλος συνοδευόμενος ἀπὸ ἐνόπλους Γενιτσαροὺς, ἀποχαιρέτησε τὴν βασιλεύουσα καὶ ἀνέβηκε στὸ πλοῖο, ποὺ θὰ τὸν πῆγαινε στὴν ἔξορίαν του. Πλήθη κόσμου μὲ δακρυσμένα μάτια τὸν ξεπροβόδισαν. Κι' αὐτὸς μὲ τὴ γαλήνη ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπο καὶ ἡσυχὴ τῆ συνείδησί του ὅτι ἔκανε τὸ καθῆκον του ἔρριξε τελευταῖο βλέμμα ἀγάπης στὸ λαὸ του γιὰ τὸν ὁποῖο τόσα ἔκανε. Σὲ λίγο τὸ μικρὸ πλεούμενο χανόταν στὸ συννεφιασμένον ὀρίζοντα· ἐνῶ ὁ κόσμος θλιμμένος γύριζε πίσω...

Τὸ καράβι μὲ τὸν ἐκπτωτο Πατριάρχη πέρασε τὸν Ἑλλήσποντο, βγῆκε στὸ Αἰγαῖο καὶ τράβηξε πρὸς τὸν Ἄθω. Ἐκεῖ, ποὺ λίγο καιρὸ πρὶν εἶχαν ἐξορίσει τὸν Πατριάρχη Γρηγόριον τὸν Ε', ξεμπάρκαραν τώρα καὶ τὸν Κύριλλο τὸν ΣΤ'...

Ἄν ἡ ἔξουσία δείχνῃ τὸν ἄνδρα, ὅπως ἔλεγε ἕνας ἀρχαῖος σοφός, τὸ χάσιμό της τὸν παρουσιάζει ἀκόμα καλύτερα. Καὶ στὴν ἔθνικὴ μας ἱστορία ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ἡγέται ποὺ, ἀκόμα καὶ τὴν στιγμὴν ποὺ πέφτανε, δὲν ἔδειξαν οὔτε τὴν παραμικρότερη δειλία. Ὁ Κύριλλος ἦταν ἀπὸ αὐτοὺς. Στὴν ἔξορίαν του στάθηκε πιὸ ἐπιβλητικὸς παρ' ὅσο στὸ θρόνο. Ἄπλός, λιτοδίαιτος γύριζε ἀπὸ μοναστήρι σὲ μοναστήρι

ρι ἐμψυχώνοντας τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Καὶ πρὸ πάντων δίδασκε μὲ τὸ παράδειγμά του τὴς χριστιανικῆς ἀρετῆς. Πολλοί, ἀπ' αὐτοὺς ποῦχε εὐεργετήσει σὰν Πατριάρχης στὴν Πόλι, τοῦστελναν χρήματα στὴν ἐξορία του. Κι' αὐτὸς τὰ μοίραζε μ' ἀπλοχεριά. Παράλληλα ἐργαζόταν στὶς πλούσιες βιβλιοθήκες τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἄλλοτε σὲ συνεργασία μὲ τοὺς πιὸ μορφωμένους σχολίαζε ἀρχαῖα κλασσικὰ κείμενα· ἄλλοτε ἐξηγοῦσε στοὺς πιὸ ἀπλοὺς περικοπῆς τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ, στὸν Ἄθω, δὲν ἔμεινε γιὰ πολὺ. Μιὰ ἡμέρα ἔφθασε διαταγὴ νὰ μεταφερθῆ στὴν Ἀδριανούπολι. Δὲν ξέρουμε ποιὸς ἔγινε αἰτία νὰ βγῆ αὐτὴ ἡ ἀπόφασις. Πάντως ἐτετέλεσθηκε ἀμέσως. Τὸν μάρκαραν σ' ἓνα πλοῖο, τὸν μετέφεραν στὴν Ἀλεξανδρούπολι κι' ἀπὸ ἐκεῖ τὸν πῆγαν στὴν πόλι, πού γεννήθηκε. Ἐδῶ πρωτοεῖδε τὸ φῶς, ἐδῶ θὰ ἀποχαιρετήσῃ τὸ φῶς...

Δὲν ἔχουμε δυστυχῶς πολλὰς λεπτομέρειες γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἐκπτώτου Πατριάρχου στὴν Ἀδριανούπολι τὴς παραμονῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως. Ξέρουμε ὅμως ὅτι τότε ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ πόλις τῆς Θράκης ἦταν κέντρο ἐθνικῆς δράσεως. Πέραγε τακτικὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Φιλικὸς Ξάνθος, πού σὲ μυστικὰς συνεδριάσεις ὅπου προήδρευε ὁ Μητροπολίτης Πρώϊος, μιλοῦσε στοὺς προὔχοντας, γιὰ τὰ μυστικὰ τῆς Ἐταιρείας καὶ τὸν πόθο ὅλων τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐλευθερωθοῦν. Ἔτσι, σημειώνει ὁ Φιλήμων, δάσκαλοι, δημογέροντες καὶ ἄλλοι διακεκριμένοι Ἕλληνες κα-

τηρήθησαν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Φιλικῶν στὴν Ἀδριανούπολι ἔφθασε τοὺς ἑπτακοσίους. Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν μέσα σ' αὐτὸ τὸν ἑλληνικώτατο παλμὸ μιὰ ἐθνικὴ κορυφὴ σὰν τὸν Κύριλλο, γεμάτη ἀφοσίωσι στὰ ὑψηλότερα πατριωτικὰ χρέη, νὰ ἔμεινε ἀδιάφορος; Ἄναμφιβόλως ὄχι. Ὁ Κύριλλος κάποιον τρόπο θὰ εὔρισκε νὰ μαθαίνη γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς μεγάλης στιγμῆς. Πάντως ὅμως δὲν μπορούσε νὰ πάρῃ κι' αὐτὸς μέρος στὶς μυστικὰς κινήσεις, ὅπως θὰ τὸ ἤθελε ἡ ἐθνικὴ του καρδιά. Ἡ θέσις του δὲν ἔμοιαζε μὲ κανενὸς ἄλλου. Αὐτὸς ἦταν ἐκπτώτος ἠθάρχης. Ἦταν κίνδυνος μεγάλος ἂν ἔμπαινε στὴ «συνωμοσία». Ἐνα χαρτάκι ἂν ἔπιαναν οἱ Τοῦρκοι στὰ χέρια του ἢ Ἐταιρεία θὰ ξεριζωνόταν. Γιὰ ὅλ' αὐτὰ, ἀπὸ σύνεσι ἀποτραβιόταν στὶς μελέτες του καὶ στὶς σπουδὲς ὡς τὴ στιγμὴ πού τὸ μεγάλο μήνυμα τῆς Ἐπανάστασεως συγκλόνησε τὸν Ἑλληνισμό. Τότε πιά ἄφηκε κάθε προφύλαξι. Μὲ τὸ μεγάλο του κῦρος ἔγινε ὁ πολῦτιμος σύμβουλος τοῦ Μητροπολίτου καὶ τῶν Φιλικῶν. Μετέδιδε σ' ὅλους πίστι ἀπὸ τὴ δικὴ του πίστι, ἐθνικὸ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸ του.

Δὲν βάστηξαν ὅμως γιὰ πολὺ ἐκεῖνες οἱ ἡμέρες τοῦ πατριωτικοῦ παλμοῦ. Γρήγορα ἔφθασαν καὶ στὴν Ἀδριανούπολι τὰ πρῶτα θλιβερὰ μαντάτα ἀπὸ τὴν Πόλι. Τὰ μαντάτα αὐτὰ μιλοῦσαν γιὰ τὴ σύλληψι τοῦ Πατριάρχου, τῶν Δεσποτάδων, γιὰ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε' στὴν Πύλη τοῦ Πατριαρχείου καὶ τὸν φόνον τῶν ἄλλων κληρικῶν καὶ

πολλῶν προϋχόντων. Πρῶτοι ἔμαθαν τὰ τραγικά γεγονότα ὁ πρῶην Πατριάρχης καὶ οἱ πρόκριτοι. Τότε πικρὰ δάκρυα ἔχυσε ὁ Κύριλλος γιατί ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἔθνος ἔχανε πολύτιμους προστάτας καὶ αὐτὸς ἀγαπημένους φίλους. Ἐκλαυσε καὶ αἰσθάνθηκε βαθεῖα τὸ μήνυμα, ποῦ τοῦ ἔστελναν οἱ νεκροὶ του φίλοι. Τοῦ φάνηκε πῶς ἡ ἀγχόνη, ποῦ στήθηκε στὴν Πύλη τοῦ Πατριαρχείου τοῦ μηνούσε: Κύριλλε, ἴσως ἔρθῃ καὶ γιὰ σένα ἡ ὥρα τῆς θυσίας—μείνε «πιστὸς ἄχρι θανάτου». Κι' ἡ σκέψις αὐτῆ τοῦ δυνάμωσε τὴ θέλησι, τοῦ χαλύβδωσε τὴν ἀπόφασιν, ὅταν ἡ σάλπιγγα τοῦ ἀγῶνος θὰ ἐσήμαινε, νὰ πεθάνῃ γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα. Νὰ βαδίσῃ ἀτρόμητα, ὅπως οἱ μάρτυρες, οἱ ἥρωες, οἱ ἅγιοι. Θὰ τὸ πετύχῃ; Ἡ μήπως θὰ δειλιάσῃ; Οἱ ἐπόμενες γραμμὲς μᾶς δίνουν τὴν ἀπάντησι...

Γ' . ΤΑ ΤΡΙΑ ΣΧΟΙΝΙΑ

Λίγες μέρες μετὰ τὰ τραγικά γεγονότα τοῦ Πάσχα τοῦ 21 στοῦ διοικητήριου τῆς Ἀδριανουπόλεως ἔφθασαν οἱ πρῶτες μετὰ τὴν Ἐπανάστασι διαταγὲς τοῦ Σουλτάνου. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ἦταν καὶ ἓνα προσωπικὸ ἔγγραφο πρὸς τὸν Τοῦρκο Διοικητὴ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μὲ τὸ ἔγγραφο αὐτὸ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη διέτασσε τὸν Διοικητὴ νὰ σκοτώσῃ ὅσους προύχοντας φοβόταν καὶ ν' ἀπαγχονίσῃ τὸν πρῶην Πατριάρχην Κύριλλο καὶ ἄλλους κληρικούς.

Ὁ Τοῦρκος δὲν ἀργεῖ νὰ ἀκτελέσῃ τὸ πρῶτο μέρος τῆς διαταγῆς. Πιάνει 23 προύχοντας καί, χωρὶς καμμία διαδικασίαν, τοὺς παίρνει τὸ κεφάλιν. Δὲν κάνει ὅμως ἀμέσως τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὸν Πατριάρχην. Εἶτε κινούμενος ἀπὸ κάποιο φιλόνηρωπο αἶσθημα, εἶτε σεβόμενος τὶς σπάνιες ἀρετὲς του, ἀναβάλλει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς. Ἡ σκέψις ὅτι εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ἀπαγχονίσῃ ἓναν ἀθῶον, ποῦ ὅλη ἡ κοινωμία τὸν περιβάλλει μὲ ἄπειρον σεβασμὸν, τὸν κάνει νὰ φρίττη.

Κατὰ τύχην τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βρίσκεται στὴν Ἀδριανούπολιν ἓνας ξένος Πρίγκηπας. Ὁ Πρίγκηπας συνδέεται μὲ τὸν Διοικητὴν. Ἡ φιλία αὐτῆ παρακινεῖ τὸν Τοῦρκο νὰ τοῦ πῇ μιὰ ἡμέρα:

—Θέλω νὰ σοῦ ἐκμυστηρευθῶ κάτι, Πρίγκηπά μου. Ἐέρεις, ἔχω πάρει λίγες ἡμέρες τώρα ἀπὸ τὴν Πύ-

λη διαταγή νά κρεμάσω τὸν Πατριάρχη Κύριλλο.
Τὸν ξέρεις, δὲν εἶναι ἔτσι;

Καὶ ὅταν αὐτὸς τοῦ δίνει καταφατική ἀπάντησι,
ὁ Τοῦρκος συνεχίζει:

—Νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια, τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ
τὸν σέβομαι. Καὶ ὄχι μόνο ἐγώ, ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ κοι-
νωνία. Πῶς, λοιπόν, μπορῶ νὰ κάνω κάτι τέτοιο;
Ἄλλὰ καὶ ἂν δὲν ἐκτελέσω τὴ διαταγή, πῶς θὰ δι-
καιολογηθῶ στὴν Πύλη;

Ἄν Πρίγκηπας τὸν κυττάζει μὲ συμπάθεια καὶ
τοῦ λέει:

—Ἐάν μὲν μπορῆς πραγματικὰ νὰ σώσης τὸν
ἄνδρα αὐτόν, ἔστω καὶ μὲ κίνδυνο τῆς θέσεώς σου,
πρέπει νὰ τὸ κάνης καὶ χάριν τῆς δικαιοσύνης καὶ
χάριν τῆς φιλίας καὶ χάριν τοῦ σεβασμοῦ σου πρὸς τὴς
ἀρετὲς τοῦ Πατριάρχου. Ἐάν ὅμως δὲν μπορῆς νὰ
τὸν σώσης καὶ ἐν τούτοις δὲν ἐκτελέσης τὴς διαταγὲς
τῆς Πύλης, τότε καὶ σὺ καταστρέφεσαι, διότι θὰ πλη-
ρώσης μὲ τὸ κεφάλι σου τὴν ἀπειθείά σου, καὶ τὸν φί-
λο σου δὲν σώζεις, διότι ἄλλος ἂν ἰ γιὰ σένα θὰ ἐκ-
τελέση τότε τὴ διαταγή τῆς Κυβερνήσεώς σου.

Τὰ λόγια αὐτὰ ἀναστατώνουν τὸν Τοῦρκο. Μέσ'
στὴν ψυχὴ του γίνεται μιὰ ἀληθινὴ πάλη. Σέβεται
τὸν Κύριλλο, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴ δύναμι νὰ θυσιάσῃ
κάτι γιὰ νὰ δείξῃ αὐτόν τὸ σεβασμό. Θέλει νὰ χαρί-
σῃ τὴ ζωὴ στοῦ φίλου, ἀλλὰ χωρὶς κι' αὐτὸς νὰ χάσῃ
τὴ θέσι του. Τώρα ὅμως, πού βλέπει πια ὅτι δὲν ὑ-
πάρχει ἄλλος τρόπος παρὰ νὰ διαλέξῃ ἀνάμεσα στὴ
θυσιά τοῦ Κυρίλλου ἢ στὴ δική του καταστροφή, ἢ

πλάστιγγα γέρνει πρὸς τὴν θυσιά τοῦ ἀθώου. Ἔτσι
ἀποφασίζει τὸν θάνατο τοῦ πολυσέβαστου Πατριάρ-
χου. Πόσο, ἀλήθεια, εἶναι δύσκολο γιὰ τὴν ἀλήθεια,
γιὰ τὸ δίκαιο νὰ θυσιάσῃ κανεὶς συμφέροντα, τιμές,
μεγαλεῖα ἢ καὶ τὴ ζωὴ του!

Σὰν πῆρε τούτῃ τὴν ἀπόφασιν ὁ Τοῦρκος καλεῖ
τὸν τσαοῦμπαση καὶ τοῦ λέγει:

—Πάρε τὸ ἄτι μου μὲ τὸ χρυσοκέντητο σαμάρι
καὶ τράβα μὲ συνοδεία στὴν Ἐπισκοπή. Ἐκεῖ εἶναι
ὁ Πατριάρχης. Πές του ὅτι τὸν θέλω γιὰ μιὰ ἐπέι-
γουσα δουλειά. Κύτταξε καλὰ νὰ τοῦ ἀποδώσης ἰ-
διαίτερες τιμές.

Ἄν τσαοῦμπασης ἔκανε ὅπως τοῦ εἶπε τὸ ἀφεν-
τικό του. Πῆρε τὸ ἄλογο τοῦ Διοικητοῦ καὶ μὲ συνο-
δεία τράβηξε στὴν Ἐπισκοπή. Ἐκεῖ ζήτησε τὸν Κύ-
ριλλο, στὸν ὁποῖο διεβίβασε τὴν ἐντολὴ τοῦ ἀφεν-
τικοῦ του. Ὁ Πατριάρχης σὰν ἄκουσε τὴν πρόσκλη-
σιν, ἔπεσε σὲ συλλογὴ. Κάτι τοῦ ἔλεγε ὅτι οἱ δῆθεν ἐ-
πείγουσες δουλειὲς ἦταν καμουφλᾶρισμα τοῦ θανά-
του, πού τὸν περίμενε. Νὰ δεχθῆ ἢ νὰ μὴ δεχθῆ λοι-
πόν τὴν πρόσκλησιν; Ἄλλὰ καὶ ἂν δὲν τὴν δεχόταν
τί θὰ ἔβγαινε; Ἄν ἤθελε νὰ φύγῃ γιὰ νὰ γλυτώσῃ,
θὰ μπορούσε νὰ εἶχε φύγῃ ἀπὸ καιρὸ. Θὰ μπορούσε
νὰ εἶχε ἐγκαταλείψῃ τοὺς συμπατριώτας του, τὴν
πόλιν, πού γεννήθηκε. Αὐτὸς ὅμως ἤθελε νὰ μείνῃ κον-
τὰ στὰ σκλαβωμένα του τ' ἀδέλφια. Γιὰ τὸν ἑαυτόν
του δὲν νοιαζόταν. Μιὰ ἦταν ἡ ἀπόφασιν του: νὰ
δώσῃ καὶ τὴ ζωὴ του στοῦ βωμοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς
Πατρίδος!

Μὲ τέτοιες σκέψεις ὁ Πατριάρχης ἀφίνει τὴν Ἀρ-
χιεπισκοπή, στὴν ὁποία χρόνια ὑπηρετήσε τὸν λαό,
καὶ τραβᾷ γιὰ τὸ τουρκικὸ διοικητήριον. Στὸ δρόμο
οἱ Ἕλληνες μὲ σεβασμὸ τὸν χαιρετοῦν. Οἱ Τοῦρκοι
βλοσυρὲς ματιὰς τοῦ ρίχνουν. Ὁ Κύριλλος ὁμῶς εἶ-
ναι ἤσυχος, γαλήνιος. Ἡ συνειδησίς του τοῦ λέγει
ὅτι πάντα ἔκανε τὸ καθήκον του. Καὶ τώρα στὸ ὑπέρ-
τατο χρέος πηγαίνει.

Σὲ λίγο ἔξω στὸ πλακόστρωτο τοῦ τουρκικοῦ
Διοικητηρίου ἀκούγονται τὰ πέταλα τοῦ ἀλόγου,
ποῦ φέρνουν τὸν Πατριάρχη. Τὸ ἄτι σταματᾷ μπρὸς
στὴν πόρτα. Ὁ Κύριλλος ξεπεζεύει, ἀνεβαίνει στὸ
σαράϊ καὶ πηγαίνει κατ' εὐθείαν στὴν αἴθουσα ὅπου
συνήθως συναντοῦσε τὸν Διοικητή. Μπαίνει μέσα καὶ
βλέπει τὸν Τοῦρκο νὰ ἔχη ἀλλοῦ γυρισμένο τὸ πρό-
σωπο. Τότε νοιώθει ὅτι δὲν ἔπεσε ἔξω στὶς ὑποψίες του.
Καὶ ἀντὶ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος ὁ ἡγεμὼν, δίνει αὐτὸς
θάρρος στὸν Τοῦρκο, μ' αὐτὰ τὰ ὑπέροχα λόγια:

—Θάρρει, ἡγεμὼν, τοῦ λέει, ὅλοι μίαν ἡμέραν θ'
ἀποθάνωμεν, γενηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου!

Ὁ Τοῦρκος, μπρὸς στὸ ὑπέροχο αὐτὸ θάρρος
τοῦ Ἑλλήνος Ἱεράρχου, συγκινεῖται καὶ προσπαθεῖ
νὰ δικαιολογηθῆ.

—Μὴ φοβοῦ, Πατριάρχα, πιστεύσον ὅτι ὁ πᾶν
ὑπὲρ σοῦ, ἐὰν ἡδυνάμην, ἤθελον πράξει, τοῦ λέει.

Ἔστερα ἀπὸ τὸ διάλογο αὐτὸ οἱ δυὸ ἄνδρες
κάθονται στὰ χαμηλὰ ντιβάνια. Περνοῦν λίγες στιγμὲς
χωρὶς ν' ἀνταλλάξουν λέξι μεταξύ τους. Ὁ Τοῦρκος
ἔχει γύρει τὸ κεφάλι καὶ παίζει ἀργά-ἀργά τὸ κομπο-

λόι του. Ὁ Πατριάρχης μὲ τὰ μάτια στραμμένα πρὸς
τὸν οὐρανό, προσεύχεται. Βαθεῖα σιωπὴ ἀπλώνεται
μέσα στὸ μεγάλο δωμάτιο τοῦ τουρκικοῦ διοικητηρίου.
Εἶναι ἡ σιγὴ τοῦ θανάτου. Ἕνας μελλοθάνατος εἶναι
ἐκεῖ!

Κάποια στιγμή ὁ Τοῦρκος διακόπτει τὴ σιωπὴ
καὶ ρίχνοντας μιὰ ματιὰ στὸν Πατριάρχη τοῦ λέει:

—Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς πολλὰ δεινὰ ἐνέσκηψαν
κατὰ τοῦ Ἔθνους σας...

Ὁ Πατριάρχης τὸν κυττάζει ἀτάραχος, ἔτοιμος
γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, μέσα σὲ λίγα λεπτὰ τῆς ὥρας,
νὰ διακηρύξῃ τὴν ὑποταγὴν τοῦ στὸ θέλημα τοῦ Χρι-
στοῦ. Ἔτσι δὲν ἔκαναν πάντοτε οἱ ἀγωνισταὶ καὶ
οἱ μάρτυρες, ὅταν βρισκόντουσαν σὲ παρόμοιες τρα-
γικὲς στιγμὲς;

—«Οὕτως ἠυδόκησεν ὁ Κύριος», ἦσαν οἱ ὑπέ-
ροχες λέξεις, ποῦ ἀπήντησε τότε ὁ Κύριλλος στὸν
Τοῦρκο ἡγεμόνα.

Καὶ ἀμέσως πάλι ἡ ἴδια βαρεῖα σιωπὴ ἀγκαλιᾶ-
ζει καὶ τοὺς δύο. Ὁ Τοῦρκος προσφέρει καφφέ στὸ
μελλοθάνατο, προσπαθώντας ν' ἀρθρώσῃ μερικὲς φι-
λοφρονήσεις. Μάταια. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι τόσο βα-
ρεῖα τὶς τραγικὲς αὐτὲς στιγμὲς, ποῦ κάθε λέξι σβή-
νει στὰ χεῖλη του. Ὁ Πατριάρχης πίνει τὸν τελευταῖο
του καφφέ καὶ κατόπιν ζητεῖ τὴν ἄδεια νὰ φύγῃ. Χαι-
ρετᾷ καὶ ἀργά-ἀργά κατεβαίνει στὸ δρόμο. Μπρὸς
στὸ Διοικητήριον εἶναι τὸ ἴδιο χρυσοστόλιστο ἄλογο,
ποῦ πρὶν λίγο τὸν εἶχε φέρει ἀπὸ τὴ Μητρόπολι καὶ
οἱ ἴδιοι στρατιῶται, ποῦ τὸν εἶχαν συνοδεύσει. Ἀ-

νεβαινει στο ἄλογο και πᾶνε πρὸς τὴν τουρκικὴ ἀγορά.

Στὸ δρόμο ὁ Πατριάρχης χάνει τὶς δυνάμεις του. Ζαλίζεται. Τὸ κεφάλι του γέρνει μπρός. Χάνει τὴν ἰσορροπία του. Οἱ στρατιῶται τὸν κατεβάζουν και τὸν ἀκουμποῦν μέσα σ' ἓνα ἐμπορικὸ, ποῦ ἦταν ἐκεῖ κοντά. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ δίπλα σπίτια, ποῦ εἶδαν τὴ σκηνή, μαζεύονται γύρω του. Τοῦ φέρνουν νερό, ἄλλος ἓνα πιστό, κάποιος ἓνα μαξιλλάρι νὰ ἀκουμπήσῃ τὸ κεφάλι του. Οἱ Τοῦρκοι στὸ μεταξύ παίρνουν τὸ ἄλογο και χωρὶς νὰ ποῦν λέξι, φεύγουν. Ὁ Πατριάρχης συνέρχεται και ρίχνει τὸ στοργικὸ του βλέμμα πάνω στὰ σκλαβωμένα του παιδιὰ, ποῦ τὸν ἔχουν περικυκλώσει και τὸν περιποιοῦνται. Κι' αὐτὰ μ' ἀγάπη σκύβουν και τὸ χέρι τοῦ φιλοῦν.

Σὲ λίγη ὥρα ἔξω στὸ καλντερίμι ἀκούγεται ποδοβολητό. Ὠπλισμένοι Γενίτσαροι μπαίνουν μέσα στὸ ἐμπορικὸ, παραμερίζουν τὸν κόσμον και στέκονται μπρὸς στὸν Κύριλλον. Μὲ ὑποκριτικὸ χαμόγελο λένε στὸν Πατριάρχη:

—Ὅρισσατε, σᾶς ζητοῦν.

Ὁ Κύριλλος, ποῦ τὰ μαντεύει ὅλα, σηκώνεται ἐπάνω και ἀποχαιρετᾷ τοὺς συμπατριώτας του. Μὲ δάκρυα και λυγμούς γίνεται ὁ χωρισμός. Ὁ καθένας τὸν σφίγγει και τὸν φιλεῖ και τὸν κυττάζει στὰ μάτια σὰν νὰ θέλῃ νὰ ἀποτυπώσῃ γιὰ πάντα στὴ θύμησί του τὴν ἀγαπημένη και ἱερὴ μορφή. Αὐτὲς οἱ σκηνὲς ἐκνευρίζουν τοὺς Τοῦρκους. Μ' ἄγριες σπρωξιὲς και χτυπήματα τοὺς χωρίζουν. Ἀρπάζουν τὸν κατάδι-

κο και τὸν τραβοῦν ἔξω. Ἐκεῖ τὸν παραδίδουν στοὺς δημίους. Τοῦ περνοῦν τὶς χειροπέδες και ξεκινοῦν...

Σέρνουν τὸ σεπτὸ σφάγιο πρὸς τὴν Ἀρχιεπισκοπή, ποῦ εἶχε δοξάσει μὲ τὴ δρᾶσι του. Θρῆνος και ὀδυρμός, παιδιῶν και μεγάλων, ἀκούγεται ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σπίτια. Στ' αὐτιά τοῦ μάρτυρος φθάνουν οἱ ἀπελπισμένες κραυγὲς τῶν ραγιαδῶν:

—Πᾶνε νὰ σκοτώσουν τὸν Πατριάρχη!...

Μὰ τὶς πνίγουν οἱ ἀλαλαγμοὶ τοῦ ἐξαγριωμένου τουρκικοῦ ὄχλου, ποῦ ξεσπᾷ σὲ βρισιὲς και ἀπειλές...

Φθάνουν μπρὸς στὴν Ἀρχιεπισκοπή του. Σταματοῦν. Ἐδῶ θὰ τὸν κρεμάσουν. Καὶ τότε, μπροστὰ στὸν Ἐθνομάρτυρα, ἐτοιμάζουν τὸν βρόχον, ποῦ δένουν στὴν ἐξώθυρα τῆς Μητροπόλεως. Ὡρα βαστᾷ ἡ διαδικασία. Μὰ ὁ Κύριλλος δὲν λιποψυχεῖ. Δὲν δειχνει τὴν παραμικρὴ συγκίνησι. Ἡ γαλήνη του τὸν ἐπιβάλλει στὸ σεβασμὸ τοῦ ὄχλου, ποῦ μένει τώρα βουβὸς γύρω του.

Ὅταν ὅλα εἶναι ἔτοιμα, ἓνας πελώριος Τουρκαλᾶς, τὸν ἀνεβάζει στὸ βρόχον. Πρὶν τοῦ περάσῃ τὸ σχοινὶ στὸ λαιμό, ὁ Ἐθνομάρτυς τῆς ἡρωϊκῆς μας Θράκης σηκώνει τὰ μάτια και τὰ χέρια στὸν οὐρανὸν και προσεύχεται:

—Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, λείε μὲ σταθερὴ φωνή, δέξου τὴν ψυχὴ του και σῶσε τὸ γένος μας!...

Σὲ λίγα δευτερόλεπτα ὁ δήμιος τραβᾷ μὲ δύναμι τὸ σχοινί. Ἀλλά—τί φρίκη!—τὸ ἄψυχο караβό-σχοινο δὲν πειθαρχεῖ στὴν ἐντολὴ τοῦ σκληροῦ του

ἀφεντικοῦ. Ἄρνεϊται νὰ φονεύσῃ τὸν ἄθῳο. Σπάζει. Καὶ ὁ Πατριάρχης σωριάζεται κατὰ γῆς.

Ἐνα ὑπόκωφο βουϊτό, ἀνάμικτο μ' ἀναθέματα καὶ κατάρες, τραντάζει τὸν τουρκικὸν ὄχλο. Ἐνα πνιγμένο κλάμα δονεῖ τὰ στήθη τῶν ραγιαδῶν. Ὁ Κύριλλος κάνοντας ὑπέρτατη προσπάθεια σηκώνεται. Στὸ βλέμμα του εἶναι ζωγραφισμένη ἡ ἀγωνία τοῦ θανάτου. Λίγα λόγια προσευχῆς ψιθυρίζει καὶ ὑπομονητικὰ περιμένει.

Ὁ ἀρχιδῆμιος ἐκνευρισμένος φωνάζει νὰ φέρουν δεύτερο σχοινί. Ἐτοιμάζουν γρήγορα τὸν βρόχο καὶ τὸν κρεμοῦν στὸ ξύλο τῆς πόρτας. Τὸν σέρνουν πάλι κάτω ἀπὸ τὴν κρεμάλα. Ξαναπερνοῦν τὸ σχοινὶ στὸ λαιμό. Ὁ δῆμιος τὸ ξανατραβᾷ. Ἀλλὰ κι' αὐτὸ τὸ σχοινί, μόλις πάει νὰ ἀνασηκώσῃ τὸ σφάγιο τῆς μαρτυρικῆς μας Ἐκκλησίας... σπάζει. Ὁ Πατριάρχης βρίσκεται πάλι κατὰ γῆς.

Χαλασμός γίνεται τότε. Ὁ φρενιασμένος ὄχλος ξεσπᾷ σ' ἀλαλαγμούς. Οἱ ραγιαδες κλαῖνε. Μερικοὶ φεύγουν. Δὲν ἀντέχουν ἄλλο. Τρέχουν στὰ σπίτια τους. Κλείνονται μέσα νὰ ξεσπάσουν σὲ δυνατὸ θρῆνο. Ἐνας ὅμως δὲν λυγίζει. Δὲν ἀποκάνει. Εἶναι ὁ ἀτρόμητος Κύριλλος.

Σὲ λίγα λεπτὰ φθάνει στὸν τόπο τοῦ τραγικοῦ μαρτυρίου τὸ τρίτο σχοινί. Αὐτὸ εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τ' ἄλλα. Ὁ δῆμιος τὸ περνᾷ ἀμέσως ἀπὸ τὸ λαιμὸ τοῦ θύματος καὶ τραβᾷ μ' ὄλη του τὴν δύναμι. Τὸ σῶμα σηκώνεται. Σφαδάζει στὸν ἀέρα. Καὶ κατόπιν μένει ἀκίνητο, κρεμασμένο ἀνάμεσα σ' οὐρανὸ καὶ γῆ...

Μ' αὐτὸ τὸ τραγικὸ θάνατο ὁ Κύριλλος ὁ ΣΤ' ἄφησε τὸ λαό του, ἐπέταξε στὰ οὐράνια καὶ εὐρέθηκε ἀνάμεσα στοὺς Ἐθνομάρτυρας τοῦ Γένους, στίς 18 Ἀπριλίου 1821.

Τὸ ἱερὸ λείψανο τοῦ Κυρίλλου ἔμεινε τρία μερόνυκτα μπρὸς στὴ Μητρόπολι. Κατόπιν μ' ἄγριες φωνές Ἐβραῖοι καὶ Ὀθωμανοὶ τὸ κατέβασαν καὶ σέρνοντάς το μέσα στὰ καλντερίμια τῆς πόλεως τὸ ἐρριξαν στὸ ποτάμι, ποὺ τὸ παρέσυρε πρὸς τὸ Διδυμότειχο. Ἐκεῖ κάποιος καλὸς Χριστιανός, τὸ ἀνεγνώρισε, καὶ ὅπως ὁ πλοίαρχος Σικλάβος ἀνέσυρε ἀπὸ τὸ Βόσπορο τὸ τίμιο λείψανο τοῦ Γρηγορίου, ἔτσι καὶ αὐτὸς τράβηξε ἀπὸ τὸ ποτάμι καὶ ἔθαψε στὸν κῆπο τοῦ σπιτιοῦ του, τὸ παραμορφωμένο λείψανο τοῦ Κυρίλλου. Ἀργότερα ἕνας ἀνεπιὸς τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου μετεκόμισε τὰ ὀστᾶ του καὶ τὰ ἔθαψε στὸ νάρθηκα τῆς Μητροπόλεως, ὅπου ὑπάρχει καὶ ὁ τάφος ἑνὸς παλαιοῦ συμμαθητοῦ καὶ συμμάρτυρος τοῦ Κυρίλλου, τοῦ Πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου.

Ὁ Πατριάρχης Κύριλλος, ὅπως καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ε', δὲν ἐπέταξαν στὰ οὐράνια μόνοι τους. Καὶ οἱ δυὸ εἶχαν συντρόφους στὸ ταξίδι τους, συντρόφους γενναίους. Ὁ Ἐθναρχὴς Γρηγόριος τοὺς ἄλλους Ἐθνομάρτυρας Ἱεράρχας, ὁ Κύριλλος, πιστοὺς καὶ ἀφιερωμένους συνεργάτας. Μαζῆ μὲ τὸν πρῶην Πατριάρχη ἀπηγχονίσθησαν στὴν Ἀδριανούπολι τὴν ἴδια ἡμέρα ὁ πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως, ὀκτῶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ 20 Ἑλληνες πατριῶται. «Φρικταὶ ὑπῆρξαν αἱ ἐν Ἀδριανουπόλει σφαγαὶ κατὰ τὴν

ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως» σημειώνει ἐπιγραμματικὰ ὁ Φιλήμων. Καὶ συνεχίζει περιγράφοντας τὸ θάνατο τοῦ πρώην Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ ΣΤ'.

Ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ὑπῆρξε μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες μορφές τῆς ἐθνικῆς μας παλιγγενεσίας. Ἀπὸ νέος ἀφιερώθηκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς χλιοβασανισμένης του Πατρίδος. Δούλεψε γιὰ νὰ κρατήσῃ ἄσβεστη τὴν πίστι στὶς καρδιές τῶν σκλάβων. Ἀγωνίσθηκε μὲ παλμὸ γιὰ τὸ φωτισμὸ τοῦ Γένους. Κι' ὅταν ἡ ὥρα τῆς θυσίας σήμανε, ὑπέμεινε ἡρωϊκὰ σκληρὸ μαρτύριο. Ὁ θάνατός του ἔγινε σύμβολο τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Τὸ ὄνομά του στήθηκε στὴν καρδιὰ τοῦ Ἔθνους.

Ὁ βαθὺς σεβασμὸς τῶν παιδιῶν τῆς Θράκης καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἄς συντροφεύουν πάντα τὴν μνήμη τοῦ ταπεινοῦ σταυροφόρου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος, Κυρίλλου τοῦ ΣΤ'.

3. Ο ΔΕΡΚΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

(1750—1821)

«Τὸ ἐνεργότατον μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα ἔλαβεν ἡ Ἐκκλησία... διὰ τῶν μεγαλοπρεπεστάτων θυσιῶν τῶν λειτουργῶν αὐτῆς εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος»

Π. Καρολίδης

Α'. ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΤΡΕΓΜΟΙ

Ἀνάμεσα στὰ εὐγενῆ θύματα, πού πρόσφεραν τὴ ζωὴ τους στὸ βωμὸ τῆς Πατρίδος στὸ Εἰκοσιένα, ξεχωριστὴ θέσι κατέχει καὶ ὁ Μητροπολίτης Δέρκων Γρηγόριος. Ἡ πολὺπλευρῆ δρᾶσις του καὶ ἡ ἀτρόμητη στάσις του μπρὸς στὸ θάνατο, τὸν κατέταξαν μέσα στὴ χορεία τῶν Ἐθνομαρτύρων.

Ὁ Γρηγόριος γεννήθηκε στὰ 1750 στὸ ὄρεινὸ χωριὸ Ζουμπάτα, πού βρίσκεται ἐπτὰ περίπου ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὴν Πάτρα καὶ εἶναι σκαρφαλωμένο στὶς νότιες πλευρὲς τοῦ Παναχαϊκοῦ. Ὁ πατέρας του λεγόταν Κανέλλος, ἡ μητέρα του Μαλάμω καὶ ὁ μόνος του ἀδελφὸς Μῆτρος. Οἱ κάτοικοι τῆς Ζουμπάτας ἦσαν ὅλοι σχεδὸν τσοπάνοι, πού εἶχαν τὰ χειμαδιὰ τους στὴν Δύμη (Κάτω Ἀχαΐα) τὰ Ζουμπατέικα καλύβια ἢ «γρέκια», ὅπως τὰ ἔλεγαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Ἀνάμεσα, λοιπόν, στοὺς ἀπλοϊκοὺς ἐκείνους Ἑλληνας πέρασε τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ ὁ Γρηγόριος. Μὲ τὴν ἀγκλίτσα στὸ χέρι καὶ τὸ ταγάρι κρεμασμένο στὸν ὄμο ξεκινούσε πρωτὶ-πρωτὶ, σκοτάδι ἀκόμα, γιὰ τὰ βοσκοτόπια. Ἐκεῖ πέρναγε ὅλη τὴν ἡμέρα, τρώγοντας ψωμὶ μ' ἑληῆς ἢ μὲ λίγο τυρί, πού φύλαγε στὸ ταγάρι του. Τὶς ἄλλες ὥρες του, ἐνῶ τὰ πρόβατα ἔβοσκαν, τὸ μικρὸ τσοπανόπουλο, ἀκουμπημένο στὸν κορμὸ κάποιου γέρικου δένδρου ἔπαιζε μὲ τὴ φλογέρα του γλυκοὺς ἤχους δημοτικῶν τρα-

γουδιῶν. Κι' ὅταν κανένα πρόβατο μάκραινε πολὺ, ὁ Γρηγόριος μὲ λίγους σάλτους τὸ φθανε καὶ τὸ γύριζε πίσω στὸ κοπάδι. Ἔτσι κυλοῦσαν οἱ μῆνες καὶ τὰ χρόνια του χωρὶς νὰ ὄνειρευθῆ ποτὲ ἴσως ὅτι μιὰ ἡμέρα ἦταν προωρισμένος ἀπὸ τὴ θεία Πρόνοια νὰ γίνῃ καὶ ἕνας καλὸς τσοπάνος «λογικῶν προβάτων», πού μὲ ἀπαράμιλλη τόλμη θὰ ἐκπλήρωνε τὸ θεοπέσιο λόγο τοῦ Θεανθρώπου: «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων».

Ὅταν ὁμως τὰ πρῶτα ἀμέριμνα χρόνια πέρασαν, ὁ κύρ-Κανέλλος ἄρχισε νὰ σκέπτεται γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Γρηγόρη.

—Κρίμα εἶναι ἕνα τέτοιο παιδί, ἔξυπνο καὶ ἰκανό, νὰ ταφῆ ἐδῶ πάνω, στὰ ἔρημα αὐτὰ μέρη, τοῦ ἔλεγαν πολλοί.

—Ἀλλὰ τί μπορῶ νὰ κάμω; τοὺς ἀπαντοῦσε. Ἐδῶ πάνω οὔτε δάσκαλος ὑπάρχει, οὔτε σχολεῖο...

Γρηγόρα ὁμως ὁ κύρ-Κανέλλος βρῆκε μιὰ ἀπάντησι στὸ ἐρώτημά του. Ὡ, νὰ ἡ λύσις, σκέφθηκε, καὶ ὁ νοῦς του φτερούγισε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πνευματικὰ κέντρα τῆς Τουρκοκρατίας, σ' ἕνα μοναστήρι. Στὸν Ἅγιο Θανάση τοῦ Φίλια, θὰ στείλω τὸ Γρηγόρη, ἀπεφάσισε. Ἐκεῖ τὸ παιδί θὰ μορφωθῆ καὶ θὰ πάρῃ καλὴ ἀνατροφή.

Ἔτσι κι' ἔκανε ὁ κύρ-Κανέλλος. Ἐνα πρωτὶ πηγαίνει μαζῆ μὲ τὸ γιό του στὸ Μοναστήρι, πού ἦταν κοντὰ στὰ Καλάβρυτα. Ἐκεῖ παραδίδει τὸ Γρηγόρη στὴν φροντίδα καὶ στὴν ἀγάπη τῶν καλῶν ἐ-

κείνων μοναχῶν. Σὲ λίγο γυρίζει πίσω στὴ Ζουμπά-
τα ἤσυχος.

Στὸ σχολεῖο τοῦ Μοναστηριοῦ τὸ μικρὸ παιδί
μαθαίνει τὰ πρῶτα γράμματα. Ἐκεῖ ὁ καλόγερος μὲ
τὴν κάτασπρη γενειάδα τοῦ μαθαίνει τὸ ἀλφαβητά-
ρι καὶ τὸν βάζει νὰ διαβάσῃ ἀπὸ τὸ Ὁκτωήχι καὶ
τὸ Ψαλτήρι, ἐνῶ συγχρόνως τοῦ μιᾶ γιὰ τὴν «ἀ-
ποσταμένη ἐλπίδα τοῦ Γένους»... Ποιὸς δὲν τὸ ξέρει;
Τὰ Μοναστήρια ἦσαν τότε τὰ «πανεθνικὰ κέντρα»
καὶ τὸ «κρυφὸ Σχολεῖο» τους ἢ ἄγκυρα τοῦ Γένους:

«Κι' ἀπ' τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ψηλά:
κι' ἀπ' τῶν προγόνων τ' ἄφθαστα βιβλία,
ποὺ δείχνουν τὰ πανάρχαια μεγαλεῖα,
ἕνας ψαλμὸς ἀκούγεται βαθὺς
σὲ μελωδίες ἐνὸς κόσμου ἄλλου
κι' ἀνατριχιάζει ἀκούοντας καθεὶς
προφητικὰ τὰ λόγια τοῦ δασκάλου,
μὲ μιὰ φωνὴ βαρειά:
Μὴ σκιαῶσεθε στὰ σκόπη. Ἡ λευτεριά,
σὰν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι,
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέρη».

Πόσα χρόνια ἔμεινε στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου
Ἀθανασίου ὁ Γρηγόρης; Κανεὶς δὲν ξεύρει. Ἄλλ' ἂν
δὲν ξέρομε πόσο καιρὸ ἔμεινε στὰ φιλόξενα κελλιά
του, πάντως ξέρομε πῶς σὲ ὄλη του τὴ ζωὴ τὸν συν-
τρόφεισε ἢ εὐγνωμοσύνη γιὰ τὸ φιλόξενο αὐτὸ κέν-
τρο. Καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη του τὴν ἔδειξε, εἴτε ὑπο-

στηρίζοντας τὴ Μονὴ στοὺς δύσκολους ἐκείνους και-
ροὺς, εἴτε κάνοντας ἔργα στὸ Μοναστήρι.

Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ἦταν τὸ πρῶτο του scho-
λεῖο, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ μόνο. Πολλοὶ λένε ὅτι πέρασε ἀρ-
κετὸ καιρὸ καὶ στὸ περίφημο μοναστήρι τῶν Ταξιαρ-
χῶν. Στηρίζουν τὴ γνώμη αὐτὴ πάνω σὲ μιὰ ἐπι-
στολὴ τοῦ Γρηγορίου, ποὺ ἔστειλε στὰ 1798 στὸ Μο-
ναστήρι καὶ στὴν ὁποία μιᾶ μὲ πολλὴ οἰκειότητα
στοὺς «προεστῶτας». Ἄλλ' οὔτε οἱ Ταξιάρχαι φαί-
νεται ὅτι ἱκανοποίησαν τὸν πόθο τοῦ Γρηγορίου γιὰ
ἀνώτερες σπουδές. Νὰ γιὰτι ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ
τὸν βρίσκουμε νὰ κάθεται στὰ θρανία τῆς Μεγάλης
Πατριαρχικῆς Σχολῆς τοῦ Γένους, στὴν Κωνσταντι-
νούπολι. Ἐκεῖ μὲ μόχθους καὶ στερήσεις σπουδάζει τὸ
φτωχὸ παιδί.

Ἡ σπάνια ὁμως ἀρετὴ καὶ ὁ ἀκάματος ζῆλος του
τὸν κάνουν γνωστὸ σὲ πολλοὺς Ἕλληνας τῆς Κων-
σταντινουπόλεως. Λόγιοι, ἔμποροι, Φαναριῶτες ἐν-
διαφέρονται γιὰ τὴν πρόοδό του. Ἰδιαίτερη στορ-
γὴ γιὰ τὸ Γρηγόρη αἰσθάνεται ὁ Πατριάρχης, ποὺ
γρήγορα τὸν παίρνει κοντά του.

Ἡ ζωὴ του στὸ Φανάρι βάρυνε πολὺ στὸ δια-
νοητικὸ καὶ ἠθικὸ πλάσιμο τοῦ νέου. Ἡ ψυχὴ του
ψήλωσε ὡς τὴ μεγάλη ἀπόφασί νὰ χωριστῇ ἀπὸ τὴς
πρόσκαιρες χαρὲς τοῦ κόσμου, νὰ ζήσει πνευματικᾶ,
νὰ ἀφοσιωθῇ στὸ Θεὸ καὶ στὸ Ἔθνος. Εἶπε τὴν ἀπό-
φασί του στὸν Πατριάρχη. Καὶ αὐτὸς ἀφοῦ τὸν συμ-
βούλευσε σὰν πατέρας, τοῦ ὠρίσε τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ
τὸν χειροτονοῦσε διάκονο.

Μὲ χαρὰ ἔμαθαν στὸ Φανάρι τὴν ἀπόφασί τοῦ Πατριάρχου νὰ χειροτονήσῃ τὸ Γρηγόριο. Ἀγάλισε ἡ ψυχὴ τῶν ραγιαδῶν ἀκούγοντας τὸ μαντάτο αὐτό. Καὶ τὴν ἡμέρα τῆς χειροτονίας του πληθὸς κόσμου μαζεύτηκε στὴν ἐκκλησία καὶ φώναξε τὸ «Ἄξιος» στὸν νέον, ποῦ ἔχειροτονεῖτο διάκονος. Λίγο καιρὸ ἀργότερα γιὰ δεύτερη φορὰ οἱ θόλοι ἀντιβουίζαν τὸ «Ἄξιος». Ὁ Γρηγόριος γινόταν πρεσβύτερος.

Ἀπὸ ἐδῶ ἄρχισε τὸ λαμπρὸ καὶ μεγάλο ἱερατικό του στάδιο, βασισμένο σὲ μιὰ καὶ μόνη εὐγενικὴ φιλοδοξία. Νὰ περπατήσῃ στ' ἀχνάρια τῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ δασκάλων, ποῦ εἶχε δώσει στὸν Ἑλληνισμό ὁ Μωρηᾶς του. Καὶ θὰ τὸ πετύχῃ γιατί ἡ καρδιά του φλογιζόταν ἀπὸ τὰ ὠραῖα ἰδανικὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Ἐνῶ συγχρόνως ἡ ζωὴ του ἦταν ὑπογραμμὸς μέσα στὴν κοινωνία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐτσι γρήγορα φημίσθηκε ὄχι μόνο γιὰ τὴν μάθησί του, μὰ καὶ γιὰ τὸ ἦθος του.

Τούτῃ ἡ φήμη ἔκανε ὅλους, Συνοδικοὺς καὶ προκρίτους, νὰ γυρίσουν τὰ μάτια τους στὸ Γρηγόριο, ὅταν μιὰ ἀντιπροσωπεῖα ἀπὸ τὴν Σπάρτη ἔφθασε στὴν Πόλι ζητῶντας Δεσπότη. Τὸν φώναξαν καὶ τοῦ εἶπαν ὅτι σκόπευαν νὰ τὸν κάνουν Δεσπότη Σπάρτης. Ὁ Γρηγόριος ἀρνήθηκε. Τοὺς εἶπε ὅτι ἦταν πολὺ νέος. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὰ βγάλῃ πέρα. Ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Συνοδικοί του ἐξέτασαν τίς ἀντιρρήσεις, μὰ βρῆκαν πῶς καὶ μὀρφωσί εἶχε καὶ ἀρετὴ δὲν τοῦ ἔλειπε. Ἐτσι ἀπεφάσισαν καὶ τὸν χειροτόνησαν Μητροπολίτην Σπάρτης.

Σὲ λίγες μέρες ὁ νέος Μητροπολίτης κατέβηκε στὴν ἔδρα του. Οἱ ἀρχὲς τὸν δέχθηκαν μ' ἐξαιρετικές τιμὲς κι' ὁ λαὸς μὲ τὸν πιὸ ἄδολο ἐνθουσιασμό.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ποῦ πάτησε τὸ πόδι του στὴν Σπάρτη ὁ Γρηγόριος, γίνεται ὁ Ἐθνάρχης τῆς ἐπαρχίας του. Αὐτὸς διευθύνει κάθε ἐθνικὸ ζήτημα. Σ' αὐτὸν ἀπευθύνονται γιὰ κάθε ἐκδήλωσι, ποῦ προετοιμάζεται ἐναντίον τῶν κατακτητῶν. Τοῦ ζητοῦν τὴν γνώμη του καὶ ὅταν αὐτὸς πῇ τὸ ναί, τότε προχωροῦν. Ἰδιαιτέρο ὅμως ἐνδιαφέρον δείχνει ὁ Γρηγόριος γιὰ τὴν κλεφτουργιά. Ἡ Μάνη, ἀπὸ τὴν πρώτη ὥρα τῆς δουλείας ἦταν τὸ ἄσυλο καὶ τὸ κρησφύγετο τῶν κλεφτῶν. Στὸν Ταῦγετο ἦταν τὰ ἀπάτητα λημέρια τους. Ἀλλὰ στὰ χρόνια ἐκεῖνα οἱ χαράδρες τῶν βουνῶν δὲν ἄκουγαν τὰ ἠρωϊκὰ τραγούδια τῶν κλεφτῶν, οἱ πλαγιὲς δὲν ἔβλεπαν παλληκάρια νὰ σέρνουν ὄμορφους χορούς. Οἱ Ἀρβανιτᾶδες, ποῦ λεηλατοῦσαν τὸ Μωρηᾶ, τοὺς εἶχαν ἐξαλείψει ἀπὸ πολλὰ μέρη. Ἡ γενναία ὅμως καρδιά τοῦ Δεσπότη δὲν ἀνέχεται νὰ βλέπῃ τὴν Μάνη χωρὶς κλέφτες καὶ γι' αὐτὸ ἐνισχύει τὸν περίφημο Ζαχαριᾶ νὰ βγῆ στὸ βουνό. Ἐκεῖνος ἄλλο ποῦ δὲν θέλει. Συναῖζει πεντακόσια τόσα παλληκάρια καὶ ἀρχίζει τὴν δρᾶσί του. Ἐτσι σὲ λίγο βουνὰ καὶ λαγκάδια ἀντηχοῦν ἀπὸ τὰ κλέφτικα τραγούδια τοῦ Ζαχαριᾶ.

Γρήγορα ὅμως ἡ ἐθνικὴ δρᾶσις τοῦ Μητροπολίτου Σπάρτης φθάνει ὡς τ' αὐτὰ τοῦ Πασᾶ τοῦ Μωρηᾶ.

Οἱ σύμβουλοί του τοῦ μιλοῦν γιὰ ἓνα δῆθεν καινούργιο ξεσηκωμὸ τῶν ραγιαδῶν καὶ τοῦ ζητοῦν

νά φυλακίσῃ τὸν Μητροπολίτη Γρηγόριο. Στὴν ἀρχὴ ὁ Πασᾶς δειλιάζει. Φοβᾶται τὴν ἀνίδρασι τοῦ λαοῦ. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως μὲ τὴν ἐπιμονή τους τὸν κάμπτουν. Συλλαμβάνει λοιπὸν καὶ φυλακίζει τὸν Δεσπότη ἐν- νέα ὀλόκληρους μῆνες.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Σαλαμπάσης στέλνει τρεῖς φο- ρές ταχυδρόμους στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ ζη- τεῖ φερμάνι ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνο νὰ ἀποκεφαλίσῃ τὸν φυλακισμένο Μητροπολίτη. Πάνω ὅμως ἀπὸ τὸν Πασᾶ τῆς Τριπολιτσᾶς εἶναι ὁ εὐσπλαγχνος καὶ Πα- νάγαθος Θεός, τὸν ὁποῖον ἰκετεύουν οἱ Ἕλληνες νὰ σώσῃ τὸν γενναῖο Ποιμενάρχη τους ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ λύκου. Καὶ τὸ θαῦμα γίνεται. Καὶ οἱ τρεῖς ἀποστο- λές τοῦ Σαλαμπάση στὴν Πόλι, γυρίζουν ἀπρακτες.

—Πασᾶ μου, φερμάνι δὲν μᾶς δίνει ὁ Σουλτᾶνος, τοῦ εἶπαν...

Ὅταν πιά κατάλαβε ὅτι φερμάνι δὲν θάπαιρνε στὸ χέρι του, ὁ Πασᾶς γύρισε τὸ πονηρό του μάτι στὸ πουργί του. Μιά καὶ δὲν μποροῦσε νὰ σκοτώσῃ τὸ Γρηγόριο, θὰ δεχόταν νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ, ἀλλὰ μὲ τὸν ὄρο νὰ πάρῃ χρήματα... Τὰ λεφτὰ ἦταν τὸ κλειδί, πού ἀνοίγε πολλές φορὲς τὴν πόρτα τῆς φυ- λακῆς. Καὶ τὸ ἤξεραν καλὰ οἱ Ἕλληνες. Ἦταν ἓνα κοινὸ μυστικόν. Αὐτὸ ἔσωσε καὶ τὸν Γρηγόριο. Ἦ ἀμ- πάρα τῆς φυλακῆς ἔπεσε, ὁ Μητροπολίτης ἐλευθερώ- θηκε, ὅταν οἱ Χριστιανοὶ ἔστειλαν στὸν Πασᾶ γιὰ λύτρα χιλιάδες γρόσια.

Ἀπερίγραπτη ἦταν ἡ χαρὰ τοῦ λαοῦ, σὰν ἔ- φθασε ὁ Μητροπολίτης τους πίσω στὸ Μυστρά. Οἱ

πρόκριτοι μὲ συγκίνησι τὸν καλωσώρισαν, ὁ κόσμος μὲ δάκρυα τὸν ὑποδέχθηκε. Καὶ αὐτός, μὲ καρδιὰ πλημ- μυρισμένη ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, εὐχαρίστησε τὸν Θεὸ γιὰ τὴν ἀνέλπιστη σωτηρία του.

Τὰ πράγματα ὅμως τώρα πιά δὲν εἶναι εὐκολα γιὰ τὸ Μητροπολίτη Σπάρτης. Ἐχει πέσει στὴ δυσ- μένεια τοῦ Πασᾶ. Αὐτὸ δὲν ἦταν καθόλου εὐχάριστο γιὰ κάθε ραγιᾶ. Γινόταν τρομερὰ ἐπικίνδυνο, ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα ἱεράρχη πού τότε ἦταν ὁ πρόκρι- τος ἀνάμεσα στοὺς προκρίτους τῆς ἐπαρχίας του. Αὐτὸ συνέβη τότε καὶ μὲ τὸν Γρηγόριο. Ὁ Πασᾶς ἀφοῦ ἔφαγε τὰ γρόσια, πού πήρε γιὰ τὴν ἀπελευ- θέρωσι τοῦ Δεσπότη, ξαναποφάσισε νὰ τὸν συλλά- βῃ. Ἔστειλε λοιπὸν τότε ἓνα ἀξιωματικὸ στὴν Σπάρ- τη μὲ τὴν ἐντολή νὰ παρασύρῃ στὴν Τριπολιτσά τὸν Γρηγόριο.

Ἦ σκηνή, πού θὰ περιγράψουμε, διαδραματίζε- ται στὴ Μητρόπολι τοῦ Μυστρά, στὰ 1790. Ὁ Γρη- γόριος, ἤρεμος κάθεται στὸν καναπέ του. Ἀπέναντί του εἶναι ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικὸς, πού ἔχει ἔλθει ἀπὸ τὸν Πασᾶ.

—...Λοιπόν, Δεσπότη μου, τοῦ λέει μιὰ στιγμή ὁ Τοῦρκος, αὐτὰ μοῦπε ὁ Πασᾶς, πού θὰ σὲ περιμένῃ γιὰ νὰ συζητήσῃ καὶ μὲ τὴν ἀφεντιά σου τὰ ζητήμα- τα.

Ἦ σκέψις τοῦ Γρηγορίου, ὅσο ὁ Τοῦρκος μιλοῦ- σε, ἔτρεχε ἀλλοῦ. Τὸ ἴδιο δὲν εἶχε γίνῃ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια; Ναὶ καὶ τότε, συλλογιζόταν, κάποιος ἄλλος μαντατοφόρος τοῦ Πασᾶ εἶχε παρασύρει στὴν Τρι-

πολιτῶν τὸν προκάτοχό του, τὸν Ἄνανιαν. Καὶ τότε ἡ ἴδια σκηνοθεσία. Τὰ δῆθεν ζητήματα ποὺ ἔπρεπε νὰ συζητηθοῦν ἦταν τὸ ὑπουλο δόλωμα, ποὺ τράβηξε τὸ γενναῖο ἐκείνον Ἐθνομάρτυρα στὴ σφαγή. Κάτι τέτοιο μὲ περιμένει καὶ μένα ἂν πέσω γιὰ δευτέρη φορά στὰ χέρια του, σκέπτεται ὁ Μητροπολίτης, ἐνῶ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Σαλαμπάση προσπαθεῖ νὰ τὸν πείσει νὰ φύγουν ἀμέσως γιὰ τὴν Τριπολιτσά...

Κάποια στιγμή ὁ Δεσπότης σηκώνεται καὶ μπαίνει στὸ δωμάτιό του γιὰ νὰ ἐτοιμασθῆ, ὅπως ὑπέθεσε ὁ Τοῦρκος, ποὺ περίμενε ἀμέριμνος. Περνοῦν λίγα λεπτά καὶ γίνεται ἀπόλυτη ἡσυχία. Κανένας θόρυβος δὲν ἀκούεται πιά. Περνοῦν καὶ ἄλλα λεπτά, κι' ἄλλα καὶ ἄλλα καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Πασᾶ περιμένει ἀκόμα νὰ ξαναφανῆ ὁ Γρηγόριος. Ἄλλὰ τίποτε. Ὡχ, Ἄλλάχ, Ἄλλάχ, μὲ γέλασε ὁ γκιαούρης, ξεφωνίζει κάποια στιγμή καὶ ὀρμᾶ μέσ' στὸ δωμάτιο τοῦ Δεσπότη. Ἄλλὰ πουθενὰ Δεσπότης. Ἄνοιγει τίς κασέλες, ψάχνει στὶς καταπακτὲς ἄλλὰ πουθενὰ! Ντροπιασμένος κατεβαίνει στὴν αὐλή, ποὺ τὸν περιμέναν οἱ στρατιῶται του.

—Μήπως τὸν εἶδατε πουθενὰ, τοὺς ρωτᾷ ἀναστατωμένος.

—Ποιόν; ἀπαντοῦν ξαφνιασμένοι... Ὁ ἀξιωματικὸς δαγκώνει τὰ χεῖλη του χωρὶς λέξι νὰ ἀπαντήσῃ καὶ ἐτοιμάζεται νὰ γυρίσῃ ἀπρακτος στὸν ἀφέντη του...

Τί λοιπὸν εἶχε συμβῆ; Ὁ Γρηγόριος μόλις ξέ-

φυγε ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ Τοῦρκου, κατέβηκε ἀθόρυβα στὴν αὐλή, πῆγε στὸ σταῦλο, καβάλλησε τὸ πιό γοργὸ ἄλογο καὶ ἔτρεξε μέσα ἀπὸ τὰ χωράφια πρὸς τὴν παραλία. Φθάνει στὸ Μαραθωνήσι, κοντὰ στὸ ἀρχαῖο Γύθιο. Ἐκεῖ πηδᾷ σ' ἓνα μικρὸ καΐκι ἐνὸς ἐμπύστου φίλου του καὶ σαλπάρει. Ὑστερα ἀπὸ πολλὰ ὥρες ταξίδι πατᾷ τὸ πόδι του στὸ ἡρωϊκὸ νησί, στὴν Ὑδρα. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν μένει πολὺ καιρὸ. Μπαρκάρει σ' ἓνα καράβι, ποὺ πῆγαινε στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ τραβᾷ γιὰ τὴν βασιλεύουσα.

Βαθεῖα συγκινημένος ὁ Γρηγόριος ἀντικρῦζει πάλι τὴ σκλαβωμένη Πόλι. Νὰ οἱ θόλοι τῆς Ἁγίας Σοφίας—«τὸ μεγάλο μοναστήρι»—ποὺ περιμένει τὸν πατᾶ νὰ βγῆ νὰ συνεχίσῃ τὴ λειτουργία, ποὺ ἄφηκε μισοτελειωμένη τὴ φρικτὴ ὥρα, ποὺ κούρσεψαν τὴν Πόλι. «Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας θᾶναι»... Μὲ τέτοιες σκέψεις ὁ Μητροπολίτης βαδίζει πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τὸν δέχεται μ' ἀγάπη. Τὸ βράδυ Πατριάρχης, Δεσποτάδες, πρόκριτοι συγκεντρώνονται στὴ μεγάλη τραπεζαρία καὶ ὁ Γρηγόριος τοὺς διηγεῖται τὰ γεγονότα τοῦ Μωρηᾶ!

Λίγο καιρὸ ἀργότερα καὶ ἀκριβῶς τὸ Νοέμβριο τοῦ 1791, κατὰ τὴ γνώμη νεωτέρων βιογράφων, ὁ Γρηγόριος μετετέθη στὴ Μητρόπολι Βιδύνης. Ἄλλὰ ποῦ ἦταν αὐτὴ ἡ Μητρόπολις; Τὸ Βιδύνιο ἦταν μιὰ μεγάλη βουλγαρικὴ πόλις στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Δουνάβεως. Τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν ἔδρα Ἐπισκόπου καὶ εἶχε ἓνα ὠραῖο καθεδρικὸ ναό.

Ἐκεῖ ἦταν ἡ ἔδρα καὶ τοῦ περιβόητου Πασβάντ Ὀγλοῦ, ποὺ ἔπαιξε περιέργο ρόλο στὰ προεπαναστατικά γεγονότα τῶν μερῶν ἐκείνων. Τὴν ἐποχή, ποὺ ἔφθασε ὁ Δεσπότης ἐκεῖ, ὁ Πασβάντογλου συνδεόταν μὲ στενὴ φιλία μὲ τὸν Ρήγα Φερραῖο. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μητροπολίτης εἶχε στενὲς σχέσεις μὲ τὸν Ρήγα. Ἔτσι ὁ κοινὸς φίλος ἔγινε ἡ αἰτία, ὥστε νὰ συνδεθῇ ὁ Γρηγόριος μὲ τὸν Πασβάντογλου.

Κύλησαν λίγα ἡσυχα χρόνια. Σιγά-σιγά ὁμως ὁ Ὀγλοῦ, ποὺ ἦταν τότε ὁ ἀρχηγὸς τῶν τρομερῶν Γενιτσάρων, ἔγινε τόσο ἰσχυρὸς, ποὺ σήκωσε τὴν μπαντιέρα τῆς ἀνταρσίας ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου. Ἄρχισε νὰ διοικῇ τὶς ἐπαρχίες, ποὺ ἦταν γύρω στὸ Δούναβι, χωρὶς νὰ λογαριάζῃ καθόλου τὶς διαταγὲς τῆς Πύλης. Ὁ Σουλτάνος ἀγρίεψε, φώναξε, ἀπειλήσε, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑποταχθῇ. Τότε ὁ Σουλτάνος ζήτησε ἀπὸ τὸν ἔμπιστο φίλο του Χουσεῖν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου. Καὶ πράγματι ὁ Χουσεῖν ἐπὶ κεφαλῆς ἑκατὸν χιλιάδων στρατοῦ ἐξεστράτευσε ἐναντίον του, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ Ὀγλοῦ δὲν συνθηκολόγησε. Πολέμησε γενναῖα καὶ ἀνάγκασε τὸν Χουσεῖν νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸ σχέδιόν του. Στὴν ἀποστασία αὐτῆ τοῦ Πασβάντογλου δὲν ἦταν ἀμέτοχος καὶ ὁ Γρηγόριος, ποὺ περίμενε ἡ ἀνταρσία τοῦ τρομεροῦ γενιτσάρου νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀνάστασι τοῦ Γένους μας.

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἡ θέσις τοῦ Δεσπότη τοῦ Βιδυνίου ἔγινε προβληματική. Τὸ νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ ἦταν τρομερὰ ἐπικίνδυνον. Ἡ τουρκικὴ ἔξουσία

παρακολουθοῦσε ὑποπτα κάθε κίνησι. Ἀλλὰ μήπως ἦταν ἀκίνδυνον νὰ χαλάσῃ τὶς σχέσεις του μὲ τὸν τρομερὸ Ὀγλοῦ; Ἀναμφιβόλως ὄχι. Οἱ σκέψεις αὐτὲς τὸν βασάνισαν πολὺ. Τὸ δίλημμα ἦταν τραγικόν. Ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τοῦ δείξῃ δρόμον σωτηρίας. Τέλος ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ. Σὲ λίγο καιρὸ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολι, ἀφοῦ παρέκαμψε χίλια δυὸ ἐμπόδια.

Β'. ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Τὴν ἐποχὴ, πού ἔφθασε στὴν Πόλι γιὰ τρίτη καὶ τελευταία φορὰ ὁ Μητροπολίτης Γρηγόριος, στὸν Οἰκουμεικὸν θρόνο καθόταν ὁ ταπεινὸς καὶ φιλήσυχος Καλλίνικος ὁ Ε΄. Ὁ Πατριάρχης τὸν δέχθηκε μὲ ἀγάπη καὶ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1801 τὸν μετέθεσε στὴν Μητρόπολι Δέρκων.

Οἱ Δέρκοι ἦταν ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης, τριάντα τρία χιλιόμετρα ΒΔ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ δύο χιλιόμετρα μακρὰ ἀπὸ τὸν Εὐξεῖνο Πόντο. Στὰ δοξασμένα βυζαντινὰ χρόνια ἦταν ἔδρα Μητροπόλιτου. Δύο ὅμως αἰῶνες μετὰ τὴν πτώσι τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἡ ἀρχαία πόλις παρήκμασε, πρᾶγμα, πού ἀνάγκασε τὸ Πατριαρχεῖο νὰ μεταθέσῃ τὴν ἔδρα τοῦ Δεσπότη στὸ ὁμορφο προάστειο, στὰ Θεραπεῖα, κρατῶντας τὸν ἀρχαῖο ἔνδοξο τίτλο τοῦ «Δέρκων ὑπέρτιμος καὶ Ἐξαρχος Βοσπόρου...».

Στὰ τελευταῖα χρόνια πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τὸ προάστειο αὐτό, πού εἶναι μία ἀπὸ τὶς πιὸ μαγευτικὲς τοποθεσίεσ τῶν περιχώρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἐθνικὰ κέντρα τοῦ Βοσπόρου. Ἐκεῖ εἶχαν τὴν ἔδρα τους πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Φαναριώτας.

Ἄς γυρίσουμε ὅμως στὸ Γρηγόριο. Ὁ ἀκαταπόνητος Δεσπότης ἀφοῦ ἀγωνίσθηκε στὸ νοτιώτερο καὶ στὸ βορειότερο ἄκρο τῆς βαλκανικῆς, παίρνει τώρα

μῖα ἐξέχουσα θέσι στὴν καρδιὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐγκαθίσταται κοντὰ στὴν Κωνσταντινούπολι, στὰ Θεραπεῖα. Οἱ ἀρχές, οἱ Φαναριώτες, οἱ δημογέροντες τὸν δέχονται μὲ χαρὰ. Ὁ λαὸς πανηγυρίζει τὸν ἐρχομὸ του. Ὁ Γρηγόριος, φτιασμένος γιὰ νὰ διοικῆ, μὲ ὀξύτατη κρίσι, δὲν παρασύρεται ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις αὐτές. Μαντεύει τὶς δυσκολίες, πού τὸν περιμένουν καὶ στὴν τρίτη του ἔδρα. Ὅμως δὲν λυγίζει. Μὲ καρδιὰ γεμάτη ἀγάπη καὶ μ' ἀσταλένια θέλησι ἀναλαμβάνει τὰ νέα του καθήκοντα.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες ἡμέρες καὶ ἡ νέα του Μητρόπολις γίνεται τὸ κέντρον τῶν κατατρεγμένων. Πολλὰ ζητήματα τῶν σκλάβων φθάνουν στὸ φιλόστοργο Δεσπότη. Κι' αὐτὸς μ' ἀγάπη καὶ καλωσύνη τοὺς νουθετεῖ καὶ τοὺς καθοδηγεῖ. Ἰδιαιτέρη στοργὴ δείχνει στοὺς συμπατριώτας του. Πολλοὶ Μωραῖτες, εἴτε διωγμένοι ἀπὸ τοὺς σατράπες τῆς Πελοποννήσου, εἴτε θέλοντας νὰ ἐπιτύχουν διάφορα ζητήματά τους, σ' αὐτὸν καταφεύγουν.

Ὁ Γρηγόριος, πού ἐπροστάτευε κάθε ραγιά, ἰδιαιτέρη στοργὴ ἔδειχνε στὰ παιδιά. Ὅταν ἐγκατεστάθηκε στὰ Θεραπεῖα ἐπῆρε στὴν προστασία του ἓνα μικρὸ καὶ φτωχὸ παιδί, πού τὸν ἔλεγαν Γρηγόρη. Ἡ καρδιὰ τοῦ μικροῦ πλημμύρισε ἀπὸ εὐγνωμοσύνη μόλις βρέθηκε κοντὰ στὸν καταδεκτικὸ Δεσπότη. Καὶ γι' αὐτὸ ἀφωσιώθηκε μ' ὅλη του τὴν ψυχὴ στὸν προστάτη του. Καὶ ὁ Δεσπότης ἔκανε τὸ πᾶν γιὰ τὸ μικρὸ ὁμῶνυμό του. Τὸν ἔστειλε στὴν Ἑλληνικὴ Σχολὴ τῶν Θεραπειῶν, πού τότε ἤκμαζε. Ἀργότερα τὸν

χειροτόνησε διάκονο καὶ κατόπιν πρεσβύτερο. Δεκαπέντε χρόνια μετὰ τὸν μαρτυρικό θάνατό τοῦ προστάτη του Δέρκων, ὁ Γρηγόριος ἀνέβηκε στὸν Πατριαρχικό θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Σὰν Πατριάρχης ὁ Γρηγόριος ἔδειξε σπάνιες ἀρετές, μεγάλο ζῆλο, στοργή στὸν πονεμένο λαό. Ὅλ' αὐτὰ εἶχαν σπαρῆ στὴν ψυχὴ του ἀπὸ τὸν μεγάλο του προστάτη, τὸν Μητροπολίτη Δέρκων.

Ἄλλ' ὁ Γρηγόριος δὲν ἦταν τὸ μόνο παιδί γιὰ τὸ ὁποῖον φρόντισε ὁ Δέρκων. Κι' ἄλλα ἑλληνόπουλα περιέβαλε μὲ στοργή, βοηθώντας τα ν' ἀναδειχθοῦν στὴν κοινωνία καὶ νὰ γίνουν φλογεροὶ ἐργάται τοῦ Χριστοῦ.

Πόσα, ἀλήθεια, δὲν ὀφείλει τὸ Ἔθνος μας σὲ τέτοιους κληρικούς, ποὺ ἔγιναν συμπαραστάται τῆς σκλαβωμένης νεότητος! Πόσα δὲν ὀφείλει στοὺς ἀφανεῖς αὐτοὺς προστάτας, ποὺ χάρισαν στὴν Ἐκκλησία ἀφιερωμένους ἡγέτας καὶ στὸ Ἔθνος γενναίους μαχητάς!

Ὁ Γρηγόριος συγκαταλέγεται καὶ μεταξύ τῶν Ἱεραρχῶν ἐκείνων, ποὺ ἔδειξαν μεγάλο ζῆλο καὶ γιὰ τὴν ἴδρυσιν σχολείων. Ἐπίστευε ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι λόγιοι καὶ κληρικοὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ὅτι γιὰ νὰ ἐξυψωθῆ τὸ θρησκευτικὸ καὶ τὸ πατριωτικὸ συναίσθημα τῆς νεολαίας, ἐχρειάζοντο «πολλά, πάρα πολλά σχολεῖα», γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν Κοραῆ. Μὲ τὴν πίστι αὐτῆ στή δύναμι τῆς μορφώσεως δούλεψε πολὺ γιὰ τὴν διατήρησιν τῶν Σχολείων στὰ Θεραπεῖα καὶ γιὰ τὴν ἀνα-

διοργάνωσι τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τοῦ Γένους, ποὺ μετεφέρθη στὰ 1805 ἀπὸ τὸ Φανάρι στὴν Ξηροκρήνη (Κουρουτσεσμέ). Ἀναγνωρίζοντας τὸ Πατριαρχεῖο τὶς ὑπηρεσίες του, ἐγκωμιάζει τὸν φλογερό του ἐνθουσιασμό στὸ «σιγίλλιο» τῆς ἰδρύσεως τῆς καινούργιας Σχολῆς.

Ἐπίσης ἐπαινεῖται ὁ ἅγιος Δέρκων σὰν προστάτης τῆς παιδείας καὶ σ' ἓνα συνοδικὸ γράμμα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε', διότι ἴδρυσεν σὲ πολλὰ μέρη τῆς ἑπαρχίας του σχολεῖα.

Συγχρόνως ὁ μορφωμένος αὐτὸς Δεσπότης φρόντιζε μὲ κάθε τρόπο καὶ νὰ πλουτίζη τὶς βιβλιοθήκες τῶν διαφόρων σχολείων καὶ τῶν Μοναστηριῶν. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ διάφορα ἔγγραφα, ποὺ ἀναφέρουν ὅτι ὁ Δέρκων πλήρωνε ἀρκετὰ γρόσια καὶ ἔστελνε στὶς διάφορες βιβλιοθήκες τ' ἀντίτυπα Λεξικῶν καὶ βιβλίων.

Τούτη ἡ στοργὴ τοῦ Γρηγορίου στὰ Σχολεῖα εἶναι ἡ καμπάνα ποὺ βροντοφωνεῖ πῶς τὸ Ἔθνος ἂν ἔζησε καὶ μεγαλούργησε τὸ ὀφείλει στὴν παιδεία, ποὺ ἀδελφωμένη μὲ τὴν πίστι τὸ στήριξε στὰ χρόνια τὰ μαύρα τῆς σκλαβιάς. Σὲ τοῦτο τὸ χιλιοδοκιμασμένο θεμέλιο πρέπει καὶ τώρα τὸ Ἔθνος—τὸ ἐλεύθερο καὶ τὸ σκλαβωμένο—νὰ στηρίξη τὴν προκοπὴν του. Γιατί μόνο τὸ σχολεῖο ποὺ ἀγκαλιάζει τὴν πίστι, προοδεύει! Ἡ παιδεία ποὺ θεμελιώνεται στὸ Χριστό, μεγαλουργεῖ! Ἄς μὴ λησμονοῦμε ποτὲ τούτη τὴν ἀλήθεια...

Ὁ Γρηγόριος δὲν ἦταν μόνο ὁ προστάτης τῆς

παιδείας και τῶν γραμμάτων, ἦταν και ὁ εὐλαβῆς τελετουργὸς τῶν Μυστηρίων και θερμὸς ἱεροκῆρυξ. Ἡ λειτουργία του εἶχε κάτι τὸ μεγαλοπρεπὲς και κατα- νυκτικὸ και γι' αὐτὸ και οἱ Φαναριῶται εὐχαριστοῦν- το νὰ τὴν παρακολουθοῦν. Ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς στὸν πρῶτο τόμο τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» του ἀναφέρει μὲ θαυμασμὸ τὶς πασχαλινὲς ἰδίως λειτουρ- γίης τοῦ Γρηγορίου. Και ὁ θεραπευτὸς Κ. Πουρνα- ρᾶς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὰ δειλινὰ τοῦ καλοκαιριοῦ κόσμος πολὺς ἐμαζεύετο κάτω ἀπὸ ἓνα γέρικο πλά- τανο γιὰ ν' ἀκούσῃ τὸ Δεσπότη πού μιλοῦσε γιὰ τὸν Χριστὸ και τὴν Ἑλλάδα. Μὲ τὴν βροντερή του φωνὴ νουθετοῦσε τοὺς Ἕλληνας γιὰ διάφορα ζητή- ματα. Ἄλλοτε τοὺς μιλοῦσε γὰ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκ- κλησιάζωνται τακτικά, κι' ἄλλοτε τοὺς συμβούλευε νὰ ζοῦνε μὲ τιμιότητα και δικαιοσύνη.

Ἄλλ' εἶναι καιρὸς νὰ δοῦμε κι' ἄλλη μιὰ πτυχὴ τῆς δράσεως τοῦ Δέρκων, πού συνδέεται μὲ τὸ σε- πτὸ παλλάδιο τῆς Ὁρθοδοξίας, τὸ Οἰκουμενικὸ Πα- τριαρχεῖο. Ἐπειδὴ οἱ ἔδρες τῶν Μητροπολιτῶν Δέρ- κων, Χαλκηδόνος, Νικομηδείας και Κυζίκου, δὲν ἦσαν μακριὰ ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα, γι' αὐτὸ οἱ τρεῖς αὐ- τοὶ Μητροπολίται ἐκαλοῦντο συνήθως ὡς Συνοδικοί. Ἀποτελοῦσαν δηλαδὴ τὴ διαρκῆ, θὰ λέγαμε σήμερα, Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἀνάμεσα σ' αὐ- τοὺς τὰ πρῶτα 20 χρόνια τοῦ 19ου αἰῶνος διεκρίθη ὁ Γρηγόριος. Ἀπὸ τὸν πρῶτο μῆνα, πού ἐγινε Μη- τροπολίτης Δέρκων (Ἰούλιο τοῦ 1801) μέχρι τὸν Ἀ- πρίλιο τοῦ 1821, πού πρόσφερε σπονδὴ τὸ αἷμα του

στὸ Βωμὸ τῆς Ἐθνικῆς ἀναστάσεως, ὑπῆρξε τὸ δεξι- χέρι τεσσάρων Πατριαρχῶν, τοῦ Καλλινίκου Ε', τοῦ Ἱερεμίου Δ', τοῦ Κυρίλλου ΣΤ' και τοῦ Ἐθνομάρτυ- ρος Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Ὁ Καλλίνικος ὁ Ε', ἦταν ἀπλὸς και φιλήσυχος Πατριάρχης και προσπαθοῦσε νὰ μὴ δυσανεστῆ κα- νένα. Ὁ Ἱερεμίας δὲν εἶχε μεγάλη μὀρφωσι, βοηθοῦ- σε ὁμως πολὺ τὴν παιδεία τοῦ Ἐθνους. Ὁ διάδοχὸς του, Κύριλλος ὁ ΣΤ', ἦταν ὅπως εἶπαμε και στὴ βιο- γραφία του, ὁ πιὸ σπουδασμένος και μορφωμένος Πα- τριάρχης τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὅσο γιὰ τὸν Γρηγό- ριο τὸν Ε' πού διεδέχθη τὸν Κύριλλο, εἶναι τόσον γνωστὴ ἡ δρᾶσις του, ὥστε δὲν θὰ ἐχρειάζετο ἐδῶ νὰ λεχθῆ τίποτα.

Και γιὰ τοὺς τέσσερις αὐτοὺς Πατριάρχας ὁ Δέρ- κων ὑπῆρξε ὁ πολὺτιμος σύμβουλος. Γιὰ ὅλα τὰ ζη- τήματα ἐρωτοῦσαν τὸν σοφὸ Δεσπότη. Σὲ ὅλες τὶς μεγάλες ὑποθέσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπαιζε πρωτεύ- οντα ρόλον.

Ἰδιαίτερα καρποφόρος ἦταν ἡ συνεργασία τῶν δύο Γρηγορίων, τοῦ Πατριάρχου και τοῦ Μητροπο- λίτου. Οἱ κοινοὶ ἀγῶνες τοὺς εἶχαν ἐνώσει μὲ μιὰ εἰ- λικρινῆ φιλία. Ἐν τούτοις ὁμως τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα τοῦ Ζουμπατιώτη Γρηγορίου προξενοῦσε κάπου-κά- που μικρὴ χαλάρωσι στὴ φιλία τους. Γρήγορα ὁμως ὅλα αὐτὰ ἐκαίγοντο στὸ καμίνι τῶν κοινῶν πόθων και ὀνείρων και ἡ συνεργασία τῶν δύο πρωτεργα- τῶν τῆς Ἐθνικῆς μας παλιγγενεσίας συνεχιζόταν ὁ- μαλὰ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ δούλου Γένους.

Τούτο επαναλαμβάνεται πάντα: Όταν η φιλία στηρίζεται σε κοινά ιδεώδη, σε ευγενή ιδανικά, σε ανώτερες επιδιώξεις, όταν στο Χριστό θεμελιώνεται... περνά και τότε μπόρες και κλονισμούς, μα γρήγορα αναστηλώνεται!...

Μιά όμως και μιλάμε για τους συνεργάτες του Γρηγορίου Δέρκων, θα πρέπει να σταματήσουμε και σ' έναν άλλο ομώνυμό του αγωνιστή που ήλθε στα τέλη του 1817 στην Κωνσταντινούπολη. Πρόκειται για το Γρηγόριο Δικαίο ή Παπαφλέσσα. Κι' αυτός, όπως και πολλοί συμπατριώται του, από τις πρώτες ημέρες γνωρίστηκε με τον μεγάλο προστάτη του Μωρηά. Η επαφή των δύο Γρηγορίων εξελίχθηκε σε θερμή συνεργασία για την ανάστασι του Γένους. Καρπός της συνεργασίας αυτής ήταν και η απόφασις να πάη ο Παπαφλέσσας στις 'Ηγεμονίες για να ενισχύση τις προσπάθειες της Φιλικής 'Εταιρείας.

"Ετσι και έγινε. Ο Δικαίος γύρισε τις Παραδουβάβειες 'Ηγεμονίες, και τόνωσε τον αγώνα. Έπεσε όμως στην δυσμένεια του 'Ηγεμόνος. Φυλακίσθηκε και κινδύνευσε να χάση τη ζωή του. Σώθηκε όμως χάρι στο όνομα του Δέρκων. Σε λίγο γύρισε πάλι στην Πόλη.

Λίγες μέρες μετά την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη ένας Τούρκος υπηρέτης του προδίδει τον Παπαφλέσσα στον διευθυντή της 'Αστυνομίας. Έκείνος τον συλλαμβάνει άμέσως και τον υποβάλλει σε πολύωρη ανάκρισι. Ο Δικαίος προσπαθεί να μη του ξεφύγη ούτε λέξι για το μυστικό όργανισμὸ και

τις παράνομες συγκεντρώσεις της Φιλικής 'Εταιρείας, για τις οποίες εἶπε πολλά ὁ ὑπηρέτης του.

'Αλλ' ἐνῶ ὁ Παπαφλέσσας ἔρριχνε στάχτη στα μάτια τοῦ Τούρκου ἀστυνομικοῦ, ἕνας ἄλλος τραγικός κίνδυνος ἀπειλοῦσε τὴν 'Εταιρεία. Ἐνοπλιο στρατιῶται ἔψαχναν τὸ σπίτι τοῦ φλογεροῦ κληρικοῦ, μαζεύοντας κάθε τι, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ ἐπιβαρύνῃ τὴ θέσι του. Καὶ εἶχε πολλὰ μυστικά ἔγγραφα τῆς Φιλικῆς ὁ Δικαίος, ποῦ ἂν ἔπεφταν στὰ χέρια τοῦ Τούρκου ἀστυνομικοῦ, τὸ πᾶν θὰ ἐχάνετο. Εὐτυχῶς ὁμως δὲν ἔπεσαν στὰ χέρια του. Τὰ ἔσωσε ὁ Μητροπολίτης Δέρκων! Πρὶν φτάσουν οἱ ἄνθρωποι τῆς τουρκικῆς ἀστυνομίας στὸ σπίτι τοῦ Δικαίου, ὁ ἄγρυπνος 'ἐράρχης εἶχε προλάβει αὐτὸς καὶ ξεσήκωσε ὅλα τὰ χαρτιά καὶ τὶς σφραγίδες τῆς Φιλικῆς. Ἐτσι ὁ Μητροπολίτης Γρηγόριος ἔσωσε τὴν 'Εταιρεία καὶ ποιοὺς ξέρει πόσους φιλικούς, ποῦ θὰ πλήρωναν μὲ τὸ κεφάλι τους τὴν ἀγάπη στὴ σκλαβωμένη τους Πατρίδα. Ἡ πράξις αὐτὴ τοῦ Γρηγορίου μᾶς θυμίζει τὸν ὠραῖο χαρακτηρισμὸ, ποῦ δίνει ἕνας ἀρχαῖος στὸν ἀνδρείο: «Συνετῶν ἀνδρῶν ἔστι, πρὶν γενέσθαι τὰ δυσχερῆ προνοῆσαι μὴ γένηται, ἀνδρείων δέ, γενόμενα εὖ θέσθαι». Γνώρισμα, δηλαδή, τῶν συνετῶν ἀνθρώπων εἶναι, πρὶν γίνῃ κάτι δυσάρεστο, νὰ φροντίσουν ὥστε νὰ μὴ γίνῃ. Γῶρισμα δὲ τῶν ἀνδρείων εἶναι καὶ ὅταν γίνῃ κάτι νὰ τὸ τακτοποιοῦν...

'Αλλὰ δὲν ἀρκεῖται ὡς ἐδῶ ὁ Γρηγόριος. Προσπαθεῖ νὰ σώσῃ καὶ τὸν ἴδιο τὸν Παπαφλέσσα ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ κατακτητοῦ, προσφέροντας ἑφτακόσια γρό-

σια σὲ βαθμοφόρους καὶ κατώτερα ὄργανα γιὰ νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερο. Καὶ πράγματι μὲ τὰ πολλὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐλευθερώνουν. Ἔτσι ὁ Δέρκων πρόσφερε μιὰ ἀκόμη μεγάλη ὑπηρεσία στὸν κατοπινὸ ἀγῶνα τοῦ Μωρηᾶ!...

Τὸν Σεπτέμβριο—βρισκόμαστε ἀκόμα στὰ 1820—φθάνει στὴν Πόλη ἡ μεγάλη χαρούμενη εἰδησις ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δέχθηκε τὴν ἀρχηγία τοῦ ἀγῶνος. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Φιλικῶν ἀνάβει. Ὁ Παπαφλέσσας φεύγει ἀμέσως γιὰ τὸ Ἰσμαήλι, ποὺ ἦταν τὸ στρατηγεῖο τοῦ Ὑψηλάντη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατεβαίνει στὴν Πελοπόννησο, ὅπου θὰ δράση καὶ θὰ πεθάνη γιὰ τὴν Ἐλευθερία.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Δέρκων συνεχίζει τὴν προπαρασκευὴ τῆς μεγάλης στιγμῆς στὴν καρδιά τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθοδηγώντας τὸν μηχανισμό τῆς Φιλικῆς καὶ ἐμψυχώνοντας Φαναριώτας καὶ προεστούς. Λίγα χρόνια πρὶν, ἡ ἀνάστασις τοῦ Γένους ἦταν ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς πόθους του, τώρα ἦταν ἡ πρώτη του ἐλπίδα. Ἦταν ἡ πίστις του. Πίστευε ὅτι πολὺ γρήγορα θὰ φωτισθῇ ξανά ἡ Ἀνατολὴ μὲ τὸ λαμπρὸ φῶς τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ γι' αὐτὸ ἐπανελάμβανε συχνὰ στοὺς προκρίτους καὶ στὸν Φλέσσα, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Φωτάκος, τὰ λόγια αὐτά:

—Γρήγορα θὰ ρουφήξω μὲν τὸ ἅγιον ποτήριον εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καί, ἂν δὲν προφθάσω μὲν, θὰ γίνω μὲν μάρτυρες

τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Καὶ πράγματι. Οἱ δυὸ Γρηγόριοι, ὁ ἀτρόμητος Δέρκων καὶ ὁ φλογερὸς Παπαφλέσσας δὲν ξανασυναντήθηκαν πιά στὸν κόσμον αὐτό. Ἦπιαν καὶ οἱ δύο τὸ ποτήριον τοῦ μαρτυρίου γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ τὴν ἐλευθερίαν!

Γ'. ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΡΟΝΟ ΣΤΗΝ ΑΓΧΟΝΗ

Τους τρεις πρώτους μήνες του Εικοσιένα τα κακά μαντάτα φθάνουν το ένα ύστερα από το άλλο στην Πύλη. Την 1η Μαρτίου έρχεται στην Πόλι έκτακτος μυστικός ταχυδρόμος με το μήνυμα ότι ο Ύψηλάντης έκήρυξε την επανάσταση στις Ήγεμονίες. Συγχρόνως φθάνει στο Διβάνι ή είδησις ότι στο Γαλάτσι σφάζουν οι επαναστάται Τούρκους και ότι από στιγμή σε στιγμή οι ραγιάδες περιμένουν ρωσικές ενισχύσεις για να ανάψουν τη φωτιά της επαναστάσεως σ' όλη τη Βαλκανική.

Τ' άπροσδόκητα αυτά νέα θορυβούν τον Σουλτάνο Μαχμούτ Β'. Προαισθάνεται ότι μεγάλο κακό περιμένει την πανίσχυρη αυτοκρατορία του. Με την ταχύτητα της άστραπής φθάνουν από τους έπισήμους στον τουρκικό όχλο οι δυσάρεστες είδήσεις. Θύελλα ξεσηκώνουν τότε οι φανατισμένοι Γενίτσαροι. Οι φωνές τους, γεμάτες άπειλές, φθάνουν ως το Βεζύρη. Γυρεύουν έκδίκηση, αίμα, θάνατο για τις σφαγές του Γαλατισιού. Φωνάζουν για να καλύψουν τις δολοφονίες, που έχουν άρχίσει στα μισοσκοτεινά καλντερίμια της Βασιλευούσης.

Μέσ' στη γενική εκείνη άναστάτωση ο Σουλτάνος στέλνει φερμάνι στο Φανάρι και ζητά από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε' να στείλη άμέσως αντιπροσωπεία στην Πύλη για να μελετήσουν την κατάστα-

σι. Είναι 9 Μαρτίου 1821. Ή καρδιά του Ήθνάρχου κτυπά δυνατά, καθώς διαβάζει τη σουλτανική διαταγή. Νοιώθει ότι το χαρτί αυτό είναι «άρχη ώδίνων και πόνων». Τον έαυτό του δέν τον λογαριάζει. Το Ήθνος πονάει. Αυτός είναι άποφασισμένος και τη ζωή του να θυσιάση στο βωμό της Πίστεως και της Πατρίδος. Θέλει όμως να έξαντλήση κάθε μέσο για να γλυτώση το Γένος από την θύελλα, που όπου νάναι θα ξεσπάση. Γι' αυτό μόλις άποδιάβασε το φερμάνι του Μαχμούτ, καλεί γύρω του τους άφωσιωμένους συνεργάτας του και τους διαβάζει τη διαταγή. Συζητούν για λίγο πάνω στο θέμα και έτοιμάζουν άμέσως την αντιπροσωπεία του Γένους. Άνάμεσα στα πολυέβαστα όνόματα των άτρομήτων εκείνων κληρικών, είναι και το όνομα του Γρηγορίου, του Μητροπολίτου Δέρκων. Μέλη επίσης της αντιπροσωπείας αυτής είναι και οι Μητροπολίται Ήφέσου Διονύσιος, Νικομηδείας Ήθανάσιος, Θεσσαλονίκης Ήωσήφ, Τυρνόβου Ήωαννίκιος, Άδριανουπόλεως Δωρόθεος ο Πρώτος και Άγχιάλου Εγγένιος. Οι σεβάσμιοι αυτοί κληρικοί με σφιγμένη την καρδιά, ψιθυρίζοντας λόγια ίκεσίας στο Κύριο των Δυνάμεων, άνεβαίνουν στα τουρκικά άνάκτορα. Μπαίνουν στη μεγάλη σάλα, που κάθεται ο Σουλτάνος. Ο θρόνος είναι στο βάθος· κι' επάνω θόλος χρυσός τον σκεπάζει. Στη μέση του θόλου είναι, με μεγάλα γράμματα, ταυτα τα λόγια: Ο Άλλάχ είναι ο Θεός και ο Μωάμεθ ο προφήτης του. Οι αντιπρόσωποι του σκλάβου Γένους κάθονται άντίκρου από το Σουλτάνο. Ο τσαούμπασης

(Διευθυντής τῆς Ἀστυνομίας) στέκει καταμεσῆς περιτριγυρισμένος ἀπὸ Γενιτσάρους.

Οἱ Δεσποτάδες μιλοῦν μὲ θάρρος καὶ σύνεσι στὸ Μαχμοῦτ. Τὸν καθησυχάζουν καὶ τὸν μαλακώνουν. Τοῦ ζητοῦν μάλιστα νὰ διατάξῃ νὰ σταματήσουν τὶς σφαγές, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει οἱ φανατισμένοι Γενίτσαροὶ του...

Σὲ λίγη ὥρα ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα γυρίζει πίσω στὸ Φανάρι. Ὅλοι τους νοιώθουν μιὰ ἐσωτερικὴ ἱκανοποίησι ὅτι ἔκαναν τὸ καθῆκον τους σὰν λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου καὶ προστάται τοῦ λαοῦ. Κι' ἡ χαρὰ τους μεγαλώνει ὅταν μαθαίνουν ὅτι οἱ σφαγῆς περιορίζονται, οἱ λεηλασίες κάπως σταματοῦν.

Ἄλλὰ τὸ ξανάσασμα αὐτὸ τῶν ἀδούλωτων σκλάβων τῆς Κωνσταντινουπόλεως βάσταξε λίγο. Μερικὲς ἡμέρες ἀργότερα τὰ πράγματα πάλι ἀγριεῖουν. Τὰ μεσάνυκτα τῆς 30ῆς Μαρτίου φθάνει στὴν Κωνσταντινούπολι ἡ φοβερὴ γιὰ τοὺς Τούρκους εἶδησις ὅτι ὁ Μωρηᾶς ἐπαναστάτησε. Ἔτσι ἀπὸ τὸ Δούναβι ὡς τὸ Ταίναρο οἱ ραγιαδες σηκώνουν κεφάλι ζητώντας ν' ἀποκτήσουν τὸ θεῖο δῶρο τῆς ἐλευθερίας.

«Εἶχαν ξυπνήσει ἀνέλπιστα
οἱ νεκρωμένοι δοῦλοι
κι' ἀπὸ τὸ γέρο Δούναβη
ὡς τ' ἄγριο Κακοσοῦλι
ἔβραζε γῆ καὶ θάλασσα...
Σεισμός, φωτιά, τρομάρα,

σπαθὶ καὶ ψυχομάχημα
καὶ δάκρυ καὶ κατάρα...»

τραγουδᾷ ὁ Ἄρ. Βαλαωρίτης.

Τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα τοῦ Μωρηᾶ ἀνησυχοῦν τὸν Ἐθνάρχη. Συγκαλεῖ ἐπανειλημμένες συσκέψεις τῶν Συνοδικῶν καὶ συζητεῖ μαζῆ τους γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Γένους. Τὶς πρῶτες ἡμέρες τοῦ Ἀπριλίου, ὅπως ἀναφέρουν οἱ ἱστορικοὶ Ν. Σπηλιᾶδης καὶ Μιχ. Οἰκονόμου, ὁ Δέρκων προτείνει στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη ἓνα πολμηρὸ σχέδιο: Νὰ κατεβοῦν στὸ Μωρηᾶ καὶ νὰ πολεμήσουν τὸν βάρβαρο κατακτητὴ. «Μετὰ τὴν ρῆξιν τῆς ἐπαναστάσεως, γράφει ὁ Σπηλιᾶδης, ὁ Δέρκων θεωρῶν τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ὡς καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων ὡς ἀφευκτον, προβάλλει νὰ φύγωσιν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ τεθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων μὲ τὸν σταυρὸν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλτάνου...».

Ἄλλ' ὁ Πατριάρχης δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸ γενναῖο αὐτὸ σχέδιο τοῦ συνεργάτου του. Τὸ συνετὸ καὶ διορατικὸ του μάτι βλέπει ὅτι δὲν πρέπει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Βασιλεύουσα. Ὁ πατριαρχικὸς θρόνος δὲν πρέπει ν' ἀδειάσῃ τὶς κρίσιμες αὐτὲς ὥρες. Ἡ ἀπομάκρυνσις του ἀπὸ τὴν Πόλι θὰ σήμαινε τὸ κορύφωμα τῆς αἵματοχυσίας καὶ τῆς σφαγῆς.

—Ἄς σταθῶμεν μὲ πίστιν κι' ἐλπίδα, εἶπε τότε

στὸν Δέρκων, νὰ πίνωμεν τὸ ποτήριον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἔτοιμασθῆ δι' ἡμᾶς, παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ μᾶς ἐνισχύσῃ εἰς τὸν ἄφευκτον καὶ τελευταῖον αὐτὸν ἀγῶνα. Αὐτὸ συμφέρει εἰς τὸ Ἔθνος...

Ὁ Δέρκων πείθεται καὶ μένει στὴν Βασιλεύουσα ἐνισχύοντας πρὸχοντας καὶ λαὸ στίς ὥρες τῆς δοκιμασίας. Βρίσκει μάλιστα «διαφόρους τρόπους, γράφει ὁ ἔθνικός μας ἱστορικός Παπαρρηγόπουλος, ἵνα ἡ πολιτικωτάτη αὐτοῦ φωνὴ φθάσῃ καὶ μέχρι τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ Β' καὶ νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτὸν ἐπανειλημμένως, ὅτι κακὴ εἶναι ὁ ὁδός, εἰς τὴν ὁποῖαν παρέσυρεν αὐτὸν ὁ σύμβουλος του Χαλέτ Ἐφέντης, ὅτι αἱ ἀνελεήμονες καὶ ἀδίστακτοι σφαγαὶ οὐδὲν ἄλλο κατορθοῦσιν, εἰμὴ νὰ ἐπιχέωσιν ἔλαιον εἰς τὸ πῦρ καὶ ὅτι τοιοῦτοτρόπως πολιτευόμενος οὐδέποτε θέλει καταπαύσει τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Οἱ σοφοὶ οὗτοι λόγοι, οἵτινες ἦσαν τοσοῦτον σύμφωνοι πρὸς τὰς παραστάσεις τῶν ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν ἄλλων δυνάμεων, ἐπροξένησαν ἐπὶ μικρὸν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Μαχμούτ...».

Γρήγορα ὅμως ἡ ἐντύπωσις χάνεται. Διότι ὁ Σουλτάνος εἶναι ὑπόδουλος στὸν τρομερὸ ἐκεῖνο μυστικὸσύμβουλό του, τὸν Χαλέτ Ἐφέντη. Ὁ ἀπαίσιος αὐτὸς ἄνθρωπος ποῦ διευθύνει τὸν Μαχμούτ καὶ τὴν Αὐτοκρατορίαν, εἶναι μισέλλην. Ἰδίως ὅμως μισεῖ τοὺς Φαναριώτας καὶ τὸν Δεσπότη τους τὸν Δέρκων. Κυριευμένος ἀπὸ τὸ μαῦρο μῖσος του πείθει τὸν Μαχμούτ νὰ συλλάβῃ τὸν Γρηγόριο. Ἔτσι ὁ ἀτρόμητος Δεσπότης συλλαμβάνεται καὶ ρίχνεται στὴ φυλακή...

Πότε ὅμως ἀκριβῶς συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη δὲν εἶναι δυστυχῶς ἐξακριβωμένο. Ἄλλοι λένε ὅτι ἐφυλακίσθη μαζῆ μετὰ τὸν Μητροπολίτη Ἐφέσου Διονύσιο Καλλιάρχη στίς 10 Μαρτίου καὶ κατοπίων τὸν ἄφηκαν ἐλεύθερο. Ἄλλοι πάλιν ὑποστηρίζουν ὅτι ἐφυλακίσθη μαζῆ μετὰ τοὺς ἄλλους Ἀρχιερεῖς στίς 4 Ἀπριλίου τοῦ 1821, τὴν ἡμέραν δηλαδὴ ποῦ ἀπεκεφαλίσθη τὸ πρῶτο ἐπίσημο θῦμα τῆς τραγικῆς ἐκείνης ἐκατόμβης, ὁ Μ. Διερχμενὺς Κ. Μουρούζης. Ἄλλοι πάλιν λένε ὅτι ὁ ἀτρόμητος Γρηγόριος ἦταν ὡς τὴν τελευταία στιγμὴ μαζῆ μετὰ τὸν ὁμώνυμό του καὶ συναθλητῆ, τὸν Πατριάρχην. Τὴν γνώμη τους αὐτὴ τὴν στηρίζουν στὸ ἐξῆς περιστατικόν: Τὴν παραμονὴ τοῦ ματοβαμμένου Πάσχα τοῦ Εἰκοσιένα μαζῆ μετὰ τὸν Γρηγόριο τὸν Ε' ἦσαν πολλοὶ Συνοδικοί. Ὅλοι ἦσαν σκεπτικοί. Ἦξεραν ὅτι ἐβάδιζαν στὸ θάνατο. Μόνον ὁ γέρον Δέρκων, ἑβδομηντα τῶσων ἐτῶν, ἦταν ὁ πιὸ ἤρεμος. Κάποια στιγμὴ ὁ Πατριάρχης τὸν ἐρώτησε πῶς κατάφερνε νὰ φαίνεται σχεδὸν εὐχαριστημένος. Τότε ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε αὐτὲς τὶς ἱστορικὲς λέξεις, ποῦ δείχνουν ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του:

—Διατί, Δεσπότη μου, νὰ λυπηθῶ; Αὔριον θὰ πηδήσω διὰ τῆς σπάθης τοῦ δημίου ἀπὸ τὸν πρόσκαιρον τοῦτον βίον εἰς τὴν αἰωνιότητα!

Λόγια προφητικὰ ἀτρόμητου μελλοθανάτου!

Τὴν ἐπομένη ἡμέραν, καὶ ἐνῶ ξημέρωνε τὸ τραγικὸ Πάσχα τοῦ 21, ὁ Πατριάρχης, ὅπως εἶναι γνωστό, συλλαμβάνεται καὶ ρίχνεται στὴ φυλακή. Ἐκεῖ συναντᾷ ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους δεσμίους Ἱεράρχας

καὶ τὸν Γρηγόριο τὸν Δέρκων. Λίγες ὥρες διαρκεῖ ἡ φυλάκισις τοῦ Ἐθνάρχου καὶ ὁδηγεῖται πρὸς τὴν Πύλη τοῦ Πατριαρχείου, ὅπου κι' ἀπαγχονίζεται. Τὴν ἰδίᾳ ἐκείνη τραγικὴ ἡμέρα ἀπαγχονίζονται καὶ τρεῖς ἄλλοι Ἐθνομάρτυρες: Ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου Διονύσιος, ὁ Μητροπολίτης Νικομηδείας καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἀγχιάλου Εὐγένιος.

Ἔτσι, ἔμειναν μετὰ τὸ Πάσχα στὴν ὑγρὴ φυλακὴ οἱ ὑπόλοιποι Ἱεράρχαι, κι' ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς «ὁ μέγας Δέρκων». «Σκοτεινὸν δεσμοτήριον ἐπιφύλασσόμενον εἰς τοὺς προωρισμένους διὰ τὰς βασάνους ἐφιλοξένει κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὰ μέλη τῆς Συνόδου, γράφει ὁ Γάλλος ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Πουκεβίλ. Ἀνοιγομένων τῶν θυρῶν του μετὰ πατάγου, ἀντίκρυζεν ὁ εἰσερχόμενος ἐν αὐτῷ στρέβλας, στεφάνους, σιδηροῦς ὄνυχας. Εἰς «οὐλεμάς», βοηθούμενος ὑπὸ πολλῶν ἄλλων, κρατούντων λαμπάδας ἐκ ρητίνης, προτείνει αὐτοῖς τὴν ἐξωμοσίαν... ἐνῶ ἄγγελος τοῦ Κυρίου ἀόρατος εἰς πάντας, τοποθετεῖται ἐν μέσῳ τῶν πατέρων ἵνα ὑποστηρίξῃ αὐτοὺς ἐν τῇ μάχῃ, ἐκ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἐξέλθωσι νικηταί».

Τὴν προσπάθειαν τῶν Ὀθωμανῶν νὰ σβήσουν ἀπὸ τὴν καρδιά τῶν κρατουμένων τὴν φλόγα τῆς πίστεως καὶ τὴν ἀλύγιστη σταθερότητα τῶν Ἑλλήνων, μᾶς περιγράφει καὶ ὁ Κωνστ. Οἰκονόμου στὸν ἐπιμνημόσυνο λόγο του στὸν Πατριάρχη καὶ στοὺς Ἐθνομάρτυρας Ἱεράρχας τοῦ 21. «Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνεθάρρυναν αὐτοὺς δολίως, λέγει, καὶ τοὺς ἐκολάκευ-

αν, ἐλπίζοντες, ὅτι διὰ τῆς πλαστῆς καὶ προσωρινῆς ἡμερότητος θέλει μαλάξει, καὶ αὐτοὺς ἀναδείξει προδότας τῆς Πίστεως καὶ τοῦ Ἔθνους. Ἄλλ' οἱ ὅσοι πρὸς ἐν βλέποντες, τὸ ὕψος τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν διεφύλαττον ἀκλόνητον καὶ ἀκράδαντον τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. Μεταβαλόντες τὴν εἰρκτὴν εἰς ναόν, ἔφαλλον παρρησίᾳ τοὺς ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας ἐμπροσθεν τῶν ἀγρίων δεσμοφυλάκων καὶ κατ' αὐτὸ πολλακίς τὸ μεσονύκτιον, ὡς ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας εἰς τὸ δεσμοτήριον τῶν Φιλίππων». Καὶ ὅπως τὰ παλαιὰ χρόνια οἱ βυζαντινοὶ πατέρες μας συνέθεταν ὕμνους καὶ ᾠδὲς στὴν Ἀγνή Παρθένον, ἔτσι καὶ οἱ Δεσμῶται τοῦ Εἰκοσιένα συνέθεσαν ἓνα μεγαλόπνοο παρακλητικὸ κανόνα στὴν «Πλατυτέρα τῶν Οὐρανῶν».

Ὁ κανὼν αὐτὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑννέα ᾠδές, ποὺ μὲ πόνον διεκτραγωδοῦν τὰ παθήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ζητοῦν τὴ λύτρωσί του. «Τῆ Θεοτόκῳ, οἱ πιστοὶ νῦν προσπέσωμεν ἐν μετανοίᾳ κρίζοντες καὶ δάκρυσι θερμοῖς, λύτρωσον τοὺς δούλους σου τοῦ παρόντος κινδύνου, τῆς αἰχμαλωσίας τε καὶ σφαγῆς καὶ ἀγχόνης...». Ἔτσι ἀρχίζει τὸ πρῶτο τροπάριο τοῦ παρακλητικοῦ αὐτοῦ Κανόνος στὴν Παναγία, ποὺ ἔφελναν οἱ μελλοθάνατοι Ἀρχιερεῖς στὴ σκοτεινὴ φυλακὴ τοῦ Μποσταντζήμπαση. Ὁ ἴδιος πόνος δονεῖ καὶ τὰ ἄλλα τροπάρια τῶν ᾠδῶν. Ὁ ἴδιος βαθὺς τόνος ἰκεσίας πάλλει σὲ κάθε λέξι τοῦ κανόνος. Γονατιστοὶ στὸ ὑγρὸ χῶμα οἱ Ἐθνομάρτυρες ἀνοίγουν τὴν καρδιά τους στὴν «Πανύ-

μνητη Κόρη», πού τήν ἔνοιωσε ὁ ἑλληνικός λαός σάν «βροντήν τούς ἐχθρούς καταπλήσσουσαν», σάν «σέπην πλατυτέρα νεφέλης».

Τρεῖς θερμές προσευχές στόν Κύριο τῶν Δυνάμεων κλείνουν τόν μεγαλόπνοο Κανόνα. Εἶναι τρεῖς εὐχές, πού δείχνουν παραστατικά τήν ἐθνική τραγωδία καί τήν ἐλπίδα τῶν μελλοθανάτων Ἐθνομαρτύρων. «Κύριε, Κύριε, ἐπίβλεπον ἐξ οὐρανοῦ καί ἴδε καί ἐπίσκεψαι τήν ἄμπελον ταύτην τοῦ Χριστωνύμου σου λαοῦ, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ Σου», ἀρχίζει ἡ πρώτη. Καί συνεχίζει: «Κύριε, ἰδοῦ προσπίπτομεν κλίνοντες τὰ γόνατα καί δεόμενοι. Ἴδε τήν θλίψιν τοῦ ταλαιπώρου γένους ἡμῶν καί κάμφθητι πρὸς τοὺς στεναγμούς τῆς καρδίας. Ἐλέησον ἡμᾶς τυραννόμενους, οἴκτειρον ὀδυρομένους πρὸς σέ τόν εὐσπλαγχνον, ἰδοῦ γάρ ἤλθοσαν ἔθνη εἰς τήν κληρονομίαν σου, ἐμίαναν ναοὺς τοὺς ἁγίους σου. Ἴδοῦ οἱ διώκοντες ἡμᾶς οὐκ ἀπέλιπον εἶδος κακώσεως καί τυραννίας, ὅπερ οὐκ ἐποίησαν ἐφ' ἡμᾶς. Τοὺς προκρίτους τοῦ γένους ἡμῶν ὡς πρόβατα σφαγῆς ἐν τοῖς τριόδοις κατασφάττουσι. Τοὺς ἱερεῖς ἡμῶν καί ποιμένας ὡς ληστὰς πρὸ τῶν πυλῶν δι' ἀγρόνης φονεύουσι. Τὰς εὐκόσμους χώρας καί νήσους ἡμῶν λεηλατοῦσι...».

Ἔτσι περιγράφοντες οἱ ἀτρόμητοι δεσμῶται τήν θλίψιν καί τόν πόνον τοῦ Γένους, μᾶς θυμίζουν τοὺς μεγάλους προφήτας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἔρχονται σὸ νοῦ μας οἱ ταλαιπωρίες τοῦ περιουσίου λαοῦ, ὅταν βρισκόταν ὑπόδουλος στοὺς Αἰγυπτίους ἢ στοὺς Βαβυλωνίους. Ἄλλὰ ὅπως τότε οἱ μεγάλοι τοῦ

Ἰσραὴλ Γενάρχαι κατέφευγαν στόν κραταῖο σύμμαχο, στόν Παντοδύναμο Θεό, ἔτσι καί τώρα οἱ αἰχμάλωτοι Ποιμενάρχαι στόν Ἐλευθερωτὴ καταφεύγουν. Καί αὐτόν, μὲ λόγια βιβλικά, παρακαλοῦν νὰ τοὺς λυτρώσῃ, στή συνέχεια τῆς προσευχῆς τους:

«Ταῦτα τοίνυν καὶ ἄλλα πλείονα πάσχοντες καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντιστῆναι, ὡς ἄοπλοι, οὐδὲ θερμοῖς δάκρυσιν καὶ ἰκεσίαις καταμαλάξαι αὐτῶν τὴν σκληρότητα... Σοῦ δεόμεθα μετὰ δακρύων, μὴ ἀπορρίψῃς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ προσώπου σου· μὴ παρατείνῃς καθ' ἡμῶν τὴν τιμωρίαν... Σὲ ἰκετεύομεν μετὰ κλαθμῶν, Σὲ παρακαλοῦμεν θρηνοῦντες, Σοὶ προσπίπτομεν γονυκλινοῦντες, καταπραΰνον τὴν δικαίαν σου ὀργήν, στῆσον τὴν καθ' ἡμῶν κινουμένην ρομφαίαν τῶν ἀλλογενῶν καὶ ἀπὸ ἀνδρῶν αἱμάτων ρῦσαι ἡμᾶς, ὡς ἐρρῦσω ποτὲ τοὺς Ἰσραηλίτας ἀπὸ χειρὸς Φαραὼ ρῦσαι ἡμᾶς ὡς ἐρρῦσω τοὺς τρεῖς παῖδας ἀπὸ χειρὸς Ναβουχοδονόσωρ· σῶσον ἡμᾶς, ὡς ἔσωσας τοὺς ἁμαρτωλοὺς Νινευίτας διὰ μετανοίας καὶ λύτρωσον ἡμᾶς τῆς συμφορᾶς ταύτης, φωτίζων πάντας πρὸς μετάνοιαν καὶ ἐνισχύων ψυχῇ καὶ σώματι. Πρεσβείαις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν».

Οἱ θερμές αὐτὲς προσευχὲς τονώνουν τοὺς μελλοθανάτους ραγιαδες. Χαλυβδώνουν τὴν θέλησί τους. Ἀτσαλώνουν τὴν καρδιά τους. Ἀλλὰ μήπως ἔτσι πάντα δὲν συμβαίνει; Ἡ προσευχὴ μεταγγίζει δύναμι καὶ θάρρος καὶ στὶς καρδιὲς τῶν μεγάλων καὶ στὶς ψυχὲς

τῶν μικρῶν στὶς στιγμὲς τῆς χαρᾶς ἀλλὰ καὶ στὶς ὥρες τῆς δοκιμασίας.

Ἄλλ' ἐνῶ στὴ βρωμερῇ φυλακῇ τοῦ Μποστάντζήμπαση παιζόταν τὸ μεγαλειῶδες αὐτὸ δράμα τῶν σεβασμίων ἱερομαρτύρων τοῦ Γένους μας, στὸ Μωρητῆ καὶ στὴν ἑλληνικὴ θάλασσα τὰ γεγονότα τραβοῦσαν γοργὰ τὸ δρόμο τους. Τὰ παλληκάρια τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ τοῦ Φλέσσα κτυποῦσαν παντοῦ τὸν Ἄγαρηνό. Τὰ νησιά, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, σήκωναν τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ἀλλεπάλληλες αὐτὲς εἰδήσεις θορυβοῦσαν τὸ Σουλτᾶνο, ἐξαργίωσαν τὰ πλήθη. Ἡ μανία τῶν Ὄθωμανῶν κορυφώθηκε, ὅταν στὶς πρώτες ἡμέρες τοῦ Ἰουνίου ἔφθασε ἡ εἰδησις ὅτι στὶς 27 Μαΐου στὴν Ἐρεσσὸ τῆς Λέσβου πυρπολήθηκε τὸ πρῶτο ὀθωμανικὸ δίκροτο ἀπὸ τὸν Δ. Παπανικολῆ. Ἐξω φρενῶν ὁ Μαχμούτ διέταξε τότε νὰ θανατωθοῦν ὅλοι ὅσοι βρισκόνταν στὶς φυλακές. Τότε ὁ Χαλὲτ Ἐφέντης φώναξε τὸν ἀρχιδεσμοφύλακα τῆς φυλακῆς τοῦ Μποστάντζήμπαση καὶ τὸν πρόσταξε ν' ἀπαχρονίση ἀμέσως καὶ τοὺς τέσσερις Ἀρχιερεῖς, ποὺ εἶχε ἀκόμα στὴ φυλακῇ.

Καὶ νά! Στὶς 3 Ἰουνίου, ἢ κατ' ἄλλους ἱστορικοὺς στὶς 4 Ἰουνίου, τὰ τέσσερα σεπτὰ θύματα τῆς Ὀρθοδοξίας, ὁ Δέρκων Γρηγόριος ἀπὸ τὴν Ζουμπάτα τῶν Πατρῶν, ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ ἀπὸ τὴ Δημητσάνα, ὁ Τυρνόβου Ἰωαννίκιος ἀπὸ τὴν Φωκίδα καὶ ὁ Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος Πρώϊος ἀπὸ τὴ Χίο, συνοδευόμενοι ἀπὸ τὸν δῆμιον, ἀφίνουν τὴν φυλακῇ τους καὶ μπαρκάρουν σ' ἕνα μικρὸ καραβάκι.

Τὸ καράβι σηκώνει ἄγκυρα καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸν Κεράτιο κόλπο. Σχίζει τὰ νερὰ τοῦ Βοσπόρου, τὰ νερὰ ἐκεῖνα ποὺ λίγες ἡμέρες πρὶν ἔγιναν ὁ ὑγρὸς τάφος τοῦ Πρωτομάρτυρος Πατριάρχου. Τὰ ἴδια δοξασιμένα νερὰ αὐλακώνει τώρα καὶ τὸ καίκι τῶν μελλοθανάτων. Πτωχὸ καραβάκι! Δὲν νοιώθεις χωρὶς ἄλλο ὅτι γίνεσαι ἢ νεκροφόρος τῶν γενναίων αὐτῶν θυμάτων! Κι' ὅμως αὐτὴ ἡ τιμὴ σοῦ ἔλαχε, ταπεινὸ πλεύμενο τοῦ Βοσπόρου! Ὁδηγεῖς στὸ μαρτύριο καὶ στὴ δόξα τοὺς Ποιμενάρχας τοῦ Γένους! Ὁδηγεῖς στὴν ἀγχόνη καὶ στὴν Ἀνάστασι τὰ ἱερά αὐτὰ σφάγια τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος!

Μέσ' στὸ πλοῖο οἱ μελλοθάνατοι προσεύχονται στὸν Κύριο τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὸν ὁποῖον πρόκειται σὲ λίγο ν' ἀνταμώσουν στὸν Παράδεισο. Προσεύχονται καὶ μέσ' στὴν ψυχὴ τους στάζει ἀπὸ τὰ οὐράνια θεῖα γαλήνη καὶ ἀνέκφραστη εὐφροσύνη. Τὰ θεῖα αὐτὰ δῶρα τοὺς δίνουν θάρρος. Τὴ μεγαλύτερα τόλμη δείχνει τὴν τραγικὴ ἐκείνη ὥρα ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀρχιερέων, ὁ Δέρκων.

—Ἄς βαδίσωμεν γενναίως τὴν ὁδὸν τῆς ἀθλήσεως. Ἐντὸς ὀλίγου ἀνταμωνόμεθα ἐν τῇ οὐρανίῳ βασιλείᾳ, ἔλεγε μὲ τὴν βροντερὴ του φωνὴ στοὺς συναθλητὰς του.

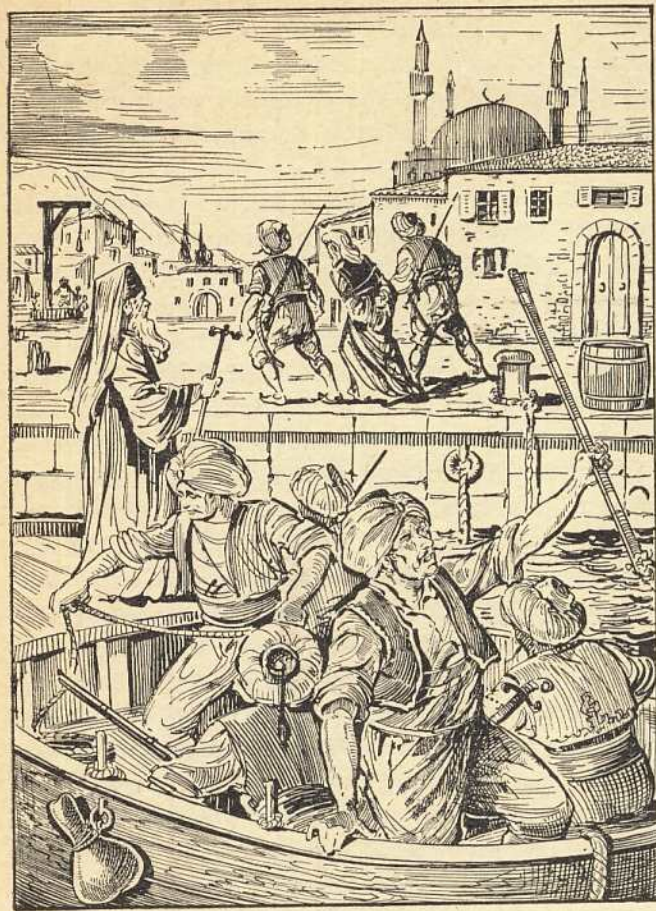
Σὲ λίγη ὥρα τὸ μικρὸ πλεύμενο ἤσυχον-ἤσυχον πλευρίζει στὸ μῶλο τοῦ Ἀρναούτκιοι. Ἐκεῖ κοντὰ μιὰ ἀγχόνη εἶναι στημένη. Περιμένει τὸ Μητροπολίτη Τυρνόβου Ἰωαννίκιο. Κάποιος ἀπὸ τὴ συνοδεία τὸν φωνάζει νὰ βγῆ. Ὁ Ἰωαννίκιος ἀσπάζεται τοὺς

συλλειτουργούς του και λέγει: «Καλήν ἀντάμωσιν, ἀδελφοί, εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν». Οἱ μελλοθάνατοι δὲν βαστοῦν ἄλλο. Δάκρυα βρέχουν τὸ ρυτιδωμένο τους πρόσωπο, καθὼς δίδουν στὸν συναθλητὴ τους τὸν «τελευταῖον ἀσπασμόν». Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ, πού ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία ἐκδηλώνεται, βράχος ἀτρόμητος ὀρθώνεται στὴν πλώρη γι' ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ Δέρκων! Τοὺς παρακαλεῖ νὰ σταματήσουν τὰ δάκρυα, καὶ ἐνῶ μὲ τὸ βλέμμα του παρακολουθεῖ τὸ ἀθῶο θῦμα, πού πατᾶ στὴν ξηρά, τὸ ἀποχαιρετᾶ μὲ τὶς λέξεις: «Μακαρία ἡ ὁδὸς ἣ πορευτὴ σήμερον...»!

Σκηνὴ μεγαλοπρεπῆς! Πάνω στὴν πλώρη ὄρθιο, ἀγέρωχο ἕνα ράσο ἀνεμίζει! Σὺμβολο αἰώνιο τῆς ἀκαταβλήτου δυνάμεως τοῦ κλήρου! Καὶ στὴν παραλία ἕνα ἄλλο ράσο βαδίζει πρὸς τὴν ἀγχόνῃ! Σὺμβολο τοῦ αἵματος καὶ τῆς θυσίας! Ὁμορφος πίνακας γιὰ ζωγράφο, πού θᾶθελε παραστατικά νὰ μᾶς δείξη τὰ μεγαλουργήματα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ στοὺς νεώτερος χρόνους!

Τὴν ἴδια ὑπέροχη στάσι δείχνει ὁ Γρηγόριος κι' ὅταν σὲ λίγο τὸ καράβι τους πιάνει στὸ Μέγα Ρεῦμα καὶ τραβοῦν ἔξω τὸν Μητροπολίτη Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεο γιὰ νὰ τὸν ἀπαγχονίσουν. Ἄλλ' ἐκεῖ πού ἡ τόλμη του κορυφώνεται εἶναι στὸν τελευταῖο ἀποχωρισμό! Στὸ Νεοχώρι, μὲ σφιγμένη τὴν καρδιά, κατευοδώνει καὶ τὸν τελευταῖο του σύντροφο, τὸν Δεσπότη τῆς ξακουσμένης νύμφης τοῦ Θερμαϊκοῦ, τὸν Ἰωσήφ.

Μόνος, κατάμονος τώρα πιά πλέει πρὸς τὸν

Ὁ Δέρκων Γρηγόριος
ἀποχαιρετᾶ καὶ τὸν τελευταῖο συγκατάδικό του

τόπον τοῦ μαρτυρίου. Οἱ συναγωνισταὶ θὰ ἔχουν φερουγίσει κοντὰ στὸν στεφανοδότῃ Κύριο. Θὰ ψέλνουν τώρα τὸν ὕμνο τοῦ θριάμβου, καὶ θὰ τὸν περιμένουν νὰ συμφάλουν στὸν Ἀγαπημένο τὴν ὠδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ (Ἦσ. κεφ. ε' 1).

Ἄλλ' αὐτὸς εἶναι ἀκόμα μέσ' στὸν στίβο. Βαδίζει γιὰ τὴν τελικὴ μάχη, χωρὶς νὰ ἔχη καὶ τοὺς ἀδελφούς παρηγοριὰ καὶ ἐνίσχυσι. Αὐτὴ ἡ μοναξιά θὰ τοῦ κάνῃ τὸ ποτήρι διπλᾶ πικρό, θὰ συλλογίστηκε ἴσως ὁ Χαλὲτ Ἐφέντης, ὅταν κατέστρωνε τὸ σχέδιο τῆς θανατώσεώς του. Ἄλλὰ ἀπατήθηκε. Ὁ Γρηγόριος οὔτε στιγμὴ δὲν μένει μόνος. Ὁ Δυνατὸς βαδίζει στὸ πλευρό του. Τοῦ σπογγίζει τὸν ἰδρῶτα τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου. Τοῦ δίνει θάρρος ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ μαρτύριο!

Καὶ νὰ τος! Παρὰ τὰ ἑβδομηῆντα του χρόνια, θαρραλέος, σὰν νεαρὸ παλληκάρι, πηδᾷ στὴν ἀποβάθρα τῶν Θεραπειῶν, ποὺ ἄραξε τὸ καράβι. Τὸ ἀνήσυχο μάτι του καρφώνεται πάνω στ' ὄμορφο προάστειο. Κάθε του κτίριο, κάθε του δρόμος, τοῦ φέρνουν στὸ νοῦ ἕνα σωρὸ ὁμορφῆς ἀναμνήσεις. Τοῦ θυμίζουν τὶς προσπάθειες καὶ τοὺς ἀγῶνας του γιὰ τὸ σκλάβο λαὸ καὶ τοῦ Γένους τὴν ἀνάστασι! Κι' οἱ ἀναμνήσεις πολλαπλασιάζονται, καθὼς φθάνει στὴν Μητρόπολιν του! Ποῦ εἶναι ὅμως ὁ κόσμος, ποὺ ἄλλοτε σὰν ἀνήσυχο μελίσσι ἀνεβοκατέβαινε; Ποῦ εἶναι οἱ Φαναριῶτες καὶ οἱ ξένοι πρεσβευταί, ποὺ ἔφθαναν ὡς ἐκεῖ γιὰ νὰ γνωρίσουν τὸν ξακουστὸ Δεσπότη ἢ νὰ συζητήσουν γιὰ τὴ μεγάλη στιγμὴ ποὺ ἔφθανε; Πᾶ-

νε ὄλ' αὐτά. Τὸ κτίριο τῆς Μητροπόλεως εἶναι τώρα βουβό. Οἱ δρόμοι παντέρνημοι. Οἱ Γενίτσαροι ἔχουν λάβει ὅλα τὰ μέτρα γιὰ νὰ μὴ μάθῃ κανεὶς ὅτι ὁ Δεσπότης ξανάρχεται στὰ Θεραπεῖα. Ἄλλὰ τί βλέπει ὁ Γρηγόριος, καθὼς πλησιάζει; Μπρὸς στὴν πύλη τοῦ λαμπροῦ μεγάρου κρέμεται ἕνα σχοινί. Ἡ ἀγχόνη του!...

Ὁ δήμιος τὸν πλησιάζει καὶ θέλει νὰ τοῦ δέσῃ τὰ χέρια, ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος κληρικός μας ἀρνεῖται. Ἐπειτα μόνος ἀνεβαίνει στὸ βᾶθρο τῆς ἀγχόνης καὶ περνᾷ τὴ θηλειὰ στὸ λαιμό του. Κάνει τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ψιθυρίζοντας λίγες λέξεις προσευχῆς. Κι' ἐνῶ λόγια ἱερά ψελλίζουν τὰ χεῖλη του, ἡ ψυχὴ του πετᾷ στὰ οὐράνια, κοντὰ στὸ πλῆθος τῶν ἱερομαρτύρων τῆς Πίστεως!

Τὶς λεπτομέρειες τοῦ θανάτου τοῦ Γρηγορίου τὶς ἔχουμε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ δῆμιό του, ποὺ κατήγετο ἀπὸ Χριστιανούς γονεῖς. Δυστυχῶς ὅμως ἐνωρὶς εἶχε ἐξωμόσει καὶ κατήνησε νὰ γίνῃ δήμιος. Ἄλλ' ὁ μαρτυρικός θάνατος τοῦ ἀγίου Δέρκων μαλάκωσε τὴν ψυχὴ του. Τὸν ἔκανε νὰ μετανοιώσῃ καὶ νὰ γυρίσῃ πίσω στὸ κοπάδι τοῦ Χριστοῦ. Τότε ζήτησε ἄσυλο στὰ Πατριαρχεῖα. Ἐκεῖ διηγήθηκε συγκινημένος τὰ γεγονότα τοῦ θανάτου τοῦ Ἐθνομάρτυρος στὸν Γ. Ἀφθονίδη, ποὺ μὲ τὴ σειρά του τὰ εἶπε στὸν ἱστορικό μας τὸν Κ. Παπαρρηγόπουλο.

Τρεῖς ἡμέρες ἔμεινε κρεμασμένο τὸ λείψανο τοῦ Μητροπολίτου στὴν πύλη, γιὰ ἐκφοβισμό τῶν ραγιαδῶν. Τρεῖς ἡμέρες ἔμεινε φρουρὸς μπρὸς στὴν Μη-

τρόπολι, πού τήν ανέδειξε κέντρο πνευματικό κι' ἔθνικό τοῦ Γένους. Ἔμεινε μέ τὸ κεφάλι γυρτό, τὰ χεῖλη μισάνοικτα ὡσάν νὰ ἐψιθύριζε κάποια προσευχή. Τήν τρίτη ἡμέρα τὸ λείψανο παραδόθηκε στὸν ἐξαγριωμένο ὄχλο. Τοῦ ἔδεσαν τὰ πόδια μέ σχοινὶ καὶ τὸ ἔσυραν μέσα στοὺς δρόμους. Τὸ τιμημένο ράσο τοῦ Δεσπότη καταξεσχίσθηκε, τὰ κάτασπρα μαλλιά του καὶ τὰ γένεια του λασπώθηκαν. Ἔτσι τὸν ἐτράβηξαν, μέ βλαστήμιες καὶ σαρκασμούς στὴν παραλία καὶ τὸν ἔρριξαν στὴ θάλασσα. Ὁ Βόσπορος δέχθηκε τὸ σῶμα τοῦ Ἐθνομάρτυρος. Ὁ οὐρανὸς τὴν ἀγία του ψυχή.

Λίγο καιρὸ ἀργότερα ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος στὸ μνημόσυνο, πού ἔγινε στὴν Ὁδησό, ἀφιέρωσε θερμὰ λόγια στὸν μάρτυρα-σημαιοφόρο τῆς ἐθνικῆς μας ἐλευθερίας. «ὦ μεγάλε τῶν Δέρκων καὶ τῆς Ἀγίας Συνόδου φωστήρ, εἶπε, ὦ Γρηγόριε, τὸ καύχημα τῆς Πελοποννήσου καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἡ λαμπὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας, ἡ σάλπιγξ τοῦ θείου κηρύγματος. Ποιμὴν ἀγαθὴ, τοῦ ὁποίου τὰς ἀρετὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς κινδύνους μαρτυροῦσιν ἡ Λακεδαίμων, ἡ Βιδύνη καὶ οἱ Δέρκοι, τρεῖς ἐπαρχίαι, τὰς ὁποίας μίαν μετὰ τὴν ἄλλην ἐποίμανας ἐνδόξως καὶ θεοφιλῶς».

Θερμὰ ἐγκώμια γιὰ τὸν ἱεροφάντη αὐτὸ τῆς μεγάλης ἰδέας ἔγραψε ἀργότερα καὶ ὁ ἐθνικὸς μας ἱστορικός Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος: «Μητροπολίτας Δέρκων, διαπρέψαντας ἐπὶ ἐκκλησιαστικῇ καὶ πολιτικῇ συνέσει, ἀναφέρει πολλοὺς ἢ ἱστορία ἡμῶν,

γράφει. Ἄλλὰ θαρρούντως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ὄσων ἐκάθησαν ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Βόσπορον καλλιπρεποῦς τούτου θρόνου, ἀνεδείχθη ἐφάμιλλος τοῦ μεγάλου ἐκείνου Δέρκων Γρηγορίου, ὅστις ἐγένετο ἐν τῶν πολλῶν θυμάτων τῶν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν προσενεχθέντων ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἐθνους παλιγγενεσίας ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ περιστάσεις ὑπῆρξαν βεβαίως ἕκτακτοι· ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ ὑπῆρξεν ἄξιος τῶν περιστάσεων».

* * *

Ὁ χορὸς τῶν Ἐθνομαρτύρων εἶναι ἡ θριαμβευτικὴ στρατιὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἐθνους. Εἶναι ἡ φάλαγξ γιὰ τὴν ὁποία μέ σεβασμὸ μιλά ἡ ἱστορία μας. «Ὁ κλῆρος, γράφει ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Δ. Κόκκινος, ὑπῆρξε καὶ ὁδηγὸς τῆς φυλῆς καὶ τὸ στήριγμά της... Οἱ αὐτοθυσιασθέντες χάριν τοῦ ἐθνικοῦ καθήκοντος κληρικοὶ ἀποτελοῦν ἡρωϊκὴν λεγεῶνα». Ἑλληνικὴ λεγεῶνα τιμῆς, θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῇ ἡ πολυάριθμος παράταξις τῶν ἱερομαρτύρων τοῦ Γένους! «Δυνάμεθα νὰ καυχώμεθα, τονίζει ὁ Κ. Βοβολίνης στὸ βιβλίον του «ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐλευθερίας», ὅτι ΔΕΚΑ κορυφαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, δέκα Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως, ἔδωσαν τὴν ζωὴν των—ὑπερτάτην προσφορὰν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐθνικῆς, τῆς ἀληθοῦς Ἐλευθερίας. Δέκα Πατριάρχαι καὶ μετ' αὐτῶν δεκάδες Ἑλλήνων ἱεραρχῶν, χιλιάδες Ἑλλήνων ἱερέων» προσέφεραν τὸ αἷμα τους σπονδὴ ἀγνή στὸ βωμὸ τοῦ Ἑλληνοχρι-

στιανικοῦ μας πολιτισμοῦ. Ἀλήθεια πόσα δὲ μᾶς λείπει
ὁ στίχος τοῦ Σολωμοῦ:

«Κι' ἀπ' τὸ ροῦχο σου ἔσταζε αἷμα
πλήθος αἷμα Ἑλληνικό...».

Καὶ ἀπὸ τὸ τιμημένο ὀρθόδοξο ράσο τοῦ Ἑλλη-
νος κληρικοῦ στάζει ἄφθονο αἷμα, αἷμα ἑλληνικό.

Παρ' ὅλο ὅμως τὸ αἷμα, ποὺ ἔρρευσε ἄφθονο,
παρ' ὅλα τὰ ἀφάνταστα μαρτύρια, τοὺς τρομεροὺς
διωγμούς, ποὺ ὑπέφερε ἀπὸ τοὺς σκληροὺς κατακτη-
τάς, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία μας δὲν ἐκάμφθη. Πάν-
τοτε ἐκράτησε ψηλὰ τὴ σημαία τῆς Πίστεως, ἔστω
καὶ ματόβρεκτη. Πάντα ἔμεινε ἀλύγιστη. Σὲ κάθε μάχη
ἐνίκησε καὶ νικᾷ καὶ θὰ νικᾷ, γιὰ νὰ δείχνη στὴ δια-
δρομὴ τῶν αἰώνων καὶ τῶν γενεῶν τὴν ἀθάνατη ἀ-
λήθεια τῶν χρυσῶν λόγων τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυ-
σοστόμου:

«Πόσοι ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ οἱ πο-
λεμήσαντες ἀπώλοντο· αὕτη δὲ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἀ-
ναβέβηκε. Τοσοῦτον ἔχει μέγεθος ἡ Ἐκκλησία· πο-
λεμουμένη νικᾷ· ὑβριζομένη λαμπρότερα καθίσταται·
δέχεται τραύματα καὶ οὐ καταπίπτει ὑπὸ τῶν ἐλ-
κῶν, κλυδωνίζεται, ἀλλ' οὐ καταποντίζεται, χειμά-
ζεται, ἀλλ' οὐχ ὑπομένει ναυάγιον, παλαίει ἀλλ' οὐ
νικᾷται, ἀκαταγώνιστος καὶ ἀκατάβλητος διαμένει
εἰς τὸν αἰῶνα. Διότι οὐκ ἀνθρωπίνης
ἀλλὰ θείας χειρὸς ἔργον ἐστίν».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κυπριανοῦ Ἀρχιμανδρίτου, «Ἱστορία χρονολογικὴ τῆς νή-
σου Κύπρου», Ἑνετίησιν 1788.

Γούδα Ἀναστ., «Βίοι Παράλληλοι», Τόμος Α', Ἀθῆναι 1869.
Περισιάνη Κ., «Γενικὴ Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου», Λευκω-
σία 1910.

Ζαννέτου Φιλίου, «Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου», Τόμ. Α', Λάρ-
νακα 1910.

Γεωργίου Φιλ., «Εἰδήσεις ἱστορικαὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς
Κύπρου», Ἀθῆναι 1875.

Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, «Ἡ
Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1571-1878)», Ἀθῆ-
ναι 1929.

Παπαϊωάννου Χαρ., «Ὁ Κύπρου Κυπριανός», Περιοδικὸν «Φῶς»
τόμ. Α', Λευκωσία 1911.

Πανηγυρικὸν Λεύκωμα ἐπὶ τῇ τελετῇ τῶν ἀποκαλυπτηρίων
τῆς προτομῆς τοῦ Ἐθνομάρτυρος Κυπριανοῦ ἐν τῇ γενετείρᾳ
αὐτοῦ Στροβόλῳ, Ἐπιμελεία Κ. Δ. Χριστοφίδου, Λευκωσία 1929.

Φιλίππου Λοῖζ., «Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Κύπρῳ ἐπὶ
Τουρκοκρατίας», Λευκωσία 1930.

Κυριαζῆ Ν., «Ἡ Κυπριακὴ τραγωδία τοῦ 1821», περιοδ. «Κυ-
πριακὰ Χρονικά», τόμ. Ζ', 1930.

«Τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Ἐθνομάρτυρος Ἀρχιε-
πισκόπου Κυπριανοῦ», περιοδ. «Ἀπόστολος Βαρνάβας», 1930,
σ. 273 κ. ἑ.

«Ἡ 9ῆ Ἰουλίου», Περιοδικὸν «Ἀπόστολος Βαρνάβας», 1930,
σ. 440 κ. ἑ.

Ἰντιάνου Ἀντ., «Ἡ 9ῆ Ἰουλίου ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου», περιοδ.
«Κυπριακὰ Γράμματα», τευχ. Ἰανουαρίου 1941.

Ἰντιάνου Ἀντ., «Ἐκλογή ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Βασίλη Μι-
χαηλίδου», Λευκωσία 1942.

Λατίνη Νικ., «Ὁ Ἀκρίτας τοῦ ἑλληνικοῦ νότου», Ἀθῆναι
1945.

«Ἑλληνική Δημιουργία» Τεύχη 36ον, 1 Αὐγούστου 1949 καὶ 43ον, 15 Νοεμβρίου 1949, ἀφιερωμένα εἰς τὴν Κύπρον.

Πρωτοψάλτη Ἐμμ., Διευθυντοῦ Ἀρχαίων τοῦ Κράτους, «Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας», «Οἱ ἀδελφοὶ Νικόλαος καὶ Θεόφιλος Θησεύς», «Κύπριοι ἀγωνισταὶ τοῦ Εἰκοσίνου», ἄρθρα εἰς περιοδ. «Ἑλληνική Κύπρος», 1953 σ. 245 καὶ 252, 1954 σ. 61 καὶ 88.

Σπυριδάκι Κ., «Ὁ Ἐθνομάρτυς Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός», Λόγος ἐπὶ τῇ ἐπιτείῳ τῆς 9ης Ἰουλίου 1821, λεχθεὶς ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου τὴν 9ην Ἰουλίου 1954, Λευκωσία.

Βαγενᾶ Θάνου, «Χρονικά τῆς Κύπρου», Ἀθήναι 1954.

Καραμάνου Κυριάκου, «Κύπρος», Ἀθήναι 1954.

Οἰκονόμου Κωνσταντίνου ἐξ Οἰκονόμων, Λόγος ἐκκλησιαστικοὶ ἐκφωνηθέντες ἐν τῇ Γραικικῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ὀδησοῦ κατὰ τὸ ΑΩΚΑ-ΑΩΚΒ, Βερολίνον 1833.

Μιχαλοπούλου Φάνη, «Ἡ Κύπρος καὶ ἡ Ἑλληνική Ἐπανάστασις», περιοδ. «Ἑλληνική Κύπρος», 1954.

Ταρσούλη Ἀθηνᾶς, «Ἡ Κύπρος», Ἀθήναι 1955.

«Νέα Ἐστία» Τόμ. ΝΣΤ', τεύχος 659, Χριστοῦγεννα 1954-Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Κύπρον.

Ἀπόστολος Βαρνάβας, περιοδικὸν ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Περίοδος Α' ἀπὸ 1918, Περίοδος Β' ἀπὸ 1928.

«Κυπριακὰ Χρονικά», περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἀπὸ τὸ 1923 εἰς Λάρνακα.

Hackett John, «Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου», μετάφρασις Χ. Παπαϊωάννου, Ἀθήναι 1923.

Κηπιάδου Γεωργ., «Ἀπομνημονεύματα τῶν κατὰ τὸ 1821 ἐν τῇ νήσῳ τραγικῶν σκηνῶν», Ἀλεξάνδρεια 1888.

Παπαρρηγοπούλου Κωνστ., «Ὁ Μέγας Δέρκων», περιοδ. «Ἐστία», τόμ. Α' 1876.

«Ἀκτίνες», τεύχος 173, Ἰούλιος-Αὐγουστος 1956.

Θωμοπούλου Ν. Στ., «Ὁ Μέγας Δέρκων Γρηγόριος», Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α' 1928.

Γκητάκου Μιχ., «Ὁ ψαλὸς τὸ 1821 ἐν δεσμοτηρίῳ Παρακλητικῶς Καννῶν πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον ὑπὸ τῶν μελλοθανάτων Ἀρχιερέων τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου», Ἀθήναι 1953.

Μελᾶ Σπ., «Ματωμένα Ράσα», Ἀθήναι.

Βοβολίνη Κωνστ., «Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας», Ἀθήναι 1953.

Φιλήμονος Ἰωάν., «Ἱστορικὸν Δοκίμιον περὶ τῆς ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», τόμ. 4ος, 1859.

Κούμα Κ., «Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων» (τόμ. 12), Βιέννη 1832.

Ραγκαβῆ Ἀ., «Ἀπομνημονεύματα», Ἀθήναι 1894.

Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, «Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν τῷ Τουρκικῷ Κράτει», Ἀθήναι 1935.

Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, «Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ Μεγάλη Ἐπανάστασις τοῦ 1821», Ἀθήναι 1950.

Χρυσανθοπούλου Φ. (ἡ Φωτάκου), «Ἀπομνημονεύματα», Ἀθήναι 1888.

Σάθα Κ., «Ἡ Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς», Ἀθήναι 1869.

Μπαλάνου Δημ., «Αἱ ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους θυσίαι τοῦ Κλήρου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821». Εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» (σ. 185-194), Ἀθήναι 1928.

Καρολίδου Παύλου, «Τίνας ὑπηρεσίας παρέσχε ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος», Ἀθήναι 1921.

Γεδεῶν Μάν., «Κλήρος καὶ Παιδεία», Ἀθήναι 1921.

Εὐαγγελίδου Τρυφ., «Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας», (τόμ. 2ος), Ἀθήναι 1936.

Παπαρρηγοπούλου Κωνστ., «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», Ἀθήναι.

Rouqueville F.C. H. L. «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», Ἀθήναι 1890.

Τρικούπη Σπ., «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», (τόμ. 4) Ἀθήναι 1888.

Κοκκίνου Διον., «Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάστασις», Τόμ. α', Ἀθήναι 1931.